

พระราชหัตถเลขา
ใน
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รวมครั้งที่ ๕

THE LIBRARY
THE COLLEGE OF EDUCATION
BANGKOK, THAILAND

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ
นางอำนางอนรังค์ราษฎร์
(สารีราษฎร์ เพ็ญกุล)
ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

๙ ธันวาคม ๒๕๐๕

คำนำ

ในงานฉาบฉวย นางอำนาจนรงค์ราษฎร์ (ลำราญ เพ็ญกุล) กำหนดงานในวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๐๕ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม หลวงอำนาจนรงค์ราษฎร์ ซึ่งเป็นเจ้าภาพได้มาแจ้งแก่เจ้าหน้าที่กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ขออนุญาตพิมพ์หนังสือเรื่องพระราชหัตถเลขา ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ กรมศิลปากรยินยอมอนุญาตให้พิมพ์ได้ดังประสงค์

เรื่องพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ กรมศิลปากรจะจัดพิมพ์พระราชานุญาต ทรงพระนิพนธ์ได้ในคำนำที่พิมพ์เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๐๘ ว่า

“พระราชหัตถเลขาที่รวบรวมพิมพ์ในภาคที่ ๔ นี้ เป็นพระราชหัตถเลขาในครั้งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ราชทูตไทยไปเจริญทางพระราชไมตรียังราชสำนักสมเด็จพระราชินีวิกตอเรียประเทศอังกฤษ ในปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๐๐ จนทูตานุทูตกลับเมื่อปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๐๓ รวมทั้งพระราชดำรัสและพระราชหัตถเลขา ๓๓ ฉบับด้วยกัน นอกจากนั้นยังมีพระราชดำรัสถึงสมเด็จพระราชินีวิกตอเรีย เมื่อตอนก่อนราชทูตออกไป ๒ ฉบับ กับพระราชดำรัสไม่ไปที่หลังอีก ๒ ฉบับ รวมทั้งสิ้นเป็นพระราชหัตถเลขา ๓๕ ฉบับด้วยกัน

อันพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถ้าว่าในทางวรรณคดีและในทางโบราณคดี ผู้ใดเป็นนักเรียนได้อ่าน

แต่ย่อมจะนิยมยินดีไม่เลือกหน้า แต่ส่วนกระบวนความที่กล่าวในพระ-
 ราชหัตถเลขา ผู้ที่ยังมิได้ทราบพฤติการณ์ในสมัยนั้น บางทีจะมีความ
 เห็นแตกต่างกันไปบ้าง จึงควรแสดงไว้ในที่นี้ ว่าพระราชหัตถเลขา
 เหล่านี้โดยมากทรงพระราชนิพนธ์เพื่อแสดงพระราชปรารภต่อพระองค์
 เฉพาะแก่ผู้ซึ่งทรงวิသัสสนิทัศน์ม คืออย่างที่เราเรียกว่าจดหมายไปรเวต
 อีกประการหนึ่งความที่กล่าวด้วยชนบทรรมเนยยุโรปในสมัยนั้นอยู่นั้นอยู่ใน
 ประเทศนั้นอย่างปรากฏในพระราชหัตถเลขา ไม่มีผู้ใดจะรอบรู้ยิ่งกว่า
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบ มีความอีกข้อ ๑ ซึ่ง
 ผู้อ่านพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ไม่
 ทราบพฤติการณ์แต่ก่อน น่าจะเข้าใจว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า-
 เจ้าอยู่หัว กับพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นอริต่อกัน
 ความจริงมิได้เป็นเช่นนั้น ที่แท้เกิดแต่พระอุปนิสัยต่างกัน พระราชนิยม
 ต่างกัน แต่ส่วนพระองค์ทรงรักใคร่ชอบชิตสนิทสนมกัน เพราะเหตุที่
 กล่าวมาจึงมักตรัสต่อกันทั้งสองฝ่าย ด้วยถ้อยถ้อยออกฝ่ายหนึ่งจะทรง
 ทราบก็ไม่ทรงพระพิโรธ เล่ากันมาว่าพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้า-
 อยู่หัวมักด่าว่าเสียดสีพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “พทต”
 บ้าง “พเธร” บ้าง และตรัสต่อกันว่าแกล้ง แต่หากพระบาทสมเด็จพระปิ่น
 เกົดเจ้าอยู่หัวมิใคร่เขียนลายพระราชหัตถเลขา จึงไม่ปรากฏคำทรงก่อน
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่เป็นลายลักษณ์อักษร ความ
 ซึ่งต่อกันนั้นนักฟังถึงเหตุเห็นได้ความได้เกลียดชังของถึงราชการบ้านเมือง
 เว้นแต่ในพระราชหัตถเลขาฉบับที่ ๓๓๓ ซึ่งพิมพ์ในสมุดเล่มนั้นฉบับเดียว

พฤติการณ์ควรนเกิดชนคดียมต์เตอร์นอด้ นายร้อยเอกทวารอังกษ
ซึ่งเดิมเข้ามาเป็นครุฑทวาร อยู่ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
ภายหลังกลับไปรับราชการอังกษ เป็นตำแหน่งล่ามอยู่ในสํานักงสด
เป็นผู้ฝึกฝายอยู่ทางวังหน้า ชอบกล่าวและเขียนถึงลงหนังสือพิมพ์ เป็น
ความคิดเห็นฝ่ายวังหลวง และยกย่องทวารวังหน้าต่าง ๆ เป็นต้นกล่าว
หาว่าในการที่ไทยเป็นไมตรีกับอังกษจำเริญได้ด้วยฝายวังหน้าทั้งนี้
ความซื่อไม่จริง มีหลักฐานอยู่ในหนังสือจดหมายเหตุของเซอร์ยอน
เบาวริง ราชทูตอังกษที่เข้ามาทำหนังสือสัญญาครั้งนั้น ว่าพระบาท
สมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นแต่ทรงต้อนรับเลี้ยงดู มิได้เกี่ยวข้อง
ในการทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีอย่างหนึ่งอย่างใด เมื่อมีคำ
กล่าวตเคยนชนเช่นนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงน้อย
พระราชหฤทัย ดังทรงแต่งไปเ็นพระราชหัตถเลขาถึงคณะทูต”

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในกุศลบุญราศีทักษิณานุประทานที่
หลวงอำนาจนครรักราญ ได้บำเพ็ญเพื่ออุทิศแด่นางอำนาจนครรักราญ
(สํารัญ เพ็ญกุล) ภรรยาผู้วายชนม์ ตลอดจนให้ตีพิมพ์หนังสือ
เป็นกุศลสาธารณประโยชน์ ขอคุณจึงบันดาลให้จำเริญวิบากสุขและ
อํานวยอิสุคุณมณูญผลแด่นางอำนาจนครรักราญ (สํารัญ เพ็ญกุล)
ในสัณปรายภพ สัมตังมโนปนิธานของหลวงอำนาจนครรักราญ ทุก
ประการ เทอญ.

กรมศิลปากร

นางอำนาจนรงค์ราญ (สำราญ เพ็ญกุล)

ประวัติ

นางอำนาจนรงค์ราญ (ลำราญ เพ็ญกุล) เกิดเมื่อวันที่ ๑๓
กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ เป็นบุตรคนที่สองของท่าน A.J.A. JARDINE
ซึ่งท่านผู้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้เข้ามารับราชการเป็นอธิบดีกรมตำรวจในประเทศไทย
เป็นคนแรก และ พ.ต. หลวงปรีชาศัสดา (บุญต่อ ลวดันธุ์) เป็น
พี่ชาย เมื่อลำราญอายุได้ประมาณ ๑ ปี ท่านบิดาได้ถูกย้ายไปรับ
ราชการ ณ ประเทศพม่า ฉะนั้นท่านพลตำรวจตรี E.ST.J. LAWSON
ซึ่งเป็นเพื่อนสนิทกับท่านบิดาและได้รับหน้าที่เป็นอธิบดีกรมตำรวจแทน
จึงรับลำราญไว้เป็นบุตรบุญธรรม ท่าน LAWSON ผู้ใดเลี้ยงดู
ลำราญเสมือนท่านเป็นบิดาบังเกิดเกล้า ได้ให้การศึกษแก่ลำราญ
เป็นอย่างดี เมื่อลำราญอายุประมาณ ๖ ปี ท่านได้ส่งให้ไปเรียนที่
โรงเรียนวังหลังวิทยาลย์ จนอายุประมาณ ๑๑ ปี ท่านบิดาได้รับ
พระบรมราชานุญาตให้กลับไปรับราชการทหารในประเทศอังกฤษ
เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๑ ทุ่งนเพราะท่านเป็นนายทหารกองหนุน ในปี
ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๕๗ ท่านบิดาได้พาลำราญกลับไปกับท่านเพื่อรับการ
ศึกษาต่อ โดยตอนต้นได้ให้ Miss Carter (ขอโทษจำชื่อหน้าของท่าน
ไม่ได้) ดูแลและเรียนภาษาอังกฤษประมาณ ๑ ปีแล้วจึงได้เข้าโรงเรียน
Public School สำหรับเด็กผู้หญิง ในกรุงลอนดอน ได้เรียนอยู่
ในโรงเรียนจนจบ แล้วจึงย้ายไปศึกษาต่อที่ Queen Charlotte
Maternity Hospital C.M.B. Bedford College University for Women
London จนได้ปริญญา C.M.B. วิทยาลัยสอนวิชาเกี่ยวกับการทหาร
สงครามและการพยาบาล และได้ไปศึกษาต่อเพิ่มเติมที่ International
Red Cross Society Public Health Course จนได้ปริญญา เมื่อสำเร็จ

การศึกษาแล้ว ท่านบิดาได้พาไปเฝ้าสมเด็จพระราชบิดาเพื่อฝากคำราญ
ให้โดยเสด็จกับประเทศไทยพร้อมกับท่าน ซึ่งในขณะเสด็จนั้นมา
ด้วยกันหลายคน แต่เท่าที่จำได้ผู้หนึ่ง คือ ท่านเจ้าคุณศรีวิสุตธาดา
และได้เดินทางถึงประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ ในบั้นเองก็ได้เข้า
รับราชการในสภากาชาดแห่งประเทศไทย อยู่ได้ประมาณ ๓ ปี จึงย้าย
ไปเป็นหัวหน้าางพยาบาลที่โรงพยาบาลอุดรฯ จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๕
จึงได้ลาออก

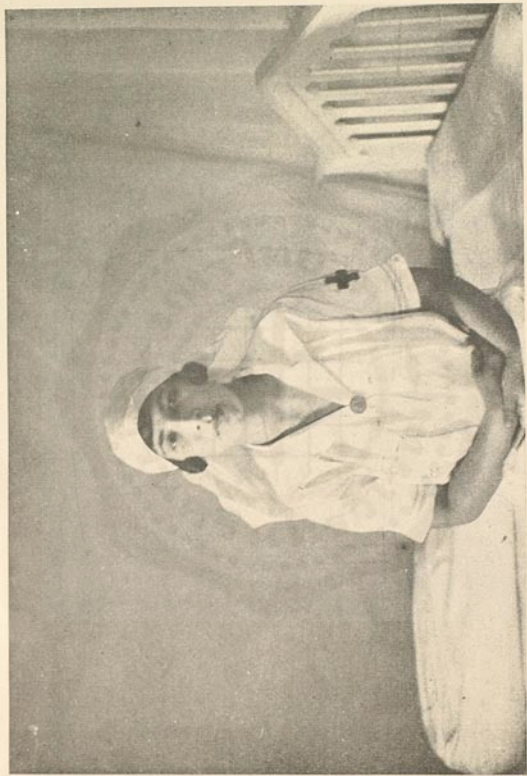
คำราญได้อยู่กับข้าพเจ้ามา ๒๒ ปี ด้วยความราบรื่น เหมือน
เป็นเพื่อนที่อย่างประเสริฐ ชยันตสถานช่องสระอาบเรียบร้อย ชอบ
ทำกับข้าวเอง และไปจ่ายตลาดเอง แม่จะมีแม่ครัวก็ตาม ชอบทำผัด
และทอดแกงต่างๆ มาเป็นอย่างดีแต่อายุยังน้อยๆ บัดนี้โตๆ
ทำการงานกันไปหมดแล้ว เมื่อคำราญต้องมาเสียชีวิตลงโดยกะทันหัน
ด้วยอุบัติเหตุรถยนต์ชน เมื่อวันที่ ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๕ รวมอายุ
ได้ ๖๐ ปี ๑ เดือนกับ ๒๐ วัน จึงทำให้ข้าพเจ้าบังเกิดความเศร้าสลดใจ
อย่างสุดที่จะพรรณนา เมื่อเพื่อนฝูงที่เคารพนับถือได้ทราบข่าวการเสียชีวิต
ของคำราญ ก็ได้มาแสดงความเสียใจ บางท่านก็เขียนจดหมายมา
บางท่านก็โทรเลขมา เป็นจำนวนมากมายด้วยกัน ข้าพเจ้าและลูกๆ
ทุกคนรู้สึกซาบซึ้งในไมตรีจิตครั้งนี้ และใคร่ขอแสดงความขอบพระคุณ
ไว้ ณ ที่นตถ

สุดท้ายนี้ ขอให้อัญญาณอันบริสุทธิ์ของคำราญจงไปสู่สุคติใน
สัมปรายภพด้วยเทอญ.

หลวงอำนาจณรงค์ราญ

๘ ธันวาคม ๒๕๐๕

๓๘ ขอยพร้อมพงศ์ บางกะปิ

นางอำนาจนรเศรษฐ์ (สำราญ เพญกุล) เมื่อครั้งรับราชการที่สภาอากาศไทย

ถ่ายภาพเตาเผาเครื่องปั้นดินเผา ณ ประเทศอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๙๖

สารบัญ

- ฉบับที่ ๑ พระราชดำรัสจารึกในแผ่นสุพรรณบัตร พระราชทานมอบ
เชยยอน ไบวริง อรรคราชทูตอังกฤษ เชิญไปถวายสมเด็จพระ
พระนางวิกตอเรียราชินี ลงวันศุกร์ เดือน ๖ ชน ๕ ค่ำ
มีเถาะ สัปตศก จุลศักราช ๑๒๓๗ (พ.ศ. ๒๓๘๗) หน้า ๓
- ฉบับที่ ๒ พระราชดำรัสกำกับพระสุพรรณบัตร ลงวันเดือนมีและ
พระราชทานไปคราวเดียวกัน หน้า ๓
- บัญชีเครื่องมงคลราชบรรณาการ หน้า ๖
- ฉบับที่ ๓ ประกาศตั้งพระยามนตรีศรีวิจิตร เป็นราชทูตไปลอนดอน
ลงวันพุธ เดือน ๘ ชนค ๓ ปีมะเส็ง จุลศักราช ๑๒๓๘
(พ.ศ. ๒๔๐๐) หน้า ๘
- ฉบับที่ ๔ พระราชดำรัสถึงสมเด็จพระนางวิกตอเรียมหาราชินี ลง
วันจันทร์ เดือน ๘ ชนช ปีมะเส็ง จุลศักราช ๑๒๓๘
(พ.ศ. ๒๔๐๐) หน้า ๑๓
- บัญชีเครื่องราชบรรณาการ ,, ๑๗
- สิ่งของจัดเตรียมไว้จะให้ทูตไปแจก ,, ๑๘
- คำทูลถวายมอบพระราชดำรัส ,, ๒๐
- บัญชีรายชื่อทูต ,, ๒๒
- ฉบับที่ ๕ พระราชหัตถเลขาถึงพระยามนตรีศรีวิจิตรเจ้าหม่อมราชวัช
ลงวันพฤหัสบดี เดือน ๘ ชน ๘ ค่ำ ปีมะเส็ง จุลศักราช
๑๒๓๘ (พ.ศ. ๒๔๐๐) ทรงกำชับให้ตรวจตราระวังรักษา
พระราชดำรัสแลคดีดำเนิน แลทรงบอกข่าวข้างบ้านเรือน
คณะทูต หน้า ๒๕

- ฉบับที่ ๖ พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าหมื่นด้รวเพชภักดี ลงวันพฤหัสบดี
เดือน ๙ ขึ้น ๙ ค่ำ ปีมะเส็ง จุลศักราช ๑๒๑๘ (พ.ศ. ๒๔๐๐)
เรื่องมีศเคอราปากขอให้ทช้วยสืบแม่ยาย แลโปรดให้ท
หาโคมเข็ดหนึ่งแฉให้จัดคนหัดแก่นาฬิกา หน้า ๓๐
- ฉบับที่ ๗ พระราชหัตถเลขาถึงคณะทนายทศรวมกัน ลงวันพฤหัสบดี
เดือน ๑๐ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีมะเส็ง จุลศักราช ๑๒๑๘ (พ.ศ.
๒๔๐๐) เรื่องชาวแซกทเบงคอดกาเวบแลทรงพ้อคนเขต
ที่ไม่หมั่นถือกราบทูตมาโดยตรง หน้า ๓๓
- ฉบับที่ ๘ พระราชหัตถเลขาถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์ แลเจ้าหมื่น
ด้รวเพชภักดี ลงวันศุกร์ เดือน ๑๐ แรม ค่ำ ๑ ปีมะเส็ง
จุลศักราช ๑๒๑๘ (พ.ศ. ๒๔๐๐) เรื่องเกิดเหตุรุดพระทง
ถม หน้า ๔๕
- ฉบับที่ ๘ พระราชหัตถเลขาถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์ แลเจ้าหมื่น
ด้รวเพชภักดี ลงวันพุธ เดือน ๑๐ แรม ๑๔ ค่ำ ปีมะเส็ง
จุลศักราช ๑๒๑๘ (พ.ศ. ๒๔๐๐) ทรงพ้อทพอกทูตไม่
หมั่นถือกราบทูตมาโดยตรง หน้า ๔๘
- ฉบับที่ ๑๐ พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าหมื่นด้รวเพชภักดี ลงวันพฤหัสบดี
เดือน ๑๐ แรม ๑๔ ค่ำ ปีมะเส็ง จุลศักราช ๑๒๑๘ (พ.ศ.
๒๔๐๐) ทรงเลาอาการประชวรเจ้านายทศกรด แลโปรด
ให้ชอของบางอย่าง หน้า ๕๓
- ฉบับที่ ๑๑ พระราชหัตถเลขาถึงนายพิจารณด้รวพิจิ ลงวันศุกร์
เดือน ๑๐ แรม ๑๕ ค่ำ ปีมะเส็ง จุลศักราช ๑๒๑๘ (พ.ศ.
๒๔๐๐) เรื่องอาการป่วยเจ้าพระยานิกรบดินทร หน้า ๕๔

ฉบับที่ ๑๒ พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน ลงวันศุกร์
เดือน ๓๐ แรม ๑๕ ค่ำ ปีมะเส็ง จุฬศักราช ๑๒๑๘ (พ.ศ.
๒๔๐๐) ทรงอธิบายเรื่องไม่ต้องถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา
ในต่างประเทศ แลพระราชทานเงินแจกในวันสุริยุปราคา

หน้า ๕๖

ฉบับที่ ๑๓ พระราชหัตถเลขาถึงนายพิจารณาธรรมพิกิจ ลงวันอาทิตย์
เดือน ๑๒ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีมะเส็ง จุฬศักราช ๑๒๑๘ (พ.ศ. ๒๔๐๐)
เรื่องอาการป่วยเจ้าพระยานิกรบดินทร หน้า ๕๘

ฉบับที่ ๑๔ พระราชหัตถเลขาถึงหม่อมราโชทัย ลงวันอาทิตย์ เดือน ๑๒
ขึ้น ๘ ค่ำ ปีมะเส็ง จุฬศักราช ๑๒๑๘ (พ.ศ. ๒๔๐๐) เรื่อง
เพลิงไหม้กุฎพระพิมลธรรม (จ) วัดประยุรวงศ์ หน้า ๖๑

ฉบับที่ ๑๕ พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน ลงวันเสาร์
เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีมะเส็ง จุฬศักราช ๑๒๑๘ (พ.ศ.
๒๔๐๐) ทรงพอเรื่องทูตไม่มีหนังสือกราบทูลมาโดยตรง
แลทรงแนะนำถึงวิธีหนังสือถึงหญิงชาววัง หน้า ๖๒

ฉบับที่ ๑๖ พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน ลงวันจันทร์
เดือน ๑๒ แรม ๑ ค่ำ ปีมะเส็ง จุฬศักราช ๑๒๑๘ (พ.ศ. ๒๔๐๐)
เรื่องราษฎรไม่นิยมใช้เงินเหรียญนอก ให้ทูตสั่งเครื่อง
ทำเงินเหรียญบาทมาจะได้ทำเป็นเงินไทยเสียเอง หน้า ๖๖

ฉบับที่ ๑๗ พระราชหัตถเลขาถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์ แลเจ้าหมื่น
ด้วงเพชภักดี ลงวันอาทิตย์ เดือน ๑๒ แรม ๘ ค่ำ ปีมะเส็ง
จุฬศักราช ๑๒๑๘ (พ.ศ. ๒๔๐๐) เรื่องให้ทูตคิดหาเครื่องจักร
ทำเงินเหรียญบาท หน้า ๗๑

ฉบับที่ ๑๘ พระราชหัตถเลขาถึงนายพิจารณธรรมพิกิจ ลงวันจันทร์
เดือน ๑๒ แรม ๘ ค่ำ ปีมะเส็ง จุลศักราช ๑๒๑๘ (พ.ศ.
๒๔๐๐) เรื่องอาการป่วยเจ้าพระยาภิรมย์ภักดี หน้า ๗๒

ฉบับที่ ๑๙ พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน (ไม่ปรากฏวัน)
เดือนอ้าย ปีมะเส็ง จุลศักราช ๑๒๑๘ (พ.ศ. ๒๔๐๐)
เรื่องข้าด้วยทองเมืองอัตปือไม่เสียส่วย แด่เพลิงไหม้วง
กรมหมื่นสุรินทรรักษ์ ข้าใช้ข้าตายในกรุงเทพฯ

หน้า ๗๕

ฉบับที่ ๒๐ พระราชหัตถเลขาถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์ แด่เจ้าหมื่น
ธรรมเพชภักดี ลงวันพฤหัสบดี เดือนอ้าย ขึ้น ๓ ค่ำ ปีมะเส็ง
จุลศักราช ๑๒๑๘ (พ.ศ. ๒๔๐๐) เรื่องให้ทอดคิดหา
สู้ดับไฟ เรือไฟ กระบี่ แด่ข้าด้วยพระชนมเจ้านาย
บางพระองค์ หน้า ๗๓

ฉบับที่ ๒๑ พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าหมื่นธรรมเพชภักดี ลงวันอังคาร
เดือนอ้าย แรม ๗ ค่ำ ปีมะเส็ง จุลศักราช ๑๒๑๘
(พ.ศ. ๒๔๐๐) เรื่องข้าอาจารย์ภู่ออดตักเป็นผู้เค้น
แสดวงแนะนำวชิรสถลหถึงหนังสือส่งเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวาย
หน้า ๗๔

ฉบับที่ ๒๒ พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน (พระราชหัตถ
เลขาฉบับนี้ไม่ปรากฏวันเดือนปี แต่สันนิษฐานว่าทรงใน
ระหว่างที่อยู่ที่ลอนดอนราวเดือนอ้าย ปีมะเส็งนั่นเอง) เรื่อง
จะให้ส่งคนทูตไปนมัสการพระเชษฐาแก้วทูลเกล้าฯ หน้า ๗๒

ฉบับที่ ๒๓

พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน ลงวันอังคาร
เดือนธันวาคม ๗ ค่ำ ปีมะเส็ง จุลศักราช ๑๒๓๘
(พ.ศ. ๒๔๐๐) เรื่องหนังสือทูลตั้งเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวาย
เรื่องแห่พระแสนพระใส่ไปวัดปทุมวัน แลเรื่องคนอังกฤษ
เข้าไปยิงนกในวัดโสมนัส เกิดกับพระสงฆ์ หน้า ๘๘

ฉบับที่ ๒๔

พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน ลงวันอังคาร
เดือนธันวาคม ๑๔ ค่ำ ปีมะเส็ง จุลศักราช ๑๒๓๘
(พ.ศ. ๒๔๐๐) เรื่องเซอร์รอเบิร์ตสจ๊วตเบ็คกงสุลคนใหม่
เข้ามาเปลี่ยนกงสุลคนเก่า หน้า ๑๐๖

ฉบับที่ ๒๕

พระราชหัตถเลขาถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์ แลเจ้าหมื่น
สรวงเพชภักดี (วันไม่ปรากฏ) เดือน ปีมะเส็ง จุล
ศักราช ๑๒๓๘ (พ.ศ. ๒๔๐๐) เรื่องขรรพเนียบกำหนด
ทูลจะอยู่ในต่างประเทศ หน้า ๑๓๓

ฉบับที่ ๒๖

พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน ลงวัน ๑๒ ค่ำ
(เดือนไม่ปรากฏแต่สันนิษฐานตามเรื่องเข้าใจว่าเดือนปี)
ปีมะเส็ง จุลศักราช ๑๒๓๘ (พ.ศ. ๒๔๐๐) เรื่องชาวไซ
ขาวตายในกรุงเทพฯ หน้า ๑๓๓

ฉบับที่ ๒๗

พระราชหัตถเลขาถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์ กับน้องชาย
แลบุตร ลงวันศุกร์ เดือน ๓ แรม ๔ ค่ำ ปีมะเส็ง
จุลศักราช ๑๒๓๘ (พ.ศ. ๒๔๐๐) เรื่องสมเด็จพระยาองค์
น้อยพิริยาลัย แลกรมขุนวิเศษวรดิษฐ์พระชนม์ หน้า ๑๓๖

ฉบับที่ ๒๘

พระราชหัตถเลขาถึงนายพิจาวณีสรรพกิจ ลงวันศุกร์
เดือน ๓ แรม ๑๔ ค่ำ ปีมะเส็ง จุลศักราช ๑๒๓๘

(พ.ศ. ๒๔๐๐) เรื่องอาการป่วยเจ้าพระยานิกรบดินทร

หน้า ๑๑๘

ฉบับที่ ๒๘ พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าหมื่นสรวงพรภักดี ลงวันพุธ
เดือน ๔ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีมะเส็ง จุฬศักราช ๑๒๑๘

(พ.ศ. ๒๔๐๐) ทรงตอบรับของทกระตุดตั้งมาทูลเกล้า ฯ

ถวาย

หน้า ๑๑๘

ฉบับที่ ๓๐ พระราชหัตถเลขาถึงนายพิจาวนสรวงพิกิจ ลงวันพฤหัสบดี
เดือน ๔ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ปีมะเส็ง จุฬศักราช ๑๒๑๘

(พ.ศ. ๒๔๐๐) เรื่องอาการป่วยเจ้าพระยานิกรบดินทร

หน้า ๑๒๑

ฉบับที่ ๓๑ พระราชหัตถเลขาถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์ แลเจ้าหมื่น
สรวงพรภักดี ลงวันศุกร์ เดือน ๔ แรม ๖ ค่ำ ปีมะเส็ง

จุฬศักราช ๑๒๑๘ (พ.ศ. ๒๔๐๐) ทรงตอบรับหนังสือท

กระตุดตั้งมาทูลเกล้า ฯ ถวาย ทรงแนะนำการที่จะได้

ตอบเรื่องรัฐบาลต่างๆ ในยุโรปมาขอทำหนังสือสัญญากับ

ราชทูต เรื่องกงสุลเดนมาร์กแดงสุลเบดเคมที่สิงคโปร์

มาขอทำสัญญา ทรงตอบรับหนังสือแลเครื่องบรรณาการ

เลอรตกลาเวนคอน ทรงชมเชยกงสุลเชอรวอเบิดส์จอมเบ็ค

ชาวเมืองญวนมาขอทำสัญญา ชาวทหารญวนในวังหน้า

ไม่สามัคคีอยู่วังหน้า

หน้า ๑๒๒

ฉบับที่ ๓๒ พระราชหัตถเลขาถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์ แลเจ้าหมื่น

สรวงพรภักดี (ไม่มีวันเดือนปี คำนวณฐานว่าต้นร่างเดิม

ฉบับที่ ๓๓ นั้นเองทรงค้างไว้) เรื่องตอบรับหนังสือคณะ

ทูตานุทูต แด่พระราชทานลำนาวีพระราชหัตถเลขาให้ตอบ

เดอรรถกถาเวนดอน หน้า ๑๔๐

ฉบับที่ ๓๓ พระราชหัตถเลขาถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์ แด่เจ้าหมื่น

ด้วรเพชภักดี ถึงวันศุกร์ เดือน ๗ ขึ้น ๗ ค่ำ ปีมะเมีย

จุลศักราช ๑๒๒๐ (พ.ศ. ๒๔๐๑) เรื่องหนังสือพิมพ์ลงข่าว

ชมวงหน้าดวงหุดง หน้า ๑๔๑

ฉบับที่ ๓๔ พระราชดำรัสแสดงความเสียพระราชหฤทัย ซึ่งพระราช

ชนนของสมเด็จพระราชชนกตอริยาถนพระชนม์ ถึงวัน

จันทร์ เดือน ๘ บวรพาลัท ขึ้น ๗ ค่ำ ปีระกา จุลศักร

ราช ๑๒๒๓ (พ.ศ. ๒๔๐๔) หน้า ๑๔๗

ฉบับที่ ๓๕ พระราชดำรัสถึงสมเด็จพระนางวิกตอริยาราชินี ถึงวันศุกร์

เดือน ๖ แรม ๗ ค่ำ ปีชวด จุลศักราช ๑๒๒๖ (พ.ศ. ๒๔๐๗)

เรื่องกงสุลที่จะเข้ามาแทนเซอร์รอเบิตส์จอมเบิก หน้า ๑๕๒

ฉบับที่ ๑

พระราชสาสนจารึกในแผ่นสุพรรณบัตร

พระราชทานมอบเชยอนโบวริงอรรคราชทูตอังกฤษเชิญไปถวาย

สมเด็จพระนางวิกตอเรียราชินี

เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๘๗

พระราชดำรัส ในสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์มหินทรายุชยา ขอคำนับเจริญทางพระราชไมตรีมายังสำนักสมเด็จพระนางวิกตอเรียราชินี ผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ในทวีปบริตาเนียแด่โฮยิแลน ได้ทรงทราบ ด้วยในเดือน ๕ ปีเถาะได้โปรดเกล้าฯ เป็นปีที่ ๕ ในรัชกาลอันเป็นปัจจุบันนี้ เชยอนโบวริงเป็นทูตมาด้วยกำปั่นรบของพระองค์ ด้วยหนังสือสำคัญของพระองค์เป็นที่เชยอมาว่ากล่าวจัดแจงสัญญาการไมตรี แลการค้าขายให้เจริญดีขึ้นกว่าเดิม ขอให้กรุงไทยให้อิศรานุภาพแก่ขุนนางบางนายออกไปคิดอ่านปฤกษาด้วยข้อสัญญา กรุงไทยเห็นแก่ทางพระราชไมตรีก็ได้ตั้งพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์ ๑ เสด็จปี ๕ นาย เปน ๕ ด้วยกันมีนามในหนังสือสัญญาแล้วนั้น ให้ไปประชุมปฤกษากับทูตของพระองค์จัดแจงเปลี่ยนสัญญาเก่าแลเพิ่มการใหม่เข้าบ้าง ตามทูลของพระองค์ประสงค์ว่าควรนั้น การทำหนังสือสัญญาก็เป็นอันเสร็จลงใน ๗ วัน ทูตของพระองค์จึงได้มอบเครื่องราชบรรณาการ คือ นาฬิกากลแลประแจทเกยวประดับเพชร มีหมายทูลบริดาเนียแด่โฮยิแลน แลตราโมราประดับเพชรเป็นรูปช้างสำหรับกรุงไทย ผูกกับเล่มสำหรับไขประแจ แลสายสร้อยทองมดงเดือน

รูปกลองประดับเพชรสำหรับนาฬิกา กับหีบเครื่องเขียนหนังสืออย่าง
เป็นมงคลให้แก่กรุงไทย อ้างว่าพระองค์โปรดส่งมาแสดงทางพระราชไมตรี
กรุงไทยได้ยินดีมีค่านับไว้แล้ว ขอขอบพระคุณอุปการะยินดีตอบมา
ด้วยความสุจริต ขอให้ทางไมตรีส่งพระมหานครติดพันช้อยู่เย็นเป็นสุข
ไปนานชั่วฟ้าแลดินเทอญ แลบ้านเมืองของไทยที่ติดต่อกับอังกฤษดังนี้
จะเป็นสุขไปก็ด้วยพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระเมตตาภานุถึงในกาลหนึ่งๆ
ทรงกรุงไทยได้ส่งเครื่องราชบรรณาการบางสิ่งทูลเกล้าฯ ถวาย
ถึงไมตรีก็เป็นฝีมือช่างเมืองไทย ขอพระองค์จงโปรดรับไว้ เป็นเครื่อง
รฤกถึงทางพระราชไมตรี เทอญ ฯ

พระราชดำذنมา ณ วันที่ ๖^{๕๖} ค่ำ ปีมะเส็งปีชวด ศักราช ๑๒๓๗
เป็นปีที่ ๕ แห่งรัชกาลปัจจุบัน

ฉบับที่ ๒

พระราชสาสน์กำกับสุพรรณบัตร
ซึ่งเชยอนโบวริงอรรคราชทูตอังกฤษเชิญไปถวาย

สมเด็จพระนางวิกตอเรีย ฯ

เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๘๘

พระราชดำรัส ในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ซึ่งเปนพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ ในรัชกาลที่ ๕ ในพระบรมราชวงศ์ ซึ่งดำรงกรุงรัตนโกสินทร์มหินทราธิราชอาณาประเทศบางกอกนี้ ได้ครอบครองเปนเจ้าของพระมหากษัตริย์ธานีใหญ่ ในพระราชอาณาจักรฝ่ายสยามเหนือใต้ แลแผ่นดินแดนต่าง ๆ อยู่เคียงอยู่ใกล้ในพื้นดิน ๆ บางแห่ง แลเป็นที่อยู่ของชนชาวต่างประเทศ มีเพศภาษาต่าง ๆ หลายอย่าง คือ ลาวเฉียง ลาวขาว แลกำพูชา มาลายา กระเหรี่ยงแตอื่น ๆ ในทิศต่าง ๆ โดยรอบคอบขอบเขตต์มาอาณาจักรสยาม ขอเจริญทางพระราชไมตรีค้ำับมายังสำนักสมเด็จพระนางเจ้าจันฉีกตอเรียมหาราชินีพระเจ้ากรุงลอนดอน ผู้เป็นเจ้าใหญ่ในพระราชอาณาจักรอันรวมกันหลายประเทศ คือ ทวีปบริตาเนียใหญ่ แล ไอริช แล แกลลลัน นานาประเทศราชต่าง ๆ ให้ทรงทราบด้วย ในเดือน ๕ ปีเถาะดับศกเปนบท ๕ ในรัชกาลแผ่นดินปัจจุบันนี้ ท่าน เชยอน โบวริงเปนราชทูตของพระองค์มาด้วยกำบังนบเกลไฟด้ามเด้ากรท้าย เปนเรือรบของพระองค์ มาสู่กรุงสยาม แล้วยุทธทูตอีกหนึ่งชื่อสำคัญของพระองค์มาเป็นที่เชื่อถือได้ ทูตมาว่ากล่าว

จัดแจงความสัญญาไมตรีและการค้าขายเป็นหลายอย่าง เพื่อให้เจริญ
งามคึกคักกว่าแต่กาลปางก่อน ทูลขอให้ผู้ครองกรุงสยามให้อิศรานุภาพแก่
ขุนนางบางนายคิดอ่านราชการปฤษาด้วยข้อสัญญา ผู้ครองฝ่ายสยาม
ได้ทรงเห็นแก่ทางพระราชไมตรีกรุงลอนดอน จึงได้โปรดตั้งผู้ต่าง
พระเนตรพระกรรณไปคิดปฤษาจัดการนั้นให้สำเร็จโดยเร็ว โดย
เรียบร้อยด้วย คือตั้งพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท
พระองค์ ๑ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ที่สมุหพระกระลาโหม ซึ่งเป็นอรรคมหา
เสนาธิบดีฝ่ายใต้ชายทะเล แลเป็นเชื้อพระวงศ์ด้วยคน ๑ แลเจ้าพระยา
พระคลัง เสนาบดีว่าราชการฝ่ายต่างประเทศ แลเป็นเชื้อพระวงศ์ด้วย
(คน ๑) กับสมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ พระองค์ใหญ่
องค์ ๑ แลสมเด็จพระยาบรมมหาพิไชยญาติ พระองค์น้อยองค์ ๑
ท่านทั้งหกเป็นพระบรมญาติอันสนิท รวมเป็น ๕ ด้วยกัน มีนามปรากฏ
อยู่ในหนังสือสัญญานั้นแล้ว โปรดให้ท่านทั้ง ๕ นั้นไปประชุมปฤษา
ข้อสัญญาดูด้วยกับราชทูตของพระองค์พร้อมใจกันทั้ง ๖ ได้จัดแจงเปลี่ยน
แปลงข้อสัญญาเก่าแลเพิ่มเติมข้อความใหม่เข้าบ้าง ตามราชทูตของ
พระองค์มีความประสงค์โดยสมควรนั้นแล้ว การทำหนังสือสัญญาก็ก
เป็นอันเสร็จลงในวันที่ ๗ ราชทูตของพระองค์จึงได้มอบเครื่องมงคล
ราชบรรณาการ คือนาฬิกาถทองคำประดับเพชร แลประแจสำหรับ
นาฬิกาขึ้นประดับเพชรด้วย แลมีดวงตราทองคำประดับโมราแกะเป็นรูป
ช้างดานหนึ่ง ออกลานหนึ่งนแกะเป็นทหมาควาฬพบบริดาเนยแด้อยแดน
เป็นสำคัญ ดวงตรานี้ผูกติดกับประแจเล่มสำหรับไข แลสายสร้อย
ทองคำประดับเพชรมีดัดใบใฝ่มาทำด้วยทองคำประดับเพชรแว่นติดกับ
สายสร้อยด้วยกับหีบเครื่องเขียนหนังสือมีเครื่องพร้อม เป็นของอย่างดี

อย่างเอกทำด้วยไม้ลาย ฝังลายงาช้างบ้างทองคำบ้างเงินบ้าง เป็น
 ถวดลายเครือวัลย์ ที่ต้นตามปากโก่เขียนหนังสือ^๕ มีรูปพระมหาพิไชย
 มงกุฎดำหริบแผ่นดินสยามด้วยสองเล่ม ปากโก่งามตึก มอบให้แก่
 ผู้ครองกรุงสยาม แลราชทูตของพระองค์อ้างว่า พระองค์ท่านโปรดสั่งมา
 แดงทางพระราชไมตรี ผู้ครองกรุงสยามได้ยินดีมีความคำนับรับไว้แล้ว
 ขอขอบพระเดชพระคุณอุปการียินดีส่งองมาโดยทางสุจริต ขอให้ทาง
 พระราชไมตรีส่งพระมหานครตติพนัชนิพัทธ์ขอยุเย็นเป็นสุขไปนาน
 ชั่วฟ้าแลดดิน เทอญ

แผ่นดินสยามซึ่งได้เป็นดัมพน์ขมิตรติดต่อกับไมตรีอังกฤษตั้ง^๕
 แล้ว กรุงสยามจะเป็นสุขจักด้วยอำนาจพระบารมีสมเด็จพระนางเจ้าภคินี
 ธิราชเจ้าบรมโกศ^๕ ผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดินบริดาเนีย ทรงพระมหา
 กรุณาปรานีถึงการไมตรีอยู่เนื่อง ๆ

อนึ่ง ครวงกรุงสยาม ได้ตั้งเครื่องมงคลราชบรรณาการบางสิ่งพอ^๕
 สัมควรมากับพระราชดำ^{๕๖}สั่งนั้นด้วย ของบรรณาการนั้นตั้งไม^{๕๘}ตุ๊กเป็น^{๕๘}
 ฝีมือช่างในกรุงสยามทำเอง ขอพระองค์จงทรงพระกรุณาโปรดรับไว้
 ชมเล่นเป็นเครื่องรฤกถึงทางพระราชไมตรี เทอญ ฯ

พระราชดำ^{๕๗}สั่งนั้นลงวันศุกร์ เดือน ๖^{๕๗} ขึ้น ๕^{๕๗} ค่ำ ปีเถาะ^{๕๗} ปลายศักราช^{๕๗}
 ศักราช ๒๒๓๗ เป็นปีที่ ๕ ในรัชกาลปัจจุบัน^{๕๗}

^๒ ^๕
 บัญชีเครื่องมั่งคณราชบรรณาการ

ที่ ๓ พระราชดำรัสจากฤกษ์เป็นอักษรไทยลงในแผ่นพระสุพรรณบัฏ
มีหน้าหนักทองคำ $\frac{3}{4}$ พันเหมือนดมุดปิดติดแนบกับกระดาดฝรั่งประทับ

พระราชลัญจกร พระบรมราชโองการองค์น้อย ในใบปกต้นปัดกระตาด
ประทับพระราชลัญจกรสำหรับพระนาม ในแผ่นดินปัจจุบันนี้ถึงในทีใบปก
ปลาย มีลายพระราชหัตถเลขาทรงเขียนเป็นคำคัมภีร์พระนามด้วยอักษร
อังกฤษ ห่อด้วยแผ่นทองคำ น้าหนัก ๑ ๓/๔ มูกรัดด้วยไหมแดงประทับ

พระราชัญจกร ดำหรับแผ่นดินปัจจุบันนี้ ครองประเทศของคำข่างนอก
แต่ในในระบอบของคำข่างยาราชาด^๗ นานัก^๘ $\frac{๔}{๓}$ เป็นต้องชน พระราช

ลำดับได้ชั้นล่าง ก่อตั้งกับเส้นทองคำมยาราชาติใหญ่หน้าหนัก - ๓
เด็กน้ำหนัก - ๒ ได้ชั้นบนเป็นเครื่องรักษาพระราชลำดับ แดมะอบ

หนังสือในดวงตาประทับพระราชนิพนธ์ทรงไว้สำหรับแผ่นดินสยาม
ในทศวรรษแห่งหนึ่ง

ที่ ๒ ของทองคำได้แผ่นทองทำถูกพระนามเป็นอักษรอังกฤด้วย
ลายพระราชหัตถ์คหิง โปดพิมพ์แดงพระนามคหิง (คือภาค
พระนาม) นน มจคหมายลายพระราชหัตถ์เลขาว่า คำนับถึงเต็ม
พระนางเจ้าคุณฉกคตอริยมหาราชินี พระเจ้ากรุงลอนดอนแผ่นหนึ่ง
คำนับถึงเจาชายซึ่งเปนคเคียงพระตำมของพระนางเจ้านนแผ่นหนึ่ง มีภาค

พระนามออกคหนึ่ง คือไฟดพมพระนามคหนึ่ง ได้ของกระดาษดีชมภู
ไนไฟพระนามน มีลายพระราชหัตถ์เป็นอักษรอังกฤษ ว่าคำนับถึง
พระราชบุตรชายพระองค์ใหญ่แผ่นหนึ่ง คำนับถึงพระราชบุตรพระองค์
ใหญ่แผ่นหนึ่ง ซึ่งเป็นพระราชโอรสแดพระราชบิดาของสมเด็จพระนาง
เจ้ากรุงลอนดอน ของทงนินได้ได้ในถุงแพรวสีแดง

ที่ ๓ พระขำมรงค์วงแดนเบียรประดับไฟทริยอย่างคหนึ่ง ได้ใน
คลังทองคำ หลังคลังประดับศิลาทองสีน้ำเงิน ขอบคลังประดับเพชร
รอบล้อม

ที่ ๔ หลอดดินสอ ทำด้วยทองคำประดับเพชรใหญ่ตั้งฐานเท่า
เม็ดมรกตาแบน ที่หลังหลอดมีที่สำหรับใส่ดินสอข้างหนึ่ง ใส่ปากไก่อ
ข้างหนึ่ง ใส่ในถุงแพรวเหลือง

ที่ ๕ ขวดหมกทองคำตั้งยาราชาวดี ที่ผ่านมรูปข้างบอกฝีมือ
ข้างซ้ายม มีกลองใส่ปากไก่อเลื่อนตามปากไก่อทำด้วยทองคำตั้งยา
ราชาวดี ที่หลังปากไก่อประดับพลอยทับทิม ตั้งฐานเท่าเม็ดมรกตาหนา
ใส่ในถุงแพรวเหลือง

ที่ ๖ มีไฟแผ่นใหญ่เขียนรูปข้างเผือกที่ชื่อพระวิสุทธิทริตันกิริณี
เป็นที่เฉลิมพระนครกรุงสยามแผ่นหนึ่ง มีฉนวนใส่ในกลักเงินกาไหล่
ทองคำ แด้วมีแผ่นไฟเล็กตีพิมพ์เป็นก้าตรูปพระวิสุทธิทริตันกิริณี ๓ แผ่น
ถวายแก่เจ้าราชดำมแผ่นหนึ่ง ถวายแก่พระราชโอรสพระองค์ใหญ่แผ่น
หนึ่ง ถวายแก่พระราชบิดาพระองค์ใหญ่แผ่นหนึ่ง แด้วมีทำด้วยชน
พระวิสุทธิทริตันกิริณีสองภู มีปริกทองคำตั้งรวมภู ถวายในสมเด็จพระนาง
เจ้ากรุงลอนดอน เพื่อสำหรับห้อยที่รูปพระวิสุทธิทริตันกิริณีด้วย รวมได้
ในถุงเข็มขาวมีสายรัด

อนึ่ง ราชทูตของพระองค์ได้มาจัดการเปลี่ยนแปลงข้อสัญญาเก่าให้เป็นใหม่โดยเรียบร้อยปรกติแล้ว ได้ตกลงกับเสนาบดีสยามเห็นชอบพร้อมกันแล้ว กองผู้อังกฤษก็ได้ว่าราชการของตำแหน่งอังกฤษโดยสมัครไมตรีกับลูกค้าวานิช เป็นที่ชอบชอบใจแก่พวกวานิชแล้ว ผู้ครองกรุงสยามขอปฏิบัติทางพระราชไมตรีแห่งพระเจ้ากรุงลอนดอนให้ถาวรยืนยงดำรงอยู่ช้านานชั่วฟ้าแลดิน เทอญ

พระราชดำณนี้ได้ส่งไปแต่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย มไหศุภวิยพิมานในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทรมหินทราวุธยาบรมราชธานี อันมีในประเทศบางกอกแคว้นแคว้นแผ่นดินสยาม ณ วันที่ ๖ ๖ ค่ำ ปีมะเดาะงัดปีชวด ศักราช ๑๒๑๗ เป็นปีที่ ๕ แห่งรัชกาลปัจจุบัน

พระราชดำณนี้ได้ให้เชิญไปมอบสั่งให้แก่เซอร์ยอน โบวริง ราชทูตอังกฤษ

๖๒
ฉบับที่ ๓

ประกาศตั้งพระยามนตรีสุริยวงศเป็นราชทูตไปลอนดอน

ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๐๐

สมเด็จพระปรเมนทรมหาอภัยภูเบศรเจ้าแผ่นดินสยาม แด
สมเด็จพระปดเอนทราเมศดรมหิศวเรศวรดิศวรค์ พระปิ่นเกล้าเจ้าประเทศ
สยามทั้งสองพระองค์ ขอประกาศแก่คนนอกประเทศในประเทศทั้งปวง
เป็นอันมากถวายเดยว บันดาลจะได้อ่านแลฟังแลรู้ความในหนังสือ
ให้ทราบแลเชื่อเป็นแน่ ว่าเราพระเจ้ากรุงสยามทั้งสอง แดเสนาบดีได้
มีความประสงค์จะส่งทูตานุทูตไปจำทูลพระราชสาส์น ถึงเครื่องราช
บรรณาการทรงยินดีไปยัง สมเด็จพระนางจกตอริยมหาราชินี พระเจ้า
กรุงบริตาเนียถึงกรุงลอนดอน ได้ให้เสนาบดีมหาดเล็กบอกชาวอังกฤษ
ไปก่อน บัดนี้พระเจ้ากรุงลอนดอนเห็นแก่ทางพระราชไมตรี แต่งให้
ขุนนางคุมเรือรบมารับทูตานุทูตถึงพระนครนี้ เราพระเจ้ากรุงสยาม
ทั้งสอง ได้จัดแจงพระราชสาส์นแลเครื่องมงคลราชบรรณาการเสร็จแล้ว
จึงพร้อมกันกับความคิดเสนาบดี บังคับแต่งตั้งให้พระยามนตรีสุริยวงศ
จางวางมหาดเล็กในพระบรมมหาราชวังเป็นราชทูต เจ้าหมื่นด้วรเพช
ภักดีหม่อมมหาดเล็กเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท จมื่นมณฑิรพิทักษ์ปลัด
กรมพระตำรวจในซ้ายในพระบวรราชวังเป็นตรีทูต จมื่นราชามาตย์
ปลัดกรมตำรวจในซ้ายในพระบรมมหาราชวัง กับนายพิจารณาด้วรพิกิจ
หุ้มแพรนายยามเเวรเดช ต้องนายเป็นพนักงารกำกับเครื่องราช
บรรณาการ หม่อมราชวัชชัยเจ้าราชินิกุลเป็นล่ามสำหรับการเจรจา

ให้คนทั้ง ๒ คนมีอำนาจจำทูลพระราชดำรัสคุณเครื่องราชบรรณาการ
ออกไปคำนับเจริญทางพระราชไมตรี แต่สมเด็จพระนางวิกตอเรีย
มหาราชินีเจ้ากรุงบริตาเนีย แลนำหนังสือเจ้าพระยาพระคลังไปวางแก่
เสนาบดีในกรุงลอนดอนด้วย แลให้มีอำนาจเพื่อจะได้ไต่ถามหาหรือ
ขอฟังการต่าง ๆ ที่ควรจะฟังมาเพื่อกรุงสยามนด้วย แต่ไม่มีอำนาจ
เพื่อจะว่ากล่าวการอันอื่นแทนกรุงสยามกตแทนเสนาบดีกต ยิ่งกว่ามอบ
พระราชดำรัสแลมงคตราชบรรณาการแลถามหาหรือแจ้งฟังการต่าง ๆ
ที่ควรฟังมานั้นเลย ถ้าพระเจ้ากรุงบริตาเนียจะให้พระราชดำรัสตอบ
แลรับสั่งมาด้วยข้อความใด ๆ กต แลเสนาบดีจะมีหนังสือตอบมา
ถวายส่งมาด้วยกิจการใด ๆ กต ก็ให้ทูตานุทูตพวกรับอำนาจเพื่อจะ
รับมาดงกรุงสยามนด้วย

อนึ่ง ให้ราชทูตอุปทูตตรีทูต แลชนนางพนักงานเครื่องราชบรรณา
การทั้งต้อง แลตามพนักงานพวกรับมีความสมัครไมตรีเป็นเอกจิตต์
เอกฉันทแก่กัน อย่าไปมีความถ้อยเปรียบแก่งแย่งแก่กัน แลทำการ
ที่สมควรให้เสวยราชการแลเสวยเกียรติยศแก่พระนครนใดเป็นอันขาดที่เคย
ตามผู้ใดคนหนึ่งถวายส่งคนในพวกทูตานุทูตซึ่งไปครั้งนั้น จะมีเหตุเหตุใช้
ไถยนัดประการใดจะรับราชการมิได้ในกลางทางกต ในแผ่นดิน
บริตาเนียกต ก็ให้คนทที่เหลืออยู่เป็นปรกตินมอำนาจเพื่อจะรับราชการ
แทนทุกอย่างตามซึ่งบังคับมานานกว่าจะกลบคนดงพระนคร

ประกาศนี้เดิมมอบสำหรับพวกทูตานุทูต ณ ท้องสนามในพระบรม
มหาราชวัง กรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุชยา ณ วันพุธชนค ๓
แห่งเดือนธันวาคมในศักราช ๑๒๓๘ ปีมะเส็งนพศก ตรงกันกับวันที่ ๒๒
แห่งเดือนมิถุนายนในศักราชคฤศต์ ๑๘๕๗ เป็นปีที่ ๗ ในรัชกาลปัจจุบัน

ฉบับที่ ๔

พระราชสาสน์ถึงสมเด็จพระนางวิคตอเรียมหาราชินี

พระราชทานไปลอนดอน

พระยามนตรีสุริยวงศราชทูตเชิญไป

สมเด็จพระบรมเทวมหามกุฏี ดุสิตมฤตเทพยพงศ์ วงศ์าคีศวร
กษัตริย์อรรชติยราชินิกโรดม จาตุรันตบรมมหารัฏฐพรตวิราชังการ
บรมธรรมิกมหาราชาราชราช บรมนาถบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าแผ่นดิน
กรุงสยาม ผู้เป็นใหญ่แก่ประเทศราชต่าง ๆ ที่ใกล้เคียงคือเมืองลาว
เมืองกำโพรบ เมืองมลายู หลายเมืองแลที่อื่น ๆ ขอเจริญทางพระราช
ไมตรีอันสนิท คำนับมายังสมเด็จพระนางวิคตอเรียมหาราชินี พระเจ้า
กรุงลอนดอนผู้เป็นใหญ่ในพระราชอาณาจักรอันรวมกัน คือทวีป
บริตตานีใหญ่แลไอริชแลน แลกลอสกันนา ๆ ประเทศต่าง ๆ ให้ทรงทราบ
ว่าบัดนี้กรุงสยามมีความคำนึงถึงพระเดชพระคุณพระราชไมตรีพระเจ้า
กรุงบริตตานีมาก ด้วยเห็นผลของความพระราชไมตรีอันสนิท แลความ
ดำรงหฤคการดี เปนคุณเปนเกียรติยศแก่บ้านเมืองสยามนประจักษ์มาก
เปนหลายประการ คือว่าตั้งแต่เชื่อยอนโบวริงเป็นผู้รับสั่งพระเจ้ากรุง
บริตตานีเข้ามาทำหนังสือสัญญาทางไมตรี แลการค้าขายกับกรุงสยาม
ในเดือนเจตรมาดีปีเถาะปีปัตศก เปนปีที่ ๕ ในรัชกาลอันเป็นปัจจุบัน
ครั้นเมื่อได้โครงหนังสือสัญญาทางไมตรี แลการค้าขายลงตราหมาย
ลายมือผู้ทักษากันทั้งสองฝ่ายเสร็จแล้ว ลูกคำวานิชอังกฤษแลชาว
ต่างประเทศได้ทราบการนั้น แต่ในระหวางยังไม่ได้เปลี่ยนสัญญาต่อกัน

ยังใช้อยู่ตามสัญญาเก่าป็นหนึ่งนั้น ก็เข้ามาเริ่มการค้าขายมากจนกว่าปกติ
แต่ตั้งแต่เปลี่ยนหนังสือสัญญากันแล้วในแรม ๑๕ ค่ำ เดือนผดุงมาศ
ปีเถาะปีปัตศก เป็นวันที่ ๕ ในเดือนเอปริด ศักราชศกศัศ ๑๘๕๖ นั้นมา
แล้ว ลูกค้านานาชาติต่างประเทศเข้ามาค้าขายมากมายขึ้นไปกว่าปีหลัง
อีก จนบัดนี้เรือลูกค้าไปมาเนื่อง ๆ ทุกสัปดาห์หาว่ามีได้ขาด เงินทอง
นอกประเทศก็เข้ามาจับจ่ายในประเทศนี้มากมาย แลลูกค้าต่างประเทศ
บางพวกก็มาซื้อมาเช่าตงอยค้อยซื้อสินค้าก็มีบ้าง แลสินค้าในบ้านเมือง
นี้ทุกคนนอกประเทศประสงค์จะซื้อกันทุกเรือไป ราชรัฐก็มีความยินดี
หามาค้าขายแก่ลูกค้าต่างประเทศชุกชุมขึ้น แลทำนาเข้าแต่ไร่ไถ้อย่างอื่น ๆ
มากขึ้นกว่าแต่ก่อนบ้างอยู่แล้ว คนสยามบางพวกเป็นอันมากก็ได้รับจ้าง
คนนอกประเทศทำการงานต่าง ๆ แลให้ใช้สอยได้ค่าจ้างโดยสมควร
มีความยินดี การท่งปวงนี้เป็นเจริญขึ้นแก่บ้านเมืองแลราชรัฐฝ่ายสยาม
ถึงว่าเพราะเงินทองต่างประเทศเข้ามามาก ของใช้แลของกินแทบทุกสิ่ง
มีราคาลงขึ้นกว่าแต่ก่อน ก็ยังเห็นว่าไพร่บ้านพลเมืองจะมีอุตสาหกรรม
ทำนาทำไร่ในท่งใหม่ไรนามากขึ้น แลผู้ครอบครองแผ่นดินฝ่ายสยาม
ก็จะช่วยคิดอ่านจัดใหม่ท่งใหม่ ๆ แลราชรัฐให้ได้ทำไร่นาเพาะปลูก
เจริญขึ้นต่อไป

อนึ่ง เมื่อเชยยอนโบวริงเข้ามาทำสัญญานานกรุงสยามได้รับเครื่อง
ราชบรรณาการบางสิ่ง ซึ่งเชยยอนโบวริงได้จำแนกว่า เป็นของ
พระเจ้ากรุงบริตตานียทรงยินดีมานักเป็นเกียรติยศแล้ว เมื่อเชยยอน
โบวริงกลับไป จึงได้มอบพระราชสาส์นกับสิ่งของเครื่องมงคลราช
บรรณาการบางสิ่งส่งไปเพื่อเป็นของแสดงความยินดี คำนี้มายัง
พระเจ้ากรุงบริตตานี ครั้นเมื่อเดือนผดุงมาศในปีเถาะปีปัตศกนั้น

ชาร์ลส์มีปากช็อคเกอร์ผู้รอบรู้ถึงพระเจ้ากรุงบริตาเนีย เขามาเปลี่ยนหนังสือ
 สัญญาที่ลงตราแล้วนั้น ครั้นเขามาถึงกรุงเทพมหานคร ได้เชิญพระราช
 ดำรงตอบเรื่องเครื่องราชบรรณาการบางสิ่ง ซึ่งพระเจ้ากรุงบริตาเนีย
 ทรงยินยอมมานาน มาสั่งให้แก่กรุงสยามในพิธีประชุมใหญ่ กรุงสยาม
 ก็ได้เคารพรับด้วยความยินดียิ่งนักจนที่จะเปรียบได้ ด้วยเห็นว่าการนั้น
 ก็เป็นเกียรติยศอันยิ่งใหญ่แก่กรุงสยามมาประจักษ์มาก เพราะคนทั้งโลก
 ได้ทราบอยู่ทั่วกันว่า พระเจ้ากรุงบริตาเนียมีพระเดชานุภาพแผ่อำนาจ
 ไต่ใหญ่แผ่ไปในต่างประเทศทั่วทิศ มีพระราชอาณาเขตรอบภพไป
 จนพระอาทิตย์ไม่รู้จักดับดวงเลย เมื่อได้มีพระเมตตากรุณามายังกรุง
 สยามเป็นอย่างนี้มาก โดยความที่กล่าวในพระราชดำรัสที่มานั้น ก็เป็น
 พระเดชพระคุณอันอัศจรรย์แก่กรุงสยามใหญ่หลวง เพราะว่าแต่ก่อนมา
 ยังไม่ได้ทราบเลยว่าเมืองใดในประเทศอันเดียวทั้งปวงจนตลอดแผ่นดินจีน
 จะได้เคยรับพระราชดำรัสแต่เครื่องมงคลราชบรรณาการแต่พระเจ้ากรุง
 บริตาเนียอย่างครั้งนี้ เพราะฉะนั้นกรุงสยามได้รู้พระเดชพระคุณพระเจ้า
 กรุงบริตาเนียเป็นอุปการะใหญ่หลวงหลายประการ จึงได้ไปผูกขาดกับ
 เสนาบดีเห็นพร้อมกันว่า พระเจ้ากรุงบริตาเนียได้ส่งทูตานุทูตส่งถึง
 มาเจริญทางพระราชไมตรีกับกรุงสยามถึงสองครั้งแล้ว ฝ่ายกรุงสยาม
 ควรจะให้ทูตานุทูตสยามออกไปคำนับ ให้ถึงพระเจ้ากรุงบริตาเนีย
 ฉเพาะพระพักตร์ ให้ได้เห็นแลรู้จักกับเสนาบดีกรุงลอนดอน ให้ได้พบ
 ฉเพาะหน้าได้หารือ ราชการที่ควรได้ตามต่าง ๆ นานาด้วย จะชอบสมควร
 นัก แต่ยังแคลงอยู่ว่าจะส่งทูตานุทูตไปตั้งนี้จะควรหรือไม่ควร โดยอย่าง
 ธรรมเนียมในยุโรป อนึ่ง การที่จะให้ทูตานุทูตไปไกลในทางทะเลนั้น
 กรุงสยามนี้ยังไม่มีอำนาจจะส่งไปได้โดยสะดวกด้วย เพราะฉะนั้นกรุงสยาม

จึงให้บังคับให้เสนาบดีมีหนังสือออกไปปลุกษาหาหรือกับเสนาบดีพนักงาน
 ว่าการต่างประเทศในกรุงลอนดอนแต่ในบัดนี้แล้ว จึงได้ความตอบมาว่า
 ซึ่งจะให้ทูตานุทูตกรุงสยามไปเจริญทางพระราชไมตรี ณ กรุงลอนดอน
 นั้น พระเจ้ากรุงบริตาเนียกับเสนาบดีจะยินดียับ แลว่าจะจัดเรือรบของ
 กรุงบริตาเนียมารับแลส่งให้ถึงกรุงลอนดอน แลกลับมาถึงพระนคร
 โดยสะดวก ครั้นทราบดังนี้แล้ว กรุงสยามกับเสนาบดีมีความยินดี
 ยิ่งนัก คิดขอบคุณผู้ครองฝ่ายกรุงบริตาเนียเป็นอันมาก จึงได้แต่งตั้ง
 ให้พระยามนตรีสุริยวงศ์เป็นราชทูต เจ้าหมื่นสรวรพเพรภักดีเป็นอุปทูต
 จมื่นมณฑิรพทกษเป็นตรทูต จมื่นราชามาตย์ ๑ นายพิจารณ-
 สรวรภัก ๑ ต้องนายเป็นผู้กำกับเครื่องมั่งคตราขบรรณาการ หม่อม
 ราชไธยเจ้าราชินิกุลเป็นล่ามสำหรับการเจรจา กับคนชาวสยามอื่นอีก
 ๒๒ คน รวมกันเป็น ๒๗ คน ซึ่งมีรายชื่อแลกำหนดยศบันดาศักดิ์ใน
 ตำแหน่งราชการ แลประมาณชาติตระกูลถนัดแจ้งอยู่ในทางว่าตาม
 กากับมานแล้ว ครั้นเรือรบกลไฟของกรุงบริตาเนีย ชื่อเอนกอนเดอ
 เขามารับถึงกรุงเมื่อเดือนธันวาคม ๔ ค่ำ เป็นวันที่ ๓๐ เดือนยี่
 จึงได้บังคับให้ทูตานุทูตพวกรวมกันคุมพระราชสาส์นแลเครื่องมั่งค-
 ตราขบรรณาการ มีจำนวนกำหนดรับจดหมายกำกับมากับพระราชสาส์น
 นั้น กับทั้งพระราชสาส์นแลเครื่องมั่งคตราขบรรณาการของในพระบวร
 ราชวงศ์ด้วยกันแล้ว ได้ส่งออกมาค้ำับแสดงความยินดีกรุงสยาม ต่อ
 สมเด็จพระนางเจ้ากรุงบริตาเนียเจริญทางพระราชไมตรี ขอพระเมตตา
 กรุณาของสมเด็จพระนางเจ้ากรุงบริตาเนียได้โปรดเกล้าทเป็นทูตานุ
 ทูตออกไปจากกรุงสยามครั้งนี้ ให้ได้เฝ้าค้ำับในสถานแต่เวลาอันควร
 ให้ปรากฏเป็นเกียรติยศอันยิ่งแก่กรุงสยาม แลขอให้ได้ตามหาหรือ

ฟังการสิ่งใด ๆ ที่ควรจะได้ฟังแต่เสนาบดีพนักงานว่า การต่างประเทศ
เพื่อจะได้เข้าใจอย่างธรรมเนียมที่จะรักษาไมตรีกับประเทศใหญ่สืบไปให้
วัฒนาการถาวรไปภายหน้า แลทูตานุทูตซึ่งได้ออกไปยังกรุงบริตตานี
ครั้งนี้ ขอให้ได้รับรู้เห็นการในประเทศยุโรปบางสิ่งตามประสงค์เป็น
ประโยชน์แก่กรุงสยามบ้าง ขอพระเมตตากรุณาพระเจ้ากรุงบริตตานี
แลเมตตากรุณาของเสนาบดีในกรุงลอนดอน จงอนุเคราะห์แก่ทูตานุทูต
ฝ่ายสยามโดยสมควร เทอญ ฯ

ถ้าทูตานุทูตฝ่ายสยามไม่เข้าใจการที่ชอบที่ควร ก็ขอรับประทาน
โทษโปรดช่วยให้สั่งสอนการที่ควรเถิด ด้วยเป็นคนประเทศไกลไม่เข้าใจ
ในการข้างยุโรปเลย แลเครื่องมงคลราชบรรณาการซึ่งกรุงสยามยินดี
ออกมากครั้งนี้ เป็นของทำในแผ่นดินสยามทั้งนั้น โดยอย่างเครื่อง
บรมราชูปโภคของพระเจ้าแผ่นดินสยาม ถึงจะเป็นเครื่องไม่ควรใช้
ในยุโรป กรุงสยามก็ยังหว่านว่าพระเจ้ากรุงบริตตานีจะทรงยินดีรับไว้
พอเป็นตัวอย่างเครื่องราชูปโภคในกรุงสยามนี้ แลเป็นที่รุดถึงทาง
พระราชไมตรีต่อไป กรุงสยามได้มีความปราถนาขออาราธนาแก่สิ่ง
ซึ่งเป็นใหญ่เป็นประธานในสากลโลก จงอนุเคราะห์รักษาสัมเด็จพระนาง
พระเจ้ากรุงบริตตานีเพื่อความสุข แลสืบติดต่อยาวไปของชนมชีพ
แลราชสมบัติของสถลธาดานาจักร แลขอให้ทางไมตรีสองพระนคร
ติดพันร้อยเย็นเป็นสุขไปนานชั่วฟ้าแลดินเทอญ ฯ

พระราชดำรัสเหนืออักษรอังกฤษฉบับ ๑ เขียนอักษรสยาม
ฉบับ ๑ เป็นสองฉบับความต้องกัน ได้มอบ ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
มโหฬารวิมาณ ในพระราชฐานชั้นบรมมหาราชวัง ตั้งอยู่ในกรุงเทพ
มหานครอมรรัตนโกสินทร์มหิตรายุชยาบรมราชธานี อันมีในประเทศ

บางทอกแค้นแค้นแดนสยาม ในวัณศุกรข้าง^๕ของจันทรมาลี ชื่อตำนาน
 นับเป็นเดือนที่ ๘ แต่ต้นรัตนาวาในปีมะเด่งนักษัตรนพทก มีศักราช
 ตียาม ๑๒๓๘ ตรงกันกับสุริยคติกาลตั้งเกิด ซึ่งรู้ทั่วพร้อมในประเทศ
 ยุโรปเป็นวันที่ ๒๔ แห่งเดือนยฺโฮ ในปีมีศักราชคฤศต์ ๑๘๕๗ เป็นปีที่ ๗
 ในรัชกาลปัจจุบันของแผ่นดินสยามนี้ ฯ

บาญชีเครื่องราชบรรณาการไปกรุงลอนดอน

พระราชสำนักนายาดักษณ์ ๒ พระมหามงกุฎลงยาประดับเพชร
บ้าง มรกตบ้าง ทับทิมบ้าง ๑ พระสังวาลย์ลายกุดินประดับทับทิม ๑
พระขำมรงค์นพเก้าได้ดัดแปลงทองคำลงยา ๑ นล่องพระองค์พระกรน้อย
มดุมเพชรเจด ๑ นล่องพระองค์กรยกรทอง ๑ รัตพระองค์กุดินประดับ
เพชรบ้างมรกตบ้าง ถ้ายทองมีประจำยามประดับมรกต ๑ รัตพระองค์
เจียรบาตดาตบักเลื่อม ๑ รัตพระองค์กรทอง ๑ ดินับเพลาเข็มซาบ
เชิงอนลายทองคำลงยาราชาวดิ ๑ ผ้าทรงยกทองผืน ๑ ผ้าทรงลาย
กรวยเกษมเทียนทองผืน ๑ ผ้าทรงปูอย่างดิ ๔ ผืน ตั้งช่อตราวัฏ
เครื่องทองคำลงยาราชาวดิมีคอกนพรัตน์ มังดีทองคำจำลองลงยาเป็น
เครื่องรอง ๑ ชนากับพานรองทองคำลงยาราชาวดิสำรับ ๑ เครื่องซา
สำรับหนึ่ง คือ ถาดทองคำ ๑ บ้านเลี่ยมทองคำ ๑ จานทองคำรอง
บ้าน ๑ ถ้วยหยกใหญ่มีฝาเลี่ยมทอง ๑ เรือทองคำรองถ้วย ๑ ถ้วยฝา
ทองคำลงยา ถ้วยฝาเงินถมยาคำตะทอง รวมเป็น ๒ ช่อบุหรีทองคำ
ลงยา ๑ หีบไม้กันไกรด้นประดับเพชร ๑ ประดับทับทิม ๑ รวม ๒
ลังเจียดงการอบแลก้านทองคำลงยาประดับพลอยมรกต ๑ รวมหนึ่งหีบ
หีบไม้ ช่อม ช้อน ไม้ ทองคำประดับ ค้ำประดับเพชรสำรับ ๑ โต๊ะ
เงินใหญ่ปากก้าใหญ่ทองคำ ๑ ตาเบเหล็กถายผักทองคำลงยา ๑ จำหลัก ๑
หอกอย่างดียามผักเงินถมยาคำตะทอง ๑ ง้าวผักเงินถมยาคำตะทอง ๑
ทวนค้ำก้าใหญ่ทองคำ ๑ กุญผักทองถายจำหลักประดับพลอยต่างๆ ๑
เครื่องสูง นิต ๗ ชิ้น ๒ นิต ๕ ชิ้น ๒ นิต ๓ ชิ้น ๒ นิต ชุมถาย ๒

พระกลด ๓ บังพระสุริย์ ๓ พระราชยานกง ๓ กลดองมโหระทึกกับปี่งา
 ดำรับ ๓ เครื่องม้าทองคำประดับพลอยดำรับ ๓ ฉากรูปพระแก้วมรกต
 ซึ่งเป็นที่นมัสการในพระบรมมหาราชวัง เขียนลักรูปตามอย่างทรง
 เครื่องในฤดูทุ่งล้าม ซึ่งมีหนังสือขแรงมาเปนนิทานหน ๓ ฉากรูปบรม
 ราชภิเษก ๔ แผ่น

สิ่งของจัดเตรียมไว้จะให้ทูตไป

จมรกฎประดับเพชร ๑ แหวนครึ่งซึก เพชร ๕ มรกต ๔ รวม ๘
หีบทองคำใหญ่ลงยา ๑ หีบทองคำเล็กลงยาถมซึก ๕ ตลับยานัต
ทองคำลงยา ๑๐ ซองบุหรงทองคำลงยา ๓ ถังทองไม้วางเครื่องทองคำ
ลงยา ๒ ตลับทองคำลงยาได้ยาสูบสำหรับใช้กับถัง ๒ เครื่องถม
ตะทองกา ๒ หีบ ๒๐ ซองบุหรง ๒๐ ตลับ ๒๐ บ้านใหญ่เดิมทองคำ ๒
กฤษณักทองคำ ๓ คาบผักถมตะทอง ๒ แพรปมลายอย่างดี ๑๐ ม้วน

ให้เลอรตกลาเวนดอน (เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ)
ซองบุหรงลงยา ๑ ตลับยานัตทองคำเล็กถมลงซึก ๑ ตลับลงยารูปไข่ ๑
รวม ๒ เครื่องชาถมสำหรับ ๑ คาบผักถม ๑ จัดให้โปรฟักเคออดลัดดอน
ฉากรูปพระแก้ว ๑ ฉากรูปพระเบญจา ๑ พระคัมภีร์ ๑

อนึ่งสิ่งของเครื่องที่เป็นสินค้าโต ที่บังเกิดในสยามประเทศนั้น
ออกซื้อไว้ในพิกัดสินค้าซึ่งมีอยู่ในหนังสือสัญญาที่ดินนุกต นอกถนน
กึ่งกต กรุงสยามได้สั่งแก่เจ้าพนักงานให้จัดอย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้ว
มอบให้เจ้าพระยาพระคลังเสนาบดีว่าการต่างประเทศในสยามให้ส่งมา
ยังผู้ครองฝ่ายบริตานิยา เพื่อจะให้เห็นเป็นตัวอย่างสินค้าทุกสิ่ง ซึ่งมี
ในประเทศสยามนี้ ขอแจ้งจำนวนสิ่งของทั้งปวงนั้นแจ้งอยู่ในหนังสือ
เจ้าพระยาพระคลังซึ่งให้มาแก่เลอรตกลาเวนดอนนั้นแล้ว เครื่องชาถม
ถมตะทอง ๑ บ้านเดิมทองคำ ๑ ถ้วยหยก ๑ รวมจำนวนให้
กลาเวนดอน ฯ

คำทูลทูลถวายมอบพระราชดำณ

ข้าพระพุทธเจ้าทูลตามทูลสยามทงปวง คือ พระยามนตรีวิยวงศ์
ราชทต เจ้าหมื่นสรรเพชภักดีอุปทูต จมื่นมณฑิเรศพิทักษ์วิทูรย์
พวกนี้ได้รับพระบรมราชโองการมารพระบันฑิตผู้ส่งหนังสือในพระบาท
สมเด็จพระปรมนทรมหาอมรินทรเจ้าอยู่หัว พระเจ้าแผ่นดิน
กรุงสยามพระองค์ใหญ่ ผู้เป็นใหญ่แก่ประเทศราชต่าง ๆ ที่ใกล้เคียง
คือ เมืองลาว เมืองกัมพูชา เมืองมลายูหลายเมืองแต่ก่อน ๆ แด
รับพระบรมราชโองการมารพระบันฑิตผู้ส่งหนังสือในพระบาทสมเด็จพระ
ปรมนทรมหาอมรินทรเจ้าอยู่หัว พระเจ้าแผ่นดินสยามพระองค์ใหญ่โปรดเกล้าฯ ให้เชิญพระบรมราชดำณแด
พระบรมราชดำณ แดเครื่องมงคลราชบรรณาการเป็นล่อนในพระบรม
บวรราชวัง ซึ่งเป็นของทรงยินดีออกมาคำนับเจริญทางพระราชไมตรี
แต่พระองค์ท่านซึ่งเป็นสมเด็จพระเจ้ากรุงบริตตานีผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ทรง
พระเดชานุภาพมาก ในพระราชอาณาจักอันรวมกัน คือทอปบริตตานี
ใหญ่แต่โดยแดนแลกลอดอนันนาประเทศต่าง ๆ บัดนี้ได้มาถึงเฉพาะ
พระองค์ท่านพร้อมทั้งพระราชดำณแดเครื่องมงคลราชบรรณาการ
ได้นำเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพระองค์ท่านในกาลบัดนี้แล้ว อนึ่ง
ข้าพระพุทธเจ้าทงปวง ขอกราบถวายบังคมทูลให้พระองค์ท่านแน
พระทัยว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามพระองค์ใหญ่แด
พระองค์ท่าน ทรงเห็นว่าทางพระราชไมตรีกรุงบริตตานีกับกรุงสยาม
ได้ติดต่อสนิทสนมชัดแจ้งกว่าแต่ก่อนในกาลบัดนี้หนักด้วยความดี

ของพระองค์ท่าน ซึ่งเป็นพระเจ้ากรุงบริตานี ได้ทรงจัดเป็นเดิม
เหตุให้เป็นคนแต่ทำให้เป็นพระเกียรติยศ แก่พระบาทสมเด็จพระเจ้า
กรุงสยามทั้งต้องพระองค์ แลบ้านแลเมืองสยามนี้ประจักษ์มากเป็น
หลายประการ มีความกล้าแข็งถนัดในพระราชดำริเห็นแล้ว บัดนี้
ข้าพระพุทธเจ้าทูลตามทูลทวงปวงชาดสยามซึ่งมาครั้งนี้ ได้อาไศรยพระ-
เดชานุภาพพระเมตตากรุณาปราณีแลอนุเคราะห์ของพระองค์ พระเจ้ากรุง
บริตานีได้โปรดให้เรือรบไปรับมาแต่กรุงเทพมหานคร ในท้องทะเล
แลตั้งต่อ ๆ มาตามทางจนถึงกรุงลอนดอน โดยความดีสุดดีสดวก
ดบายปราศจากอันตรายต่างๆ ข้าพระพุทธเจ้าทูลตามทูลทวงปวงชาดสยาม
ความดีด้ายว่าได้รับพระเดชพระคุณพระองค์ท่านเป็นอันใหญ่ยิ่ง แลจะ
ไม่ลืมตบหลังพระเดชพระคุณพระองค์ท่านเลย แลขอรับพระราชโอรส
เพื่อจะถวายพระราชดำริแลเครื่องมงคลราชบรรณาการ ของพระบาท
สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามทั้งต้องพระองค์ แก่พระองค์ท่าน ซึ่งเป็น
พระเจ้ากรุงบริตานี ณ ถิ่นบัดนี้ ขอพระองค์ท่านได้โปรดทรงรับไว้ให้
เป็นพระเกียรติยศ ส้มพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระปรเมนท
รมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร แลสมเด็จพระปวงเรนทรา
เมศวรมหิดลศรีวงศ์วงศ์ พระปิ่นเกล้าเจ้าประเทศสยาม ซึ่งเป็น
พระเจ้าอยู่หัวของข้าพระพุทธเจ้าทั้งต้องพระองค์ท่านเทอญ ฯ

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรด ฯ

บาญชีรายชื่อทูต

บาญชีจดหมายรายชื่อแลบันดาคัดคัด แด่ตำแหน่งในราชการชาติ
ตระกูลของพวกทูตานุทูต จำทูตพระราชดำณกรุงลอนดอนในครั้ง^{๕๕} ๑

๓. พระยามนตรีสุริยวงศ์ ราชทูต อายุ ๓๗ โดยตำแหน่งใน
ราชการเป็นจางวางใหญ่ในมหาดเล็ก โดยตระกูลเป็นราชินิกุลเชื้อ
พระวงศ์ในพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยาม ด้วยเป็นบุตรธิดาเจ้าพระยา
บรมมหาปยุรวงศ์ วรุตมพงศ์นายก แด่เป็นน้องร่วมมารดา กับเจ้าพระยา
ศรีสุริยวงศ์สมุหพระกระยาโหม แด่เป็นน้องต่างมารดา กับเจ้าพระยา
วิจิตรคัมหาโกษาธิบดีทพระคลัง ท่านทั้งสามนามมชอบปรากฏในหนังสือ
สัญญาว่าเป็นผู้รับ ๆ ตั้งให้ไปปรึกษาทำหนังสือสัญญากับเชยยอน
โบวริงในครั้ง^{๕๕} แด่ตระกูลเดิมเจ้าพระยาบรมมหาปยุรวงศ์นั้น ก็เป็น
พระญาติอันสนิทกับพระเจ้ากรุงสยามถึงสามแผ่นดินมาแล้ว เพราะ
เจ้าคุณมารดาของเดิมเจ้าพระยาบรมมหาปยุรวงศ์ วรุตมพงศ์นายก
เป็นกนิษฐภคินีของเดิมเจ้าพระอมรินทรามาตย์ ซึ่งเป็นพระบรมราช
อัครเทพในพระบาทสมเด็จพระบรมโกศบรมนาถ ซึ่งเป็น
พระเจ้าแผ่นดินกรุงสยาม เป็นปฐมแรกตั้งพระวงศ์นั้นแด่เป็นพระบรมราช
เปตามไหยิกาของพระเจ้ากรุงสยามประจุบัน^{๕๕} ๑

๔. เจ้าหมื่นสรวรเพชภักดี อุปทูต อายุ ๓๖ โดยตำแหน่งในราชการ
เป็นหัวหมื่นมหาดเล็กเวรคัด เป็นส่วนหนึ่งในสี่เวร โดยตระกูลเป็นบุตร
ขุนจินดาพิจิตร ซึ่งเป็นขุนนางฝ่ายข้างนักปราชญ์ พนักการรักษาวะ
คมภรหหลวงทวาดด้วยพุทธศาสตร์ แด่บิดาหาเลี้ยงไม่ ถวายใจแก่พระเจ้า
กรุงสยามในประจุบัน^{๕๕} ได้ทรงชุบเลี้ยงมาแต่เนิ่น^{๕๕} ๑

๓. จมื่นมณเฑียรพิทักษ์ ตรีทูต อายุ ๓๓ โดยตำแหน่งในราชการ
เป็นปลัดกรมพระตำรวจฉันทชัยในพระบรมราชวัง โดยตระกูลเป็น
ข้าหลวงเดิม บุตรพระนมนางของพระเจ้ากรุงสยามที่ ๒ ๑

๔. จมื่นราชามาตย์ ปลัดกรมพระตำรวจในซ้าย ในพระบรม
มหาราชวัง อายุ ๒๗ เป็นน้องต่างมารดาของพระยามนตรีสุริยวงศ์
ราชทูต ๑

๕. นายพิจารณาธรรมพิทักษ์ นายยามในมหาดเล็กเวรเศษ อายุ ๒๔
เป็นบุตรเจ้าพระยานิกรบดินทร มหิทธิกรมหากฎยาณมิตร ว่าที่สมุห
นายก มีบิดาคัดค้านเจ้าพระยาสุริยวงศ์สมุหพระกระลาโหม แต่
ไม่มีข้อเสียดังในท้ายหนังสือสัญญา เพราะเจ้าพระยานิกรบดินทร มหิทธิ
กรมหากฎยาณมิตร ที่สมุหนายกบด้อยอยู่ ไม่ได้มาในเวลาทำหนังสือ
สัญญา ต้องนายที่ออกชื่อมาแสดง เป็นพนักงานสำหรับจัดตรวจตรา
รักษาเครื่องราชบรรณาการ ๑

๖. หม่อมราโชทัย อายุ ๓๗ โดยตำแหน่งในราชการเจ้าราชนิภู
ใช้ในมหาดเล็ก โดยตระกูลเป็นเชื้อพระวงศ์ในสมเด็จพระศรีสุริเยน
ทราบมาตย์ ซึ่งเป็นพระบรมราชชนนีของสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามทรงตั้ง
พระองค์ในประจวบนั้น เป็นล่ามสำหรับการเจรจา ขุนจรเจตนา เป็น
ล่ามของราชทูต ขุนพากยวาทิ เป็นล่ามของอุปทูต ขุนปรีชาชาญสมุท
เป็นล่ามของตรีทูต นายบริบาลบรรยง เป็นเสมียนราชทูต นายบริ
ทราบมาตย์ เป็นเสมียนอุปทูต นายอักษรกำกับ เป็นเสมียนตรีทูต นายแดง
นายเปี่ยม เป็นเสมียนในพนักงานผู้กำกับเครื่องราชบรรณาการ นาย
เทศน์น้อง นายทศบุตร์ พระยามนตรีสุริยวงศ์ออกมาเพื่อนราชทูต
นายของมหาดเล็ก นายหนาย นายจาด เป็นมหาดเล็กออกมาเพื่อนอุปทูต

ขุนทิพยมงคล พนักงานพระแสง เป็นพนักงานพระแสงในเครื่องราช
บรรณาการ หมั้นชำนานญโสดเป็นหมอลำสำหรับทูตานุทูต ขุนตำรวจ
พนักงานพระแสงในพระบวรราชวังเป็นผู้กำกับเครื่องราชบรรณาการใน
พระบวรราชวัง โพร่สำหรับใช้ของทูตานุทูต ๖ คน รวม ๑๗ คน ฯ

(ผู้ขอในบาญชน ที่ได้นำปรากฏชื่อเสียง มีเกียรติยศสูงใน
รัชกาลที่ ๕ คือ

๒ เจ้าหมื่นสรวรเพชภักดี อุปทูต ชื่อ เพ็ง เพ็ญกุล ได้เป็นพระยา
บุรุษรัตนราชพัลลภในรัชกาลที่ ๔ ได้เลื่อนขึ้นเป็นพระยาราชสุภาวดี
แล้วเป็นเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรงในรัชกาลที่ ๕

๔ จมื่นราชามาตย์ ท้อม บุนนาค ได้เป็นพระเพ็ชรพิชัยศรีสวัสดิ์
ปลัดเมืองเพชรบุรี เมื่อเป็นนายารสร้างพระนครคีรี ในรัชกาลที่ ๔
แล้วเลื่อนเป็นพระยาเทพประชน ปลัดทูลฉลองกระทรวงกลาโหม ถึง
รัชกาลที่ ๕ เป็นเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี เสนาบดีกระทรวง
การต่างประเทศ

นายเทศ (บุนนาค) น้องราชทูต เดิมส่งเป็นนักเรียนว่าจะให้อยู่
เล่าเรียนที่เมืองอังกฤษ กับนายทศบุตรราชทูต รัฐบาลอังกฤษกับ
จะหาให้เล่าเรียน แต่ลงปลายการทจตไม่ตกลง จึงกลับมาอยู่กับ
ได้เป็นนายรองชัยวรวิทย์ แล้วเลื่อนเป็นนายศัลยวิชัย หม่อมแพรมหาดเล็ก
แล้วเป็นทพระเพ็ชรพิชัยศรีสวัสดิ์ ปลัดเมืองเพชรบุรี ในรัชกาลที่ ๔ ถึง
รัชกาลที่ ๕ ได้เป็นพระยาศรีสุนทรภักขี ผู้ว่าราชการเมืองเพชรบุรี แล้ว
เลื่อนเป็นเจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์ สมุหเทศาภิบาลมณฑลราชบุรี)

ฉบับที่ ๕

พระราชหัตถเลขาถึงพระยามนตรีสุริยวงศแลหม่อมราโชทัย

จดหมายมาถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์ราชทูต หม่อมราโชทัยตาม
ว่าหนังสือถึงแด่ที่ฝากลงไปให้ที่ปากน้ำ ว่าให้ให้แก่เลอรตกลาเรนตอน
นั้น จงให้แก่เขาก่อนถวายพระราชสาส์น แต่ของสี่หีบที่ออกชื่อมาให้
แก่เขานั้น (จะให้เขาพร้อมกันกับหนังสือนั้น) ก็ได้ฤกษ์หลังก็ได้ แต่
อย่าให้เลอะเทอะไป เมื่อจะเอาไปให้เขานั้นจงพร้อมกันกับเจ้าหมื่น
สรวรเพรภักดีด้วย แต่บอกเขาว่าเป็นหนังสือลับของข้าพเจ้า ไม่ใช่
หนังสือตามธรรมเนียมตามพนักงานาร แลหนังสือตามธรรมเนียมตาม
พนักงานารนั้น เป็นหนังสือเจ้าพระยาพระคลังคอก เมื่อหนังสือให้เขา
แล้ว เขาจะพาไปให้เจ้าเข้านายฤทธาชนนางแห่งไรก็ตามเขาไปเกิด
ข้าพเจ้าได้มอบหมายฝากส่งเขาไปแล้วในหนังสือของข้าพเจ้าไปถึงเขานั้น

อนึ่งถ้าเฝ้าพระราชสาส์นเป็นของสำคัญอยู่ มีความมาว่าอย่างไร
ก็ให้รู้เสียให้เข้าใจแล้ว ให้หม่อมราโชทัยลอกคัดออกเป็นอังกฤษให้
หลายฉบับ เมื่อใครๆ เขาขอจะดูก็ได้ให้ดู เมื่อจะเขียนนั้นให้จดลงที่มุม
กระดาษในใบต้นข้างบนข้างมือซ้ายว่า โทบี แลทท้ายพระราชสาส์น
แลบาญชีของเครื่องราชบรรณาการแลจดหมายรายชื่อพวกทูต แล
ถ้าเฝ้าพระราชสาส์นฉบับน้อยนั้น มีลายพระราชหัตถ์ลงวันเมื่อจะไป
เพิ่มเติมห้อยท้ายทุกฉบับ ลายพระราชหัตถ์ลงในพระราชสาส์นแล้วได้มี
รับตั้งโปรดให้คัดลงในถ้าเนาทุกฉบับทั้งไทยทั้งอังกฤษให้เหมือนกัน แต่
พระศรีสุนทรโวหารทำเลอะเมือ เข้าใจผิดไปเขียนเสียที่อื่นต่างหาก
งมลายชมชานเพราะจึงไรกินของได้ใครกเมือทุกวัน ไม่คิดการที่เป็น

ประมาณการราชการ คิดแต่จะไปในนอนกับเมียอย่างเดียว วิตกอยู่
กลัวจะไม่ถูก ได้ให้แกกับบอกว่าแก้แล้ว แต่จะแก้ๆไม่ได้แก้ก็ไม่ทราบ
เลย พุดแต่พอนปากทำแต่พอนมือ ครึ่งนี้คิดให้ออกมาสอบ ถ้า
ไม่มีในฉบับสำเนาให้ใส่เข้า ถ้าออกไปในสำเนาแล้วก็เป็นดี แต่
ที่เป็นลายพระราชหัตถเลขาฯ ธรรมเนียมอังกฤษไว้ ๆ เมื่อคิดแล้ว
ก็ลงลายมือเจ้าของแลลงเขียนหน้าหน้าดวงนกกตงนกกต ทำดังนี้เป็น
อย่างแล้ว เกือบอังกฤษเดี่ยมนจะทำดังนี้ ไม่ชอบด้วยอย่างพระราช
ดำรัส อย่างพระราชดำรัสฯ นั้น บันดาลอักษรบันทึกเป็นลายพระราชหัตถ
คัตวโนในสำเนาต้องดวง แลเมื่ออักษรนำดังตัวอย่างนั้นจะชอบ

อักษรลายพระราชหัตถ์

ฉบับสำเนาเดิมให้รักษาไว้ให้ดี สำหรับมือทุกอย่างดังให้ใครไป
หนึ่ง มีคเตอร์ปากกับเมีย ทั้งสองคนเขียนหนังสืออันอนอนมาถึง
ข้าพเจ้าให้ช่วยว่ากับทิด ว่าเมื่อไปถึงเมืองลอนดอนแล้วจะ ใคร ให้ราชทูต
อุปทูตหาเวลาดำรง แล้วให้ไปเที่ยวสืบหาเมื่อยาแลยายของเมียมีคเตอร์
ปาก ชื่อเลดีปลุมเมอร์มาร์ดาของเมียมีคเตอร์ปาก อยู่กับยายเมียของ
มีคเตอร์ปาก อยู่ที่บ้านชื่อแกนอนส์ปากห่างเมืองลอนดอน ๕ ไมล์ ถ้า
จะธรรมดาไปทางลัดซวโมงหนึ่ง ว่าง ๆ ไปเที่ยวเล่นแลดูกลับมากทั้น
มีคเตอร์ปากกับเมียมาว่า ว่าได้บอกเขาไปหลายหน ว่าได้มาพบไทยๆ
ใจดีพอใจเป็นมิตรสหายชอบพอกับคนต่างประเทศ จึงขอมาว่าขอให้
ทูตไทยได้เอนคุนเคราะห์มีคเตอร์ปากกับเมียด้วย ให้ประพฤดิให้
สมควรดังว่า ขอให้ไปเที่ยวแล้วให้สืบตามว่าเมื่อยาแลยายของเมีย
มีคเตอร์ปากอยู่ที่ไหน ถ้าเม้นพบแล้วให้บอกว่ามีคเตอร์ปากกับเมีย
เข้ามาที่กรุงได้รู้จักชอบกัน จึงได้ไปตามหา ถ้าไปว่าได้ดังนี้เขาจะดีใจนัก

อนึ่ง เมื่อทูตไปแล้ว อังกฤษซอมเมอร์เซตมาครีศิ บุตรนาย
 ห้างอยู่เมืองลอนดอน มาอยู่ที่ฮ่องกงแล้วเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ น
 ชนมาหาข้าพเจ้ามาบอกว่า เมื่อพระยามนตรีสุริยวงศ์ออกไปจากกรุง
 ได้ให้หนังสือไปถึงบิดาฉบับหนึ่ง ว่ากล่าวชักโย่งให้ช่วยอนุเคราะห์
 แล้วว่าตัวจะตามไปต่อเดือน ๓๐ แลบอกว่าเสียใจนักหนา ด้วยการทุ
 ครองไม่ยุติธรรม เพราะว่าไปจากที่กรุงล้วนก็จวนรุดหนาว คาดการว่า
 ทูตจะไปถึงในราวเดือน ๓๓ ข้างแรม เดือน ๓๒ ข้างขึ้นจะไปอยู่ใน
 ลอนดอนสองสามเดือน ก็เป็นเดือนอายเดือนยี่กำลังรุดหนาวแก่ทีเดียว
 ก็ในรุดหนาวนั้น ชุนนางในลอนดอนที่เป็นพวกประชุมจวราชการ ก็ยอม
 แยกย้ายกันไปหมดไม่ได้ประชุมกัน เพราะเป็นรุดหนาวเที่ยวเตร่ไป
 ไม่ได้ ถึงทูตไทยไปอยู่ก็จะต้องอยู่แต่ในตึกเที่ยวเตร่ไม่ได้ด้วยหนานัก
 หาได้เห็นอะไรสนุกไม่ แลบุตรนายห้างนั้นว่าแก่ข้าพเจ้าว่า ให้ส่งไป
 ถึงทูตว่าให้หาเครื่องกันหนาว ให้หาถุงเท้าหนังหนาๆ แลเสื้อขนได้
 กันหนาว ถัดพวกทูตจะบ่อยู่เจ็บไปด้วยผิดโรค แลว่าถ้าทูตได้ไปจาก
 กรุงนี้ในเดือนยี่เดือน ๓ จะไปถึงเมืองโนนราวเดือน ๕ เดือน ๖ เป็น
 รุดรอนด์บายทีเดียว ด้วยรุดรอนเป็นรุดด์บายในเมืองเองแคลนคตทีเดียว
 ในรุดนนั้นชุนนางทุกตำแหน่งในกรุงแห่หัวเมืองก็มาประชุมกันมาก การ
 ที่เขาวานกันชอบกลอยู่ แต่ข้าพเจ้าตอบว่าจิตใจอยู่ เรือมารับเมื่อไร
 ก็ต้องไปเมื่อนั้น การว่าทางนี้ก็เป็นแต่ความมาให้รู้ เมื่อจะคิดผ่อนปรน
 อย่างไรก็ตามแต่ชุนนางในเมืองอังกฤษนั้นเกิด

อนึ่ง บอกมาให้ทราบดังแต่ทูตไปแล้ว บุตรภรรยาบ้านช่อง
 ของพวกทูตหมบนาคำก็ดั่งจะไปในการทูตครั้งนี้ ข้าพเจ้าจะชดยรับรัง
 ดูแต่เอาใจใส่ บ้านพระยามนตรีสุริยวงศ์ แลบ้านเจ้าหมื่นสรวพรภักดี

ก็ให้เฝ้าแก่ไปเยี่ยมฟังการการ แลข่าวร้ายที่เฝ้าแต่ละวันต้องวัน
 ทบานสัตว์เพชฌกต ได้สั่งพระรองเมืองแลพระยามหาอำมาตย์ให้ช่วย
 รว้งไฟพันด้วย ทหารรายบ่วยอยู่ก็ให้กรมหลวงสรรพคัลปปรีชาไปรักษา
 แต่ผู้มาบอกข่าวว่าชอบยาหอตอเวมากกว่ายากรมหลวงสรรพคัลปปรีชา
 แลทบานจมนราชามาตย์ก็ให้ส่งพงมารดา ทบานนายพิจารณสัตว์พิก
 ก็ให้ส่งเจ้าจอมมารดาองค์ บ้านหม่อมราโชทัยก็ให้ส่งหม่อมเจ้าโสภณ
 ว่าบุตรภรรยาบ่วยใช้ประการใด ก็ให้มาบอกจะได้ช่วยจัดหมอบให้ไป
 รักษา เมื่อมีถ้อยความประการใด ก็ให้มาบอกจะได้ช่วยเอาธุระ
 พระยามนตรีสุริยวงศ์ จึงบอกให้รู้ทั่วกันทุกคน เทอญ ฯ

จดหมายมา ณ วัน ๕ ๙ ค่ำ มีมะเสงนพศก เป็นปีที่ ๗ ในราช-
 กาลปัจจุบัน ฯ

จดหมายเพิ่มเติมมาเตือนสติว่า ฉบับสำหรับทูตทูตเบิกถนนในหลวง
 ก็ให้แต่งแล้วให้อาตถกษณเขียนไว้แล้ว แต่เมื่อวันทอดลามานันต์มไปหา
 มอเองไม่ พระศรีสุนทรโฆหารย่นย่นว่าให้มากกับเจ้าหมื่นสรรพเพช
 ฌกตแล้ว แต่จะใดให้มาจริงฤาไม่ได้มากเชียวยาก ด้วยพระศรีสุนทร
 โฆหารมักพันเพื่อนไหลเลื้อเลื้อเอะอยู่เป็นขรรคมดา บัดนี้เขียนฝาก
 บอกมาอีกฉบับหนึ่งเผื่อขาดด้วยแล้ว แต่คำแปลเป็นอังกฤษนั้นในหลวง
 ได้ร่างแล้วหมอบให้หม่อมราโชทัยที่พลบพลาเมื่อวันมีละคอนแล้ว หม่อม
 ราโชทัยจะเอาไปด้วยฤาจะไปวานใครเขียนคืนไว้ก็ไม่ทราบเลย แต่
 ฉบับที่ทรงไม่มีแล้ว ถ้าหากให้หม่อมราโชทัยคิดแปลจากฉบับไทย
 ที่ให้ออกไปนี้ เรียบเรียงลงให้สมควรแก่คำอังกฤษที่ขอบทเพราะนั้น
 เกิด อนึ่งการที่จะทูลสัตว์เจริญพรณามบุญคุณด้วยอนุเคราะห์ในหนทาง
 แลเมื่อดังเมืองนั้นจะลงว่าไปก่อนก็ยังไม่ได้ดู ด้วยยังไม่ได้ไปถึง

เมืองโน้น เมื่อไปถึงเมืองโน้นแล้ว การสิ่งไรที่ควรจะยกขึ้นจากจึงเก็บ
ได้ในฉบับไทยฉบับอังกฤษตามสมควรเกิด อนึ่ง พระราชดำณในหีบ
ซึ่งเขามักประทับพระราชอุฎการสถานนั้น อย่าเปิดออกดูแต่คนคัว
อไรเลย ในหลวงได้ตรวจตรามาเปิดแล้วอย่าดังโดยเลย เมื่อเวลา
จะถวายพระราชดำณนั้น ลูกประแจจึงถวายพร้อมกับหีบพระราชดำณ
ถวายมอบกับเสนาบดี ซึ่งพระเจ้ากรุงลอนดอนรับสั่งให้รับอย่างไ
จะบังคับมากไม่ถูกแล้ว อย่างไรจะควรผ่อนปรนตามบังคับเสนาบดี
อังกฤษเกิด

อนึ่ง ข้อพระยามนตรีสุริยวงศ์ แดเจ้าหมื่นด้รวเพรภักดี แดจมน
มณเฑียรพิทักษ์ หม่อมราชูไชย จมื่นราชามาตย์ นายพิจารณด้รวพิท
ทง ๖ ซอนน แต่ก่อนให้ไปตีพิมพ์ก็ยังไม่ยอมให้ตีพิมพ์ได้ให้ไป
กับเจ้าหมื่นด้รวเพรภักดีแต่ครั้งหนึ่ง บัดนี้ได้แก้ไขตีพิมพ์แล้วใหม่
ฝากมาให้ด้วย กับหนังสือฉบับนั้นคนละห่อทง ๖ คนจึงแจกกันเกิด เอา
ไปเมื่อใครเขาถามชื่อจะเขียนหนังสือกันให้เขาแผ่นหนึ่ง ๆ ไม่ต้องเขียน
เอะอะกัน ถ้าเมื่อไปหาใคร ๆ ไม่พบตัวเขาก็จงฝากให้ใจแผ่นหนึ่ง
เป็นค่านับตามธรรมเนียมอังกฤษ ถ้าถ้าจะให้เขาทำใ้พินา ๆ ดี ๆ
สำหรับตัวก็เอาตามอย่างที่ ให้ไปครั้งนั้นเกิด ๆ

จดหมายมา ณ วันที่ ๕ ๆ ๘ คำ มีมะเด่งนพศก เป็นปีที่ ๗ ใน
ราชกาลปัจจุบัน ๆ

๖๕
ฉบับที่ ๖

พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าหมื่นสรรเพชญ์ภักดี

จดหมายมายังเจ้าหมื่นสรรเพชญ์ภักดี ว่าการเรือที่ติดข้องการจะตั้งให้เสร็จในครั้งเดียวคราวเดียวไม่ได้ เหลือแต่ที่จะจำ ด้วยการรวบรวมมากนักได้เมื่อใด ๆ ต้องตั้งเพิ่มเติมมา หนังสืออุทฺธงแดงที่ฝากลงไปให้ที่ปากน้ำ ว่าให้ให้แก่เลอรคกตาเวนตอนนั้น จงให้แก่เขาก่อนถวายพระราชดำذن แต่ของดีหีบห่อออกชื่อว่าให้แก่เขา นั้น จะให้เขาพร้อมกันกับหนังสือหนักใด ๆ ฤๅที่หลงได้ แต่อย่าให้ละเอียดไป เมื่อเอาไปให้เขาจงพร้อมกันกับพระยาราชทูต แลบอกเขาว่าเป็นหนังสือฉบับของข้า ไม่ใช่หนังสือตามธรรมเนียมตามพนักงานาร แลหนังสือตามธรรมเนียมตามพนักงานารนั้น เป็นหนังสือเจ้าพระยาพระคลังคอก เมื่อหนังสือให้เขาแล้วเขาจะพาไปให้เจ้าเจ้านายข้างหน้าข้างในใด ๆ ฤๅหาขุนนางแห่งใดก็ตามเขาไปเถิด ข้าได้มอบหมายฝากฝังเขาไปแล้ว ในหนังสือของข้าไปถึงเขา นั้น มีศเดอว์ปากกับเมีย ทงต้องคนเขียนหนังสืออ่อนวอนมาดงข้าให้ช่วยวากับทูต ว่าเมื่อไปถึงเมืองดอนคอนแล้วจะใคร่ให้ราชทูตอุปทูตหาเวลาว่างแล้วให้ไปเที่ยวดูบ้านแม่ยายเดยายของเมียมีศเดอว์ปาก ชื่อเจดปลุมเมอร์ มารดาของมีศเดอว์ปาก อยู่กับยายเมียของเมียมีศเดอว์ปาก อยู่ที่บ้านแกนอนสปาก ห่างเมืองดอนคอน ๕ ไมล์ ถ้าจะจรดมาไปทางลัดซวโมงหนึ่ง ว่าง ๆ ไปเที่ยวเล่นแล้วกลับมากันทน มีศเดอว์ปากกับเมียว่ามาว่าได้บอกเขาไปหลายหนว่าได้มาพบไทย ๆ ใจดีพอใจเป็นมิตรสหายชอบพอกับคนต่างประเทศ จึงขอมาว่าขอให้ทูตไทยได้เอนคูนุเคราะห์มีศเดอว์ปากกับเมียด้วย ให้

ประพุดให้ส้มจริงดังว่า ขอให้ไปเที่ยวแล้วให้ส้มตามว่า แม่ยาย แด
 พนองข้างเมยของมิดเตอร์ปากอยทโหน ถ้าแม่นพบแล้วให้บอก
 มิดเตอร์ปากกับเมยเขามาทกรุงได้รู้จักชอบกันจึงได้ไปถามหา ถ้าไป
 ได้วอย่างนั้นเขาจะดไฉน

อนึ่งเมื่อกลางคืนนั้นจะไปน ข้าได้สั่งให้หลวงสรพาดูเขาอย่าง
 หลอดแก้วครอบตะเกียงไปตามเจ้าหมื่นสรรเพชกรัดส่องอย่าง ด้วยจะ
 ให้ทำมาเปนอาไหลดไว้ หลวงสรพาดูเขาใจผิดไปได้เอาไปให้แต่
 หลอดเดียว หลอดโคมเร็ดหนึ่งของเชยอนโบวริงให้แต่ก่อนนั้นหาได้
 อย่างไปไม่ ยิ่งค้างอยู่ บัดนี้ทอย่างให้มากับทองอย่างแก้วได้ข้างหน้า
 ที่แถวเก่าแตกนั้นมาด้วย จึงทำมาให้เป็นปรกติแหาหลอดสำหรับ
 อาไหลดมาใช้ให้หลายอัน อนึ่ง ได้ให้อย่างแผ่นกระจกเปนที่เขียนตัว
 หนังสือซึ่งเขาของกันได้มาด้วยในครั้งนั้น จะหาข้างเขียนทวดลาดๆเขียน
 เติมเติมเขาด้วยก็จะได้มาก ๆ ขึ้น โหน ๆ ก็ได้มีเครื่องโคมอยู่แล้ว
 ดอหนังเก่ากมอยบางแล้วแตกแตกไปเสียน้อยไป ตามชนปลาดๆมาก ๆ
 ก็จะต้อง ถึงจะเป็นของไม่มีประโยชน์นัก เปนแต่เครื่องพ้อออกก็เป็น
 ของเล่นง่าย จะได้ให้เด็ก ๆ เล่น ถูกลาดกาวมาแต่หัวเมืองก็จะได้อา
 ออกเล่นให้ดูพ้อออกดาว***** ของอื่น ๆ ที่จะขอหามาขึ้น ถ้า
 เปนแต่เครื่องพ้อออกไม่สู้ต้องการนักเสียเงินเปล่า คิดหาแต่ของที่เปน
 ประโยชน์ใช้การได้ เครื่องอย่างไม้หุงที่อังกฤเรียกว่า (เฮมเบอร์)
 เช่นหางกลองที่พม่าเรียกว่าเยน เช่นทำลูกประคำบ้าง พระพุทธรูปบ้าง
 อย่างที่เหลืองกรุ่น ๆ ไม่ต้องตลอดเปนแถวไปนั้นก็มีอยู่งาม ๆ ด้ แต่
 อยากรจะใคร่โตใหญ่ ๆ มาแกะเปนพระพุทธรูป แต่จะหาได้ใหญ่
 เพียงไรก็หามาให้โตก่อนใหญ่ ๆ ชุนที่พมกคดครั้งก่อนได้ส่งไปถึงเมือง

ถึงคโปร เพื่อจะให้เรียนหัดแก่นาฬิกาหาได้การไม่ ด้วยครูสอน
จะเอาค่าจ้างแพงนัก ครวงนักเป็นทีแล้ว ถ้าไปถึงทเมืองเองแคลนทไทย
เรียกว่าเมืองอังกษแล้ว จงอ่อนนุชขนนางให้เขาช่วยให้ครูสอนให้
ก็จะเรียนไต่จายกวาดชาอัน ด้วยตามไทยกมไป วิชานันชนทพมกค
ก็เข้าใจอยู่บ้างแล้ว ทนรอนครวณกมมาก จะได้หาเครื่องมือแลเครื่อง
อาให้ลมาใช้ให้ครบครัน วิชานกสำคัญ นาฬิกาต้องแก้เติมอไป
เพราะว่าต้องใช้้อยเป็นนิจมิใช้พออ

อนึ่ง บอกมาให้ทราบว่าตั้งแต่ทูตไปแล้ว บุตรภรรยาแลบ้านช่อง
ของพอกทุกทมบนดาคัดขงไปในการทูตครน ขาจะรับช่วยรวงคแล
เอาใจได้ บ้านพระยามนตรีศรีวงศ์แลบ้านเจ้าหม่นสรวเพชภักดีได้
ให้แก้แกลไปเยี่ยมฟังการจางรแลข่าวรายตเอนแแต่ละวันสองวัน ที่บ้าน
สรวเพชภักดีได้ส่งพระวาชรองเมือง แลพระยามหาอำมาตย์ให้ช่วยรวง
พันไฟด้วย ทภรรยาบ่วยอยู่ก็ได้ให้กรมหลวงสรวพิศลปรีชาไปรักษา
แต่ผู้มาบอกข่าวว่าชอบยาหอลอเอนมากกว่ายากรมหลวงสรวพิศลปรีชา
แลที่บ้านจมนราชามาตย์ก็ได้ส่งพมวตา ที่บ้านนายพิจารณสรวพิศ
ก็ได้ส่งเจ้าจอมมารดาอง บ้านหม่อมราชพิทยก็ได้ส่งหม่อมเจ้าโสภณ
ว่าบุตรภรรยาบ่วยใช้ประการใด ก็ให้มาบอกจะได้จัดการให้หมอไป
รักษา เมื่อมีถ้อยความประการใด ก็ให้มาบอกจะได้ช่วยเอาธุระ
สรวเพชภักดีจึงบอกให้รู้ทั่วกันทุกคนเทอญ ๑

จดหมายมาณวัน ๕ ๖ คำ บีมะเสงนพศก เป็นปีที่ ๗ ในรัชกาล
ปัจจุบัน ๑

ฉบับที่ ๗

พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน

จดหมายมายัง พระยามนตรีสุริยวงศ์ราชทูต เจ้าหมื่น
ด้วรเพรภักดีอุปทูต จมื่นมณฑิรพิทักษ์ตรีทูต หม่อมราโชทัยล่าม
จมนราชมาย นายพิจารณ์ด้วรพกิจ ขาดวงกำกับเครื่องราช
บรรณาการทง๖นายให้ทราบ ว่าหนังสือทเฆาชอกนบอกเขาไปจากเมือง
สิงคโปร์ ลงวัน ๗๑๘ คำนหนักอนกิด พงเขามาปากนาเจ้าพระยา
แต่ณวัน ๓๑๘ ค่ำ แต่เพราะจนผลอเขามานันทาโอเอเชอนแซไป เมื่อ
ถึงเมืองสมุทรปราการ จันกมาบอกแต่ปากเป่เล่าว่า ทูตไทยไปถึง
เมืองสิงคโปร์แล้วแต่ณวัน ๓๑๘ ค่ำ แดไปจากเมืองสิงคโปร์แต่
ณวัน ๗๑๘ ค่ำ แดว่าเมื่อเรือไปถึงหนโดยนเสียงบ้นยงได้ตอบกัน
บนบ้อม แต่จะรับรองกันอย่างไรจันไม่รู้ หนังสือแลสิ่งของของทูต
ฝากเขามากมอยุ ครนกรมการจะเรียกเอาส่งมาโดยเร็วก็ไม่ให้ พวก
เมืองสมุทรปราการว่าจะพาตวจนมาตดยให้คุมหนังสือชนมาเกิด ก็ว่า
หนังสือค้นหาไม่พบ ครนภายหลังว่าไม่ได้ยุดตวจน อยู่ทบตน
จะไปขอรับเอาจากกบัตันทุกไม่ให้ ว่าจะเอาไปให้กับกงสุลเอง ครนจะ
รับตวจกบัตันชนมากับหนังสือให้มาส่งโดยเร็วก็ไม่มา ว่าจะมากับกำนัน
จนถึงกรุงจึงจะให้แก่กงสุล เมืองสมุทรปราการจึงบอกความตงชนมา
ทกรุง ขาจึงได้ส่งพระยาพิพัฒโกษาตงไปรับก็ไม่ให้ ว่าจะให้กับกงสุล
พระยาพิพัฒตองชนมาหากงสุล กงสุลให้มิศเตอร์ฝอเรตตงไปรับก็ไม่ให้
ว่าไม่มีหนังสือตรากงสุลตงไปไม่เชื่อ พวกหนตองกตบชนมาขอหนังสือ
ตรากงสุลตงไปรับ จึงได้หนังสือมาถึงเวรกรมท่าฉบับหนึ่ง ถึงกรมท่า

ฉบับหนึ่ง ถึงพระยารพวงศ์พัฒนฉบับหนึ่ง กับหนังสือพิมพ์หลายฉบับ
 กับหนังสือเขียนหนังสือจดหมายเป็นคำอังกฤษมาให้ข้าบหนึ่ง มีค-
 เดอร์เฟอร์โคไลชมาแล้วเอามาให้กงสุล ๆ จึงเอาไปส่งศาลาเวรกรมท่า
 ต้องฉบับ ให้พระยารพวงศ์พัฒนฉบับหนึ่ง แต่หนังสือหนึ่งนั้น ให้เอา
 มาส่งกรมหลวงวงศาธิราชสนิทว่าให้เอามาให้ข้า ข้าได้แต่หีบเท่านั้น
 ไม่รู้ว่าใครให้มา หีบนี้ได้รับวัน ๕ ๖ ๓๐ คำ เวลาบ่าย ครั้นนั้น
 เวลาเย็นจึงทราบ ว่า หนังสือทวงเวรกรมท่านั้น เจ้าพระยารพวงศ์
 มหาโกษาธิบดีไม่อยู่ไปเมืองนครไชยศรี พระยาราชานุประพันธ์ไม่อยู่
 ไปเมืองตราดหลายวันแล้ว ไม่มีใครคัดออก ได้คัดออกแต่ของเดิม
 ตรากรมท่าที่เป็นหนังสือเล็กไม่มีความ พระยาพิพัฒน์โกษาจึงมาทูล
 กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ๆ บังคับให้คัดออกแล้วเอามาให้ข้าอ่าน เป็น
 เตนคนอ่านแล้วอ่านเล่า เขาอ่านให้ฟังทีเดียวแล้วเขาก็เอาไปเสีย
 ไม่ได้ฉบับใด ความข้าก็จำไม่ได้ เจ้าพระยารพวงศ์มหาโกษาธิบดี
 ก็ยังไม่มาจนบัดนี้ ข้าจะอะไรไรมาก็ไม่เป็นธุระของข้าแล้ว ด้วยความ
 ในหนังสือนั้นไม่มีข้อความให้ทราบทูลเลย เป็นแต่ว่าถึงพระยาราชานุ
 ประพันธ์ให้ทราบเรียน ๆ พณฯ เจ้าพระยารพวงศ์มหาโกษาธิบดีเท่านั้น
 จริง ๆ ผิดกับเขียนอย่างหนังสือบอกมาแต่หัวเมืองต่าง ๆ ฤๅข้าหลวง
 ไปราชการทางปอง เพราะฉะนั้นจึงเป็นแต่คนกินเดนตอก เขาอ่าน
 ให้ฟังแล้วเขาก็เอาฉบับไปเสีย ด้วยหนังสือไม่ได้ถึงตัวข้า เขาจะ
 เก็บไว้กราบเรียนเจ้าพระยารพวงศ์มหาโกษาธิบดีตามดังมา

แต่จะว่าตามดังเกิดได้บ้าง ความเรื่องที่เกิดขึ้นที่เบงกอล ที่
 พม่าเขารดแขกตลอดไทยว่าเป็นแขกเทศอยู่ทกรุง เรียกว่าบังกะหลา
 นั้น ความเรื่องนี้หาไถ่รู้มานานแล้ว แต่ทว่ายังไม่ได้ไปจากกรุง ด้วย

ได้อ่านหนังสือพิมพ์หลายฉบับ ซึ่งว่าเขาพูดเป็นต้องเสียงไม่ต้องกันนั้น ก็เป็นเพราะพูดภาษาพม่าเขารดแซกทกรุง เพราะคำว่าเบงคด ที่พม่าเขารดแซกเรียกว่าบังกะหลานนที่แท้เป็นชื่อทางแผ่นดิน เหมือนคำว่าเซียมเป็นชื่อเมืองไทย แต่พวกแซกพม่าทกรุงเรียกเมืองกาลกตดา เมืองหลวงว่าเมืองมังกะหลา ผิดกับคำคนนอกไป จึงชวนให้ตกเข้าใจผิด แลเห็นความซึ่งทหารชาวเบงคดกำเริบนั้น กำเริบที่เมืองเมยรตเมืองดิลย็อน ท่อน ๆ ก็กำเริบตามต่อ ๆ ไป ชาวเมืองใหญ่ คือเมืองกาลกตดา ที่พม่าเขารดแซกเรียกว่าเมืองบังกะหลานนจึงตกใจ ด้วยองกฤษน้อยตอกลวดพวกทหารทกำเริบจะฆ่าเสีย เลือดกันนิ่ง ไคโคเนอเยเนรด์ ที่พม่าเขารดแซกเรียกว่าเจ้าเมืองมังกะหลานน จึงรวบรวมทหารชาวเขารักษาตัวในป้อมที่แข็งแรง กับองกฤษนายห้างนายร้าน ถัดจะมีไทยแกตองจึงโดยผ่านออกจากเมืองกาลกตดามาอยู่ทเมืองอื่น ๆ เอาตัวรอด ถ้าเกิดที่เมืองกาลกตดาเองแล้ว องกฤษคงตายหมด ไม่ทันหนีออกทะเลเสีย ความในหนังสือพิมพ์ต่อ ๆ มาต่าง ๆ ตามที่ได้ข่าว ก็ได้มเข้ามาทกรุงเนือง ๆ ก็ได้ทราบอยู่แล้วแต่ก่อน เพราะการเป็นมาแต่ปลายเดือน ๖ นานอยู่แล้ว แต่ข้าหาได้เล่าให้ฟังไม่ เพราะเห็นว่าการไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องทูตไป อนึ่งจะได้เอาใจช่วยแซกบังคาลัย่างแผ่นดินเก่าก็หาไม่ได้ เพราะเห็นเป็นแท้ว่าแซกจะสู้ไม่ได้ ซึ่งแซกถูกชนวนวายคั้งนี้ ชาวภฏางในหนังสือพิมพ์ว่าไคโคเนอเยเนรด์ ที่แซกพม่าเรียกว่าเจ้าเมืองมังกะหลาชื่อเลือดกันนิ่ง คิดอ่านจะให้คนเบงคด คือคนชาวเบงคดทงปอง ที่เรียกมาจามังกะหลานนเขารด ถัดดำเนินาเข้ให้หมด จึงถกชนกด้วยอุบายต่าง ๆ พวกทหารชาวเมืองนั้นจึงควบคุมกันกำเริบชน ก็เพื่อจะให้ผู้ครองข้างองกฤษเซดไม่กตข

ควรจะบอกก่อนหน้าไม่ได้บอกเหมือนกัน ข้างปลายหนังสือมีความว่า
 ธรรมเพรภักดีฝากโคมกลองมาให้ข้าคนหนึ่ง ขอดนำสำหรับเคียวทาง
 ไบหนึ่ง หีบขี้ผึ้งกำไหลดองไบหนึ่ง แต่ของก็ยังไม่ได้ จึงให้
 พระยาพิพัฒน์โกษาไปตามที่เรือกว้างคนไม่พบ ต่อวัน ๗ ๑๐ ค่ำ เวลากลางคืน
 พระยาพิพัฒน์โกษาจึงเอาหีบมาจากกำปั่น ๓ ไบ บอกว่าเขา
 มอบให้มาเป็นของทอดให้ข้า แต่หนังสือจดหลังหีบว่ากระไว้อ่านไม่ออก
 ข้าอ่านดูได้ความว่าฝากให้ตัวข้าหีบหนึ่ง ให้มีศเตอร์ดเบคเตอร์เดิมยื่น
 อยู่ติดกกงสุดหนึ่ง หีบหลวงนาวาหีบหนึ่ง ข้าจึงได้ส่งพระยา
 พิพัฒน์โกษาว่าให้เอาหีบท้าวให้หลวงนาคำนไปให้หลวงนาคาเกณฑ์
 หีบทให้กับเสมียนกงสุดก็เอาไปให้ติดกกงสุด หีบท้าวให้ชานนคุดออก
 ได้พบหีบเล็ก ๓ ไบ เป็นหีบบุหรีคนหนึ่ง จดหลังว่าให้ข้าเองทั้งภาษา
 อังกฤษแลภาษาไทย แต่หนังสืออังกฤษนั้นเป็นลายมือหม่อมราโชทัย
 แต่ไม่รู้วาทของใครให้ข้าทวยไม้มหนังสือ หีบไบหนึ่งตนประแจได้ลูก
 ประแจก็ไม่มี แต่ขาดหลังหีบเห็นว่าให้ข้าแฉฉฉ ข้าจึงได้คุดออกก็ได้
 ของที่ธรรมเพรภักดีจากทางลำตัง ในหนังสือถึงพระยาร่วงศัพทพัฒน์ แต่
 หีบบุหรีกับหีบเขียนหนังสือนี้ยังไม่รู้วาทของใครฝากมา วัน ๑๑ ๑๐ ค่ำ
 กรมหลวงวงศาธิราชสนิทเอาหนังสือพิมพ์หลายฉบับมาส่ง หนังสือพิมพ์
 เป็นของพระพิทักษ์พานิชฝากมาส่งจากบเรือสำนั พวกลูกค้าอเมริกัน
 ได้มาเอาไปส่ง ถึง ณ วัน ๒ ๕ ๑๐ ค่ำ เวลากลางคืนจึงไปได้ลูกประแจ
 ที่บุตรธรรมเพรภักดีอยู่ในวัง ทำอินทรวรดิยามาแจ้งความว่า ธรรมเพร
 ภักดีฝากหนังสือมาให้หลวงบัณฑิตย์วานิชฯ ให้บอกว่าส่งให้นายสีน้อง
 นายหนาย นายสีจั่งส่งให้หลวงรามโยธิฯ จึงมาส่งให้ท้าวอินทรวรดิยา
 แลว่าในหนังสือนี้มีข้อความว่าหีบเขียนหนังสือไบหนึ่ง หีบบุหรีคนหนึ่ง

ให้ลูกสัตว์เพรกกัตอยู่ในวัง ๒ คนถวาย กับสิ่งของอยู่ในหีบเงินประจำ
 มาว้าของไปทองยังไม่ได้ ได้แต่ลูกประจำมา ข้าจึงรับว่าของทองปอง
 นั้นข้าได้ไว้แล้ว แต่ลางสิ่งหาว่าใครฝากถึงไม่ พงรเมื่อท้าวอินทร
 สุรียาบอก อนึ่งท้าวอินทรสุรียาบอกว้าสัตว์เพรกกัตถึงว่า ถ้าจะฝาก
 หนังสือถึงให้ไปฝากหลวงบัณฑิตย์วานิช หลวงนาวาเกษกรแห่งใด
 แห่งหนึ่ง แลการซึ่งส่งอย่างนกหาใครแต่ก่อนไม่ เมื่อครั้งเมยสัตว์เพ
 รกกัตตายท้าวอินทรสุรียาออกไปอยู่บ้าน เมยของข้าเองมาบอกว้า
 ท้าวอินทรสุรียาจะใคร่ฝากหนังสือถึงสัตว์เพรกกัตด้วยเรื่องเมยตายนั้น
 จะฝากไปทางไหน ข้าจึงรับว่าข้าจะฝากไปให้เองได้ดอก เมยข้าจึง
 หยิบเอากระดานแผ่นหนึ่ง กับเอนกโถบอันหนึ่งไปให้ท้าวอินทรสุรียา
 เขียน ความที่ใดข้าว่าท้าวอินทรสุรียาจะฝากหนังสือนี้ ข้าก็ได้บอก
 ไปในหนังสือฉบับหนึ่งก่อนแล้ว เพราะจะคอยท้าวอินทรสุรียายูกัด
 จะไม่ทันคราวเรือ ครั้นมาภายหลังเรือลำนั้นยังไม่ไป ท้าวอินทรสุรียา
 จึงฝากหนังสือให้เมยข้าเอามาให้ข้า ว่าให้ช่วยฝากถึงสัตว์เพรกกัต
 หนังสืออนกตธรรมาตามาตามัน ตัวข้ากตเมยข้ากต ก็ไม่มีความว่าอะไร
 เลยจริง ๆ เอาใส่ในถุงหนึ่ง กับหนังสือของข้าก็ได้ฝากไปแล้ว แล
 ข้าคิดว่าท้าวอินทรสุรียาก้อยู่ในวัง ลูกสัตว์เพรกกัตก็อยู่ในวัง ก็ถ้าจะ
 ฝากหนังสือถึงสัตว์เพรกกัต ก็ควรจะฝากกับตัวข้า ข้าควรจะฝากไป
 ด้วยตัวข้าใช้หนังสือกับพระพิเทศพาณียอยู่เป็นนิจมิได้ขาด แลซึ่งฝาก
 ไปอย่างนี้ผิดดังเกิดที่ส่งเสียไปไม่ชอบใจ ก็อย่าเพอเปิดหนังสือฉบับนั้น
 ออกอ่านคืนมาเสีย ฤๅส่งใส่ยกถ้ำจะเปิดกตัตตราประจำมา ข้าจึงจะคืน
 ให้ท้าวอินทรสุรียา ให้เขาเอาไปฝากหลวงบัณฑิตย์วานิช ฤๅหลวง
 นาวาเกษกร ต่อไปฝากไปตามที่ส่งไว้ได้ดอก ดังแดนไปถึงท้าว

อินทรรุจิยาจะเอามาฝากทำให้ช่วยฝากไปก็จะไม่รับฝากไปอีกเลยกว่าจะ
 กลับมา ครั้น ณ วัน ๓๖๓๐ ค่ำ เวลากลางคืนนายจ้าวรับหนังสือ
 พระพิทักษ์พานิชมาส่งเข้าฉบับหนึ่ง จากพระยาไชยภักกราชเศรษฐี ความ
 ในหนังสือนั้นก็มีแต่เรื่องรบพุ่งที่เมืองสิงคโปร์ ความคล้ายกันกับ
 หนังสือพวกทูตมาวางเวรกรรมทำ แปรถกันแต่หนังสือของพวกทูตว่า
 ให้พระยาราชานุประพันธ์กราบเรียนเจ้าพระยารัตนวงศาโกษาธิบดี
 ท่านนั้น ไม่ได้ออกหาพานิชเข้าเลยดูเหมือนไม่ได้ตลอด อีกฉบับหนึ่ง
 ก็มีแต่ถึงเต็มย่นตรากรรมทำ ว่าทบทออกมาให้กราบเรียนนั้นถ้าเหลือเกิน
 อยู่ให้ขอโทษ ทั้งสองฉบับขอเข้าไม่เลย เป็นนอกเส้นนอกเลยไกล
 เลี้ยวหนวกหนาทเดียว ถึงที่พูดไต่มาหนักเกินไปลักรูของเรามาพูดเล่นดอกล
 มีไรกิจการอะไรของตัว แต่หนังสือดรรเพชภักดินมขอว่าให้พระยา
 วรพงศ์พิพัฒน์เล่าให้ข้าพเจ้า แต่หนังสือถึงท้าวอินทรรุจิยาถึงลูกนั้น ก็
 มีว่าให้เอาของมาให้ข้ากับฝากของเล็กน้อยนั้นขอพบใจหนักหนาแล้ว
 เพราะข้าใดเลี้ยงดรรเพชภักดีมาแต่เล็ก ๆ จึงได้ออกชื่อมาคำหนึ่งสองคำ
 ถึงกระนั้นดรรเพชภักดีเมื่อไปเขาชอบพวกทูตก็ออกขอเข้าไม่ได้ ด้วย
 ตัวไปคนเดียว แต่หนังสือพระพิทักษ์พานิชนั้น เขาได้ตัวเป็นคนสนิท
 ของข้า วางไว้ให้ติดการจารพัดแลซวในเมืองสิงคโปร์ เขามออกมา
 กทานองเป็นหนังสือลับ เขามออกกับตัวเขาที่เดียวตามเคย ไม่ได้วานใคร
 ให้บอก แลว่าคาดการยาวไปข้างหน้าด้วย ว่าเห็นทูตจะไปถึงนั้น
 เมื่อนั้น ๆ จนถึงว่าเห็นจะได้เฝ้าเจ้าวักคตอเรียทังชื่อเจนเยม แต่ด้านวน
 พระพิทักษ์พานิชนั้นก็มี แต่ถูกยอแก่ไปเป็นขรรคมดา ครั้นมา ณ
 วัน ๕ ๗ ๓๐ ค่ำ เวลาเช้ามารดาหม่อมด้าย^(๑) เอาของดินขาวเข้ามาส่ง

(๑) คือหม่อมราชวงศ์ ขัณฑ์

คนหนึ่ง บอกว่าหม่อมตายฝากเข้ามา แล้วส่งเข้ามาว่าให้เอามาถวาย
 ข้าได้ชักว่าดังมาในหนังสือฤๅหนังสือมีมาๆ ก็บอกว่าไม่เป็นแต่ส่งมา
 ปากเปล่า ครั้นข้าพเจ้าเฝ้าในจวนรองชวดนั้น ก็เห็นลายมือหม่อมตาย
 เขียนมา ว่าถึงมีศแอนเบศเตอร์เป็นเสมียนกงสุล ไม่ได้ให้ข้าดอก จะเอา
 มาผิดจากคนไปเสียไม่ได้เอาได้ ตั้งแต่ทูตไปก็คอยฟังข่าวอยู่ มีเรือสำ
 เข้ามาก็เร็ว มาแต่เมืองสิงคโปร์ ณ วัน ๒๖ ค่ำ มาถึงปากนา
 เจ้าพระยา ณ วัน ๓๖ ค่ำ มาแปดวันเท่านั้น เท่ากับเรือกลไฟเอน
 ดอนเตอร์ลงไป แต่หนังสือกับสิ่งของที่ฝากมากกว่าจะได้หลายวันมาข้า
 โยเอ้อยู่ตนเอง แลดูการจัดกระจายอ้อมค้อมไปต่างๆ เหมือนอย่างเก่า
 มาน ข้าไต่ถามพระยาวรพวงศัพพัฒน์เจ้าให้ฟังว่าหนังสือราชทูตมาถึง
 สมเด็จพระที่นั่งบวรนพรัตน์แต่ท่านก็ไม่ได้ให้ข้า ข้าก็ไม่ได้ถามท่าน
 ไม่ได้สืบความว่ากระไรดอก เป็นแต่เขาเจ้าให้ฟังไต่ถามแล้วก็นั่งอยู่ ครั้น
 จะได้ฟังข่าวตักยักหนักหนา ต้องใช้คนสืบสวนไปมาหัดกระทบกันไป
 ลำบากเต็มทีจึงรู้อาบบ้าง ข้ามความวิตกกังวลไปครั้น จะตันทเด
 เหมือนตาฟักไปลังกา ชื่อนายกษัตริย์มาเป็นบุตรของทูตไปเสียหมด
 เอาใจใส่น้ำท่วมทุ่งไปรอบทโหนดบอกทนน ข้าไต่ถามเขาเล่ากันว่า
 ดัรพรเพรภักดีบอกมาแจ้งเจ้าภานุว่า ราคาที่นอกขนแพงไปเพราะที่
 เมืองเบงกอล ที่เรียกว่าเมืองมังกะหลาณถวาย ให้กตราคาผันในกรุง
 ให้แรงขึ้น การก็เข้าเรื่องตาฟัก^(๑) ครึ่งโน้นออกไปเมืองสิงคโปร์
 ก็ไปคบกันกับขุนนางขนาดว่าเป็นพวกพ้องกับยายเล็ก กับหลวงนายศักดิ์

(๑) จะเป็นพระศรีสุนทรโวหารซึ่งมักคำสลับเรียกว่าตาฟัก หรือเป็นคนอื่น
 สกสออยู่ ถ้าเป็นพระศรีสุนทรโวหารก็คงเป็นเมื่อตอนแรกสักถูกเกณฑ์ไปลังกาเมื่อใน
 รัชกาลที่ ๓

วางแวนหน้าเขาก่อนตกตางทองพระโรงกลางสนามจันทร์ ถ้าชาวทนต์
 ไปตักเป็นเกียรติยศ ถ้าไปไม่ตักจะร้องขอฤชาปรากฏอภัยด้วยเขา
 ครนจะเรียกเอามาอ่านเองก็ไม่เป็นมงคล ด้วยเป็นชื่อเขื่อนไม่
 ชื่อข้า เตนอ่านเขาแล้วเหมือนกินเขาเตนเขา ข้าคิดว่าเมื่อวัน ๗ คา
 ๑๕ คา ไปออกพระที่นั่งสุทไธสวรรย์รับความฤกาของคนไพร่ข้าศึกคิดนา
 เทากับทาสแลลูกทาสของพวกเขา มาอ่านเองเก็บไว้เองดีกว่าเอาหนังสือ
 ของพวกเขาฝากถึงคนอื่นมาอ่าน ด้วยเรื่องฎการของทนต์นอกชื่อข้า
 เองทุกฉบับ ไม่ได้ออกชื่อคนอื่นสักฉบับหนึ่งเลย ถึงเสียเงินใหม่ฉบับ
 ละสองสลึงก็ไม่เสียตายเงินเลย ข้าคิดอยู่ว่าการครั้งนี้ มาถือ
 ขนบธรรมเนียมมอญงาน คดซากดามากายากนถกนาทจะวางารการไป ก็
 เมื่อหนังสือฝากขายอยู่กลางทางกลางทะเล ฤจะตกน้ำตกไฟไหม้ได้ตน
 หายเสียก็ไม่ควรเสียใจ ด้วยเป็นเคราะห์ร้ายแล้วในทศอายุแลหายเสีย
 กิดนั้น ก็แต่หนังสือมากับเรือมาถึงกรุงแล้ว ควรจะรักษาในวันมาดง
 ก็ใคร่พาไป ๓ วันบาง ๗ วันบาง เพราะผู้ทนต์หนังสือเขาบอก
 ความเสีย เพราะในหนังสือนั้นมีเรื่องความดงการเยาการเรือนของ
 พวกทนต์ฤของผู้ทนต์หนังสืออยู่ดงประเทศฤดงประเทศ ก็พาเขาเรื่อง
 ทจะเป็นกระทุแก่ราชการสุญไปเสียด้วยกิด ชาญกิด ให้ดออย่าง
 ความเปรียบเหมือนหนังสือ ถ้าทนต์หนังสือมาถึงแล้วนับฤเจยตัว
 เจ้าภาษนายอากรคนใดคนหนึ่ง บอกชาวราชการฤเหตุการณ์สุททุกข
 ๗๖๖ ในหนทางฤเมืองทนต์ไปเป็นกระทุทศาควรจะได้พงนนั้นแล้ว ครน
 ข้างปลายหนังสือจะมัวได้ฝากแหว่นฝ่งฝ่งพลอย เป็นแหว่นดอด้วยแก้ว
 ๗๗๗ ติมราคา ฝากเข้ามาเพื่อจะให้ได้ใช้สอย ฤให้ลูกหลานน้อยตามปรารถนา
 ฤจะให้ทานผู้หญิงผู้ภรรยา ถ้าหากมีเข้ามาดอด้วยดงต้องดามคำหอย

ท่ายหนึ่งคืออยู่ ข้างผู้รับหนังสือนั้นกวดชำระจะอุษยาฤๅจะขอเอาแหวน
นั้นมาผูกติด ถ้าให้แก่อีกสาวกวดชำระความลูกสาวก็ติด ถ้าให้แก่เมีย
กวดชำระเจ้าออกชอเมียก็ติด ถ้าผู้รับหนังสือนั้นหวาดทาน กวดชำระ
ลางหาหวาดทานได้แหวนก็ติด ด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง ก็จะปิดหนังสือนั้น
เสียทีเดียวไม่บอกเลย ถ้าการราชการนั้นเป็นสำคัญ ก็จะให้เสมียน
คิดรายชื่ออยู่ ๒ วัน ๓ วัน แลเลือกคัดแต่ข้อความที่ควรจะกราบทูลพระ
กรุณา ถ้าเอาไปเทียบอุปฐากข้างโน้นข้างนี้ โอ้โฮอยู่หลายวันหลายคืน
ถ้าอย่างหนึ่งข้างปลายหนังสือทุกตัวจะลงฝากลูกสาวอาญาของสาวแต่เมีย แก่
ผู้รับหนังสือ ให้เอาใจใส่ระไวระวัง แม่ปริก แม่ตลับ แม่ประดับ
แม่ถมยา แม่พรง แม่พรม แม่นม แม่นวล แม่ขุ่ม แม่ซ้อย
แม่พลอย แม่ต้มย แม่สายสร้อย แม่สังวาล แม่ต้มอม แม่เล้งยม
แม่แหวน แม่ฉิ่น แม่พัน แม่เพือน แม่เขื่อน แม่แย้ม แม่เหิน
แม่ยุ้ย แม่กุหลาบ แม่วาด แม่เชียน แม่เอี่ยม แม่หอม แม่หม่อม
แถมอื่น ๆ มาแล้ว ถ้าจะฝากซองเป็นทองเป็นแหวนมาให้พวกนั้นก็ติด
ทุกทีถึงกำชับมาในท้ายหนังสืออย่าให้ ในหลวงทรงทราบทรงฟังข้อ
จะปลานพระราชมธุไทย การก็จะกันไปเหมือนอย่างว่า คือการ
ที่เป็นข้อราชการก็จะรายชื่ออยู่ๆลงไปบ้าง ถ้าการที่บอกเข้ามานั้น
เป็นการจะต้องตอบออกไปจากกรุงนี้โดยเร็วให้ทันต่อทั้งในราชการ ถ้า
จากราชเอาหนังสือมานั้น จะมาถึงเมืองสมุทปราการ ณ วันอาทิตย์ ต่อ
ไปในวันอังคารถ้าวันพุธจะมีเรือต้องลงไปลำหนึ่งถ้าส่งลำจะไม่ถึงคิปร
เมื่อเป็นดังนี้ถ้าหนังสือที่บอกมาถ้าได้รับในวันเรามาถึง จะแต่งตอบไป
ให้ทันในวันสองวันก็ได้ ถ้าพ้นวันอังคารวันพุธขึ้นไปต้นคราวเรือต้อง
จะต้องคอยอยู่อีก ๑๕ วัน ถ้า ๒๐ วัน ถ้าเดือนหนึ่งจึงจะได้ฝากไปได้ ก็

๖๘
ฉบบท ๘

พระราชหัตถเลขาถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์
แลเจ้าหมื่นสรรเพชภักดี

จดหมายมายัง พระยามนตรีสุริยวงศ์ราชทูต เจ้าหมื่นสรรเพช
ภักดีอุปทูต ให้ทราบจำเริญวัน ๓๓๓๐ คำ เวลาเย็นมีเหตุบังเกิดชน
เป็นทุกข์ใจมากในพระบรมมหาราชวังนี้ เวลาบ่ายวันนั้นข้าออกไปดู
นาททองด้วงมาหลวง ตัวข้ามาออกไป แด่ลูก & คน ยิงยาวลักษณะ
ทักษิณชา ได้มาดี ชายจุฬาลงกรณ์ ไปบนรถท้าวเคย ขวนไป
ถึงททองด้วงมาหลวง ลงดูนาดูสวนทนนแล้ว เมื่อกลับมากลับมาไปขึ้นรถ
กับลูก & คนด้วยกัน ขันรถกลับเข้ามาแล้วหาได้เข้าประตูพิเศษไชยศรีไม่
เลยลงไปดูการที่โรงทานนอก แด่การที่บ่อนอินทรวงศ์จะก่อแท่น
เป็นที่ยืน ไปหยุดอยู่ที่โน้นนานจนเย็นจนค่ำข้าขันรถกลับมา ลูก &
& คนนั่งบนท่งเดิมหมดคนไม่มีท่ง ตัวข้าหาทางลงยืนเบาะเท้าทาง
ต้องยืนพันก่นารตนั่งลอยมา เพราะเข้าของเล็ก ๆ น้อย ๆ ลูก & คน
หาประทมาเต็มชานนารถไม่มีท่งท่น แด่ทางที่ไปนั้นมิดจะชก
รถเดียวข้างขวาอย่างเดียว ไม่มีทางที่จะชกรถเดียวข้างซ้าย เพราะฉนั้น
ข้าถือข้างซ้ายข้ารถด้วยด้วยท้ายที่เย็บหนังแถบซ้ายถือกดต้องเหนียว
ประจันที่ปากบังเหียนมาข้างซ้ายนั้นเปื่อยยุ่ยแล้วห้ามใครตั้งเกดไม่
ตัวข้าก็ไม่รู้เลย เมื่อรถตรงเข้ามาตามถนนประตูพิเศษไชยศรี มาก
เร็วเข้ามาตามตรง ข้าถือซ้ายถือขวาทั้งต้องซ้าย มือเดียวหนึ่งได้
เบา ๆ ครั้นกระบวนมาถึงทางเลยจะไปวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
พวกทหารแห่เลยเข้าไปข้างนั้นแล้วยืนอยู่ตามเคย ครั้นรถมาถึงมุม

ทัพตั้งซีกเป่าแตรตีกองตามเคย มากกระไชก้องหนักเข้า ข้าเห็น
 กระไชก้องกึกดังกลองบนยอดจะมำดง จึงวิ่งด้วยถือพร้อมกันทั้งสอง
 ฝ่ายรวบอยู่ในมือเดียนั้นแรงหนักเข้ามา มากเดิรเลียงเฉไปข้างซ้าย
 ไม่รอช้าคงประดังค์ เพราะด้วยถือหนักไปข้างซ้ายข้างเดียวข้างขวาขาด
 เสียแล้ว ข้าหาเห็นไม่ ด้วยหนึ่งยังเกยวอยู่ ข้าเห็นมาเดิรเชือนไปผิดทาง
 ข้างซ้าย จึงแก่งเหียนข้างขวาชักหนักมาด้วยเดียว ปลายด้วยแถบ
 ก็หลุดออกมาหาเห็นแล้ว ก็ร้องให้คนช่วยก็ไม่มีใครช่วยทัน ข้างรถ
 ก็กระทบกับแท่นปากกลางต้นไชยพลกษแล้วรถล้ม กองข้างซ้ายก็บินชน
 ไปบนแท่นทอดด้วยอยู่ หลังคาประทุนรถกระทบปลายรถล้มเทมาข้างซ้าย
 ขากด้านที่พังเพราะด้วยถือขาดเสียแล้ว ไม่รู้จะทำอย่างไร ตัวข้าก็นั่ง
 ลอยนัยแกว่งไม่ทัน พลัดตกหกละแคงลงมากับทั้งลูก & คน ตัวข้าก็ถ่วง
 จะทับตายเอามือขวาค้นไว้ รถจึงทับใต้ที่ตกจากข้างขวา แต่แขนซ้ายนั้น
 ตัวทับลงไปยกขึ้นไม่ได้ รถทับข้างขวากดลงไปกับอยู่ใต้กองไป แขนซ้าย
 แดตคากกักถลอกซำซอกเป็นแผลเจ็บหลายแห่ง แดตคากข้างขวารวม
 ห่อโลหิต กับชายโครงขวานั้นได้มาคดพลัดตกทับลงจึงเจ็บช้ำชอก
 เสียไป แต่ลูก & คนที่ตกลงมาด้วยกันนั้น ชายจุฬาลงกรณเคี้ยวกระดูก
 ล้ามแห่งแต่น้อย ดางแห่งฟกบวมบ้าง ยังเยาวยกษณเฑาะเคียดห้อยย่น
 ในเวลานั้นไม่ได้ ขยอยกที่ถ่วงหลังด้วยแถมแผลเล็กน้อย ได้มาคดกม
 แผลบ้างหลังบวมแห่งหนึ่ง แต่ทกษณช้ำบวมมากจะเป็นอะไรที่บัก
 ดังเกิดไม่ได้ หลังเท้าขวาก็กับเย็นโลหิตตกมากทีเดียว ขณะนั้นลูกก็
 ร้องให้วิ่งทั้ง & คน แต่กระษณบุญคนเทวดาช่วย มากหยิบไม่วิ่งไป คน
 วิ่งตามช่วยยกรถที่ล้มขึ้นได้ ขากลิกชนวงมาได้ในขณะนั้น ลูก & คน
 ก้มคนมาอุ้มขึ้นได้ แต่ทกษณช้ำบวมมากอาการน่ากลัวมาก โลหิตไหลไม่

หยุดสักชั่วหนึ่งต้องแก้ไข แต่หมอบว่ากระดูกไม่แตกเป็นแต่เนื้อแหลก
 เหลือไป ในกลางคืนนั้นให้รักให้กระดูกตัวสั่นไป แต่แก้ไขมา
 ก็ค่อยยังชั่ววัน แดียงยาวถึงยศนครนเอนามันนวดก็หายแล้ว ได้มาวัด
 อาเจียรออกมาในเวลากลางคืนเป็นแต่เส้นหระไม่มีโลหิต ให้กินยา
 ก็หายเป็นปกติแล้ว ชายจุฬาลงกรณ์เป็นแต่หัวแตกดำแดงแผลเล็ก ๆ
 แต่ดูชานมบ้วยบางทศฉากขวามือหรือโลหิตแห่งหนึ่ง ชายโคร่งขวา
 ยอกเสียขาไปแห่งหนึ่ง แต่แขนซ้ายซ้ายสับก็ซ้ายข้างถึงคืนเป็นแผลชำ
 บ้างกลอกบ้างหลายแห่ง แต่มแผลใหญ่สองแผลชามาก เดยวัน
 เป็นบุพโพขาวคันโหด แต่ก็ยังชิวแล้วไม่เป็นอะไร ในเหตุอื่น
 ชากัดคนจะคืนไปต่าง ๆ ก็ไม่ได้บอกบ้วยออกมาตามเวลาเดิมทุกวัน
 แลให้มการทาบญัดคมนดเตียงพระสงฆ์ หล่อพระพุทธรูปมีตะคอน ขา
 ก็พังสวดมนต์ ไปเตียงพระสงฆ์ แลตะคอนตามปรกติไม่ได้บอกบ้วย
 แผลหลายแผลได้เลือดชอนเสีย หนาดาแลหัวค้อยู่แลแต่เดิรได้อยู่
 แลก็ไม่เป็นไรดอก

ดูชานคนรักเทาผนหงคนชงเทาผนเล็กก็ถึงจะไม่ล้มใครรัก
 ก็คงมีคนรักบ้าง เหมือนทานผอนลงบางทวดคนรักมากแลถอมคนชง
 บ้างเหมือนกันใด เมื่อจะว่าในการที่ไม่เป็นด้วยมนุษย์แล้ว ถึงผู้ต่าง
 เทวดาทชงซากจะมีรักซากจะมีกระมัง ถ้าใครมีบุญแลถอมจะไม่แต่บุญ
 ไปแต่เดียวจะมีบาปบ้าง ใครชดทาราษดแลถอมจะมีทรายบ้าง ดูชางถึงจะ
 มีบาปมากก็จะมีบุญบ้าง ชดาไม้คแลถอมจะมีทศบางจึงได้เป็นเจ้าแผ่นดิน
 อยู่ไหนหนึ่งแห่งนอนแห่งมาหลายบัจจนคนทชงตายไปก่อนก็จะมี หวดาน
 ไปก่อนก็มี จะความเหตุทงนเพราะบุญทานผอนทบ ผต่างเทวดาทชง
 ทานผอนมาคตบงเหยนมาเสีย บุญของซากยังได้อยู่ ผต่างเทวดาทชงรัก

ข้าวยุก็ช่วยข้ามาจึงไม่วิ่งไป รตจึงไม่ได้ทบบ้าแต่ถูกข้าให้เป็นอันตราย
 ญาเฒ่ามากจนเสียราชการ ข้าจึงชอบใจเทวดาที่ช่วยข้าหนักหนา ได้ตั้ง
 การตั้งเวรแต่ทำบุญบูชาพระรัตนตรัย เหตุนี้บังเกิดมกไม่เป็นอันตราย
 อะไรแก่ข้านี้ ข้าคิดว่าชรอยเทวดาจะบันดาลพอให้เป็นเหตุให้ได้
 เห็นใจคนต่างๆ ใครจะซื้อตรงถูกตอกแตกคึกคักๆ ดันๆ อย่างไรก็ได้
 ฐักกรงนี้ ให้เห็นใจชาวใจดำใจฉลาดใจกล้าต่างๆ ข้าชอบใจเทวดา
 อารักษ์หนักหนาทีเดียว

ข้ากลัวคนอื่นเขาจะมีหนังสือบอกมาผิดๆ ญาอังกษจะไปเล่าความ
 ผิดๆ จะผิดไปถึงข้างเมืองนี้ ข้าจึงรีบบอกมาให้ (รู้) ที่จริงการนี้
 ความจริงทีเดียว กลับมาแล้วสืบตักก็จะได้ความจริงดังข้าเล่ามา ใคร
 บอกมาญาใครเล่าให้ฟังเกินๆ ผิดๆ กว่ำน อย่าเชื่อเตยเอาหนังสือ
 เถียงแทนเถิด ฯ

จดหมายมา ณ วันที่ ๒๑.๑๐ ค่ำ ปีมะเส็งนพศก

ฉบับที่ ๙

พระราชหัตถเลขาถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์

แลเจ้าหมื่นสรรเพธภักดี

จดหมายมาถึง พระยามนตรีสุริยวงศ์ราชทูต เจ้าหมื่นสรรเพธ
ภักดีอุปทูตให้ทราบ ว่า ๑ ข้า ๑ ไฉนท่านผู้ใหญ่ในกรุงเทพมหานคร
จะการกันว่า เห็นจะได้หนังสือทูตฝากเข้ามาให้ชาวทกรุงก่อนถึงเมือง
ลอนดอนนั้น ๔ ครั้ง คือทจะได้เขียนฝากทเมืองถึงคไปครั้งหนึ่ง
ทเมืองอะไวมีราชาขอไม่ได้ว่าอยู่ที่ของทเดียว ว่ายกระตราแลชวานน
แห่งหนึ่ง ทชนบททเมืองสุเอศแห่งหนึ่ง ทลงทในทะเลเมดิเตอร์เรเนียน
ซอเมืองอาเล็กซานเดรียอกแห่งหนึ่ง ท่านคอยจะฟังอยู่ แต่หนังสือท
ไปจากกรุงเนื่อง ๆ นั้นท่านคาดกันว่า เห็นจะไปคอยอยู่ที่เมืองลอนดอน
ทแรกพม่าแต่ไทยเชอพวกถนนเรียกว่าเมืองจลาศนั้น ก่อนทูตไทยไปถึง ๑

แต่ ๑ ข้า ๑ ไม่ได้หมายความว่าจะได้ฟังกลางทางเลย ถึงจะมีเข้ามา
ก็คงจะสู้สู้ซบซิบกัน สูญหายไปอย่างก่อนนั้นแล ต่อเมื่อใดหนังสือ
ของข้าพเจ้าได้ถึงวัน ๖ ๑ ๓๐ ค่ำ ปีมะเส็งนพศก หนังสือคูของฉบับนั้น
ได้ถึงมือท่านแล้วเมื่อใด ถ้าท่านคิดถึงข้าพเจ้าอยู่จงคิดยกย้ายอย่าง
ธรรมดาไปเสียบ้าง ข้าพเจ้าจะได้ฟังบ้างคอกกระมัง ซึ่งท่านจะได้ใจ
ให้ข้าพเจ้าฟังเดความคนอื่นอ่านแล้วอ่านเล่า ให้หนังสือของคนอื่น
ฉกแล้วนั้น ไม่ดู ไม่ฟัง ไม่อ่าน เปนแน่ ไหน ๆ ข้าพเจ้าก็เป็นคนคนหนึ่ง
เป็นเจ้าขอเจ้าเลี้ยงในราชสำนัก การทูตานุทูตครั้งนี้จะให้กินเดที่ท่าน

ผู้^{๒๔}นั้น^๒ไม่^{๒๕}กิน^{๒๖}แล้ว^{๒๗}ใน^{๒๘}ครั้ง^{๒๙}นั้น^{๓๐}เป็น^{๓๑}อัน^{๓๒}ชาติ^{๓๓} ท่าน^{๓๔}อื่น^{๓๕}ๆ^{๓๖} ท่าน^{๓๗}ใด^{๓๘}หนึ่ง^{๓๙}ถือ^{๔๐}ฝาก^{๔๑}ของ^{๔๒}ทูต^{๔๓} ก็^{๔๔}ให้^{๔๕}ท่าน^{๔๖}อด^{๔๗}ดื้อ^{๔๘}ไป^{๔๙}เถิด^{๕๐} ข้า^{๕๑}พเจ้า^{๕๒}ไม่^{๕๓}ขอ^{๕๔}พั่ง^{๕๕}เลย^{๕๖}ที่^{๕๗}เดียว^{๕๘} ว่า^{๕๙}มา^{๖๐}เป็น^{๖๑}คำ^{๖๒}ชาติ^{๖๓}อย่า^{๖๔}คาด^{๖๕}อย่า^{๖๖}หา^{๖๗}มา^{๖๘}ยอย่าง^{๖๙}อื่น^{๗๐}เลย^{๗๑}ดั่ง^{๗๒}แต่^{๗๓}เมื่อ^{๗๔}ชน^{๗๕} ๑ ๓๐ น^{๗๖}มา^{๗๗} หนึ่ง^{๗๘}ถือ^{๗๙}ของ^{๘๐}พวก^{๘๑}ทูต^{๘๒}จะ^{๘๓}ฝาก^{๘๔}เข้า^{๘๕}มา^{๘๖}ที่^{๘๗}กรุง^{๘๘}ถึง^{๘๙}ใคร^{๙๐}บ้าง^{๙๑} ข้า^{๙๒}พเจ้า^{๙๓}ก็^{๙๔}ไม่^{๙๕}ทราบ^{๙๖}เลย^{๙๗} ถึง^{๙๘}ใคร^{๙๙}จะ^{๑๐๐}บอก^{๑๐๑}ก็^{๑๐๒}ไม่^{๑๐๓}พั่ง^{๑๐๔} อย่า^{๑๐๕}ได้^{๑๐๖}ใจ^{๑๐๗}ว่า^{๑๐๘}ความ^{๑๐๙}ที่^{๑๑๐}บอก^{๑๑๑}มา^{๑๑๒} ข้า^{๑๑๓}พเจ้า^{๑๑๔}จะ^{๑๑๕}ทราบ^{๑๑๖}แล้ว^{๑๑๗} ๑

จดหมายมา ณ วันที่ ๑ ๑ ๓๐ คำ บีมะเส็งนพศก

ฉบับที่ ๑๐

พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าหมื่นสรรเพชญ์ภักดี

พ่อเพง ข้าเองตั้งแต่วัน ๖ ๗ ๓๐ คำ บัดนี้เป็นไข้หวัดลง ครัน
วัน ๗ ๗ ๓๐ คำ กลางคืนให้ครันตัวมากจน ปวดศีรษะจับหนวด ๆ ร้อน ๆ
ครันจนอาทิตย์วันจันทร์แรม ๓ คำ & คำเดือน ๓๐ ให้จับเชื้อมัดทงกลางวัน
กลางคืนไม่ว่าจะได้นอนปรกติอยู่ แผลเจ็บที่ชาย โกรธขวาถูกตักกับ
เมื่อรดลงมนนพลอยกำเร็บเพราะไข้เส้นเจ็บพิษ ให้รบนมากกว่าเป็น
ไข้หวัดก่อน ๆ พี่น้องเจ้านายแลท่านขุนนางท่านตกใจ ดังได้ยว่าจะเป็น
เพราะเจ็บชาวนั้น คุณศรีสุริยวงศ์คิดจะให้กินยาถ่ายแรง ๆ บัดโลหิต
ภายใน แต่ชักกัด้วย จะถูกยาร้อนในกำลังพิษไข้เชื้ออยู่ยังไม่ยอม
กิน กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ให้กินยาหอมป้าบอย ๆ นัก บิดอูจจะ
ไปสองวัน คือวันจันทร์วันอังคารแรม ๔ คำ & คำเดือน ๓๐ ให้เสียด
แดกข้างจ้วระมากนัก หมอคิดจะให้ฉีดยาชักอูจจะแต่ข้าไม่ยอมไม่เคย
เอาอะไรได้ทางทวาร ชากกินยาหอกลอเวลายเมดแดกก็ไม่ออก ข้าจึง
เอาดีเกลือละลายน้ำกินกับน้ำชาเข้าไปหลายถ้วย ต่อวัน ๔ ๗ ๓๐ คำ
เวลาเที่ยงจึงเข้าเฝ้าออกมาได้ อาการทั้งปวงก็คลายหายหมด
วัน ๕ ๗ ๓๐ คำ ข้าก็ออกจากหน้าเวลาดกลางวัน ขุนนางเจ้านายตนกัน
เข้ามาเฝ้าเหมือนวันก่อน เวลาค่ำข้าก็ออกโดยปรกติเป็นว่าหายแล้ว
แต่ชายโครงยังเจ็บเสียดอยู่เล็กน้อย เห็นจะเป็นแต่เส้นเคล็ดไม่ชาก
กระดูกตก เพราะไม่มีลมแต่ชาดำแดงอะไรเลย จะเป็นเส้นเคล็ด
ขัดเท่านั้น จะประคบແรดนํามันจะหายไปดอก พ่อเพงอย่าวิตกเลย

ทฤษฎีธาตุจากคดียังชัดเจน แต่ยังไม่ได้ กับบางเวลาข้างเท่า
แต่ข้างคดียุ่่นั้นล้นระทดไป เขาว่าเป็นเพราะเทพจรไม่เต็มอักษังต้อง
ข้าง ๆ หนึ่งเจ็บเป็นแผลใหญ่อยู่เทพจรเดิรไม่สดวก จึงกลับมาลงเดิร
ข้างหนึ่งแรงไปกว่าข้างหนึ่ง การก็จะไม่เป็นอะไรดอกเมื่อแผลหายแล้ว
อาการก็เป็นปกติ

พระพรหมบริรักษ์เป็นผู้ในท้อง ตายแล้วแต่ฉัน ๕ ๗ ๑๐ คำ ทพระ
พรหมบริรักษ์วางลง ข้าคิดว่าจะเลื่อนฉันทิพเสนาเป็นพระพรหมบริรักษ์
จะเอาฉันไชยภุษาเปลี่ยนมาไว้ที่ฉันไชยาภรณ์ ๆ นั้นจะเอาเป็นฉัน
ทิพเสนา แต่จึงจะเอาจำเริญบุตรพระยาอภัยรัตนฤทธิเป็นฉันไชยภุษา
ปลัดกรมพระอินทรเทพ จะได้เป็นพวกเดียวกันในญาติพระยาอภัยรัตน
ฤทธิแล้ว ๆ จึงจะได้เอานายเวกบุตรพระยาอภัยรัตนฤทธิเป็นจำเริญ
ในกรมฉันด้วย

๑๖๕๒๓๔ ว่าตงนชาคิดว่าพอเพ่งจะชอบใจด้วยยินดีด้วยจึงบอกมา ถึงการ
๒๓๕๐๗๘ นั้นมีไช้ราชการรของพ่อเพ่งกิด ว่ามาให้รู้จะให้พ่อเพ่งสบายใจ

อังกฤษบุตรนายห้างชื่อทอมมาส์คริสต์มาวยุทกรุงนานแล้ว บัดนี้
จะไปเมืองลอนดอน รับว่าจะเอาพระพุทไทย ถ้าต้องการซื้อหา
สิ่งของใด ๆ จะช่วยแนะนำ ข้าได้พูดการกับเขามาแล้ว ข้าได้ให้ถ้อย
หนังสือมาให้พอเพ่งด้วยฉบับหนึ่ง ความคล้ายฉบับนั้นแต่

ข้าราชการแต่งตั้งแตกตมอย่างหนึ่ง เรียกว่าจกเลต
หนักได้รอบคอบจนำชวแสงทุกแห่ง มีใช้กวาดราน แด่เด็กัน คึดตัม

หาที่เบาที่ตีใหม่ให้เข้าใช้สักอันหนึ่ง ว่ากับมิดีเตอทอมาศีคริสต์ให้
ช่วยหาให้เถิด

อนึ่งพ่อเพงจงเอาใจใส่ หานาฬิกาพกตลับทองเล็ก ๆ แต่ที่ทน ๆ
ไม่ได้เสียเร็วนักมาให้หลาย ๆ ใบ ข้าจะแจกลูกข้าบ้างเมียข้าบ้างที่ข้า
รักมาก ๆ จะได้มีของเล่นประหลาด ๆ บ้าง ถ้าพ่อเพงจะคิดอย่างไร
ให้บ้างก็ตาม

ทำอันทรูเรียเอาหนึ่งสี่อมาฝากข้าฉบับหนึ่งให้ฝากถึงพ่อเพง
ข้าได้ให้เขาไปให้หลวงปู่ข้าแล้ว เห็นเขาก็จะฝากมาแต่กรรมัง บัดนี้
หนูบุญมาก หนูทับทิม หนูมรกต ลูกพ่อเพงก็อยู่ดีอยู่ทรงตามคน ๆ

จดหมายมาฉวัน ๔ ๗ ๓๐ ค่ำ ปีมะเส็งนพศก
๑๔

ฉบับที่ ๑๑

พระราชหัตถเลขาถึงนายพิจารณ์เสรรพกิจ

จดหมายบอกมายัง นายพิจารณ์เสรรพกิจ ด้วยมารดานายพิจารณ์
เสรรพกิจป่วยมีอาการดังได้บอกมาแต่ก่อน คืออาการให้เสียดให้แน่น
ท้องบวม ให้อาเจียรเป็นคราว ๆ ได้หาหมอเชยดักมาดูว่าเป็นลม
ตามทศคุณ หมอให้กินยาแก้ลมตามทศคุณ กับกินยาของท่านเจ้าพระยา
นิกรบดินทรบ้าง อาการที่เสียดที่แน่นกับท้องบวมค่อยคลาย ค่อยกิน
อาหารสดยได้เวลาขนาดกลาง ก่อนด้วยฝานขนาดกลางบ้าง อาการ
เดิมอยู่ มาจนณวัน ๓๑^๕ ๓๐ คำ อาการหนักลงไปอุจจาระวันละแปดเก้า
ครั้ง มาจนณวัน ๓๑^๕ ๓๐ คำ ไปอุจจาระเวลากลางวันเก้าครั้งบ้างสิบครั้งบ้าง
เวลากลางคืนสิบแปดครั้งบ้างสิบสองครั้งบ้าง เจ็บอุพโพลิตทุกครั้งที่
ตะคองหนึ่งบ้างต้องตะคองบ้าง กินแต่อาหารต้มได้เวลาด้วยฝานขนาด
กลางบ้าง ก่อนด้วยฝานขนาดกลางบ้าง อาการมาจนบัดนี้ยังเดิมอยู่
เมื่อมีอาการผันแปรประการใด ถ้าได้ของจึงจะบอกมาครั้งหลัง อนึ่งได้
ซักถามเจ้าจอมมารดาองค์ พระนายศรีสวัสดิ์ และนายจ่ายอด ว่าต้อง
กันว่าอาการครั้งนี้เห็นจะไม่คลาย แล้วคงจะทรุดไปทุกทีแต่เห็นจะซัก
ลากไปได้จนแรมเดือน ๓๑^๕ ๓๒ เดือน ๓๒ แล้วว่ามารดานายพิจารณ์
สั่งให้กราบเรียนเจ้าพระยานิกรบดินทรว่า ถ้าตอถึงแก่กรรมแล้ว อย่า
ให้คิดเอาศพไว้ทำบุญตรเสีย ด้วยบุญตรไปทางใดเวลาไหนจะกลับมา
ขอให้ปลงศพเสียเร็ว ๆ เกิด เมื่อบุญตรกลับมาจะทำบุญอุทิศได้ แด

ว่าภรรยาขายพิจารณก็มาเยี่ยมเยียนเอาใจได้คนใช้ทุกเวลา แต่จะมา
อยู่ด้วยไม่ได้ เพราะบุตรชายที่ออกใหม่ยังอ่อนนั้ก ย่าบ่นว่าสอน
จ้อตลกขบถดูจะเห็นความในครอบครัวเขาเรือน บอกมาทางนี้เพื่อจะให้
สิ้นวटकดอก แลการทบอกมาทางนี้ ถ้าผิดเพี้ยนไปกับพวกที่บ้านเขา
บอกมา ก็ขอโทษเสียเถิด ด้วยข้าเป็นหูช้างหมา หูอยู่นาดตาอยู่ไว้ ๑

จดหมายมา ณ วันที่ ๖ ๑๐ คำ ปี่มะเต่งนพศก

๖๑
ฉบับที่ ๑๒

พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน

จดหมายมายัง พระยามนตรีสุริยวงศ์ราชทูต เจ้าหมื่นสรรเพชญ์
อุปทูต จมื่นมณเฑียรพิทักษ์ราชทูต หม่อมราชวงศ์ถนัดดาสำหรับพวกทูต
จมนราชามาตย์กับนายพิจารณสุริยพงษ์นังการกำกับเครื่องราชบรรณา-
การ ให้ทราบข่าวจิต ๆ ตามเดือนตามปีพอสิ้นจัตถกถึงบ้านเมืองแล
แผ่นดิน ณ วันที่ ๓๑ ตุลาคม เป็นวันถอนาพระพิพัฒน์สัตยา เจ้านาย
ทุกพระองค์ ขุนนางทุกตำแหน่ง ทงพระบรม (มหา) ราชวงศ์ แลพระบรม
ราชวงศ์ ทงภรรยาข้าราชการทงปวงทเคยมากมาประชุมพร้อมกัน รับนา
พระพิพัฒน์สัตยาตามอย่างซึ่งเคยมาแต่ก่อนไม่มีเหตุอะไร เจ้านายแล
ข้าราชการฝ่ายใน ทงในวังนอกวังก็มาพร้อมกันรับนาพระพิพัฒน์สัตยา
ตามเคย เรียบร้อยไม่มีเหตุแปลกประหลาดอะไร ข้าราชการในในกรุง
แลหัวเมืองก็ไม่มี การทงปวงเป็นปรกติอยู่ดีทุกอย่าง ท่านทงปวงก็
ไม่มีใครป่วยไข้แต่มีเหตุอันใดเลย

แต่การถอนาน ทำได้แต่ในแขวงเมืองทเรียกว่าเมืองนาพระพิพัฒน์
สัตยาเท่านั้น จะทำอะไรในเขตแดนท่านผู้นั้น คือเมืองประเทศราชชน
ไทยก็ไม่ได้ชนก็ไม่ได้ห้ามอยู่ เพราะถ้าไปถือในแขวงอื่นก็เป็น
ถอนาของเจ้าของแขวงไป เพราะฉะนั้นทออย่าหลงชวณกันถอนาในเรือ
กิต แผ่นดินกิต ของเจ้านายอนเลย จะกำขบมาแต่เดิมก็กลับไป เสีย
การจรรวมกันก็ เมื่อเวลาส่งทูตไปนั้น ถึงจะฝากนาพระพิพัฒน์สัตยาไป
แต่กรุง ถึงใดก็จะถือในแผ่นดินเจ้านายอนไม่ได้ห้ามอยู่ จะถือได้
เพียงแขวงเมืองส่งชลาเมืองดต่างพงา แต่เมืองประจันตครเขตเข้ามา

คนละ $\frac{1}{2}$ นายเทศกับนายทศ แลล้ามแลล่มีนขุนหมื่น คนละ $\frac{1}{2}$
 ไพเราะทคน ๆ ละ $\frac{1}{2}$ เปนเงิน $\frac{1}{2}$ ห่อจดชื่อฝากมาพอให้ได้ในเวลา
 ควรจะได้ในนักขัตฤกษ์เป็นการมงคล เพื่อจะให้รู้ว่าการที่กรุงเปนปรกติ
 อยู่ แลตัวข้าพเจ้าช่วยด้วยตกรถนั้น บาดแผลทั้งปวงก็หายแล้ว เปนแต่
 ที่ชายโครงยังยกเจ็บอยู่บ้าง แลไม่กำเรบชนดอก

แม่เฒ่า^(๑) มาล่อนำไม่ได้ ด้วยมีครรภ์อยู่แล้วก็เดินไม่ได้ แต่
 ไม่ได้ช่วยอะไรดอก ๑

จดหมายมา ณ วันที่ ๒๓ ๕ ๓๐ คำ บีมะเด่งนพศก

เวลาตีกดงยาม

(๑) เจ้าคุณเฒ่าภรรยาพระยามนตรีสุริยวงศ์

ฉบับที่ ๑๓

พระราชหัตถเลขาถึงนายพิจารณ์สรรพกิจ

จดหมายมายัง นายพิจารณ์สรรพกิจให้ทราบ ด้วยเจ้าพระยานิกร
บดินทรปุ้ยมาแต่ ณ วัน ๗^๕/_{๑๑} คำ เสด็จยามเช้าให้จับขึ้นไปจนเวลา
๘ โมงจึงต่าง รุ่งขึ้น ณ วัน ๘^๕/_{๑๑} คำ เสด็จขึ้นฐานตั้ง ถัดลงฝักด้วย
อาการที่จับกับเป็นเวลา จับตั้งแต่เวลา ๓ โมงเช้า ไปจนบ่ายโมง ๑
จึงต่างบ้าง จับแต่เวลาบ่ายโมง ๑ ไปจนบ่าย ๔ โมงจึงต่าง ๆ แล้ว
ให้เชื่อมมั่ว กรมหลวงสรรพคดีปรีชา กรมหลวงวงศาธิราชสนิท
พร้อมกันดูแลอุปกรณ์คุณ (กันให้ขุน?) แพทย์พิทยา กัน หมอยาไป
รักษากับหมอนิมเชลยศักดิ์ให้ยา หมั่นแก่วรเลิศหมอนวดได้นวดบ้าง
อาการที่จับก็ด้อยไม่จับ อาหารตามวันละ ๒-๓ เวลาบ้าง ได้เวลาระ
๗-๘ ช้อน อาการคลายมาจน ณ วัน ๑๐^๕/_{๑๑} คำ อาการแปรไป
ให้ปวดฝัก ปวดตามหน้าขา จึงได้หาจีนแต่มาคิดว่าฝักเป็นวันโรค จีนแต่
จึงประกอบยาทายาพอกยาต้มให้ ตั้งแต่วันนั้นมาจน ณ วัน ๔^๕/_{๑๒} คำ
อาการที่ฝักก็ค่อยคลาย อาหารสดยได้วันละสองเวลา เวลาจะดื่ยฝ่า
ขนาดกลางบ้าง ค่อยดื่ยฝ่าขนาดกลางบ้าง อาการค่อยคลายขึ้นทุกวัน
อาการแต่ก่อนนั้นก็ได้ให้กรมหลวงสรรพคดีปรีชา กรมหลวงวงศา
ธิราชสนิท พระยาแพทย์ธรรมชาติ พระยาอมรสารประสิทธิ์ศิลป์
พระยาประเสริฐสารดำรง พระบำเรอราช ไปชุมนุมดูอาการแล้ว เห็น

พร้อมกันว่า อาการคงจะหายไม่เป็นไข้หนักดอก อย่าให้นายพิจารณา
วิตกเลย

จดหมายมา ณ วัน ๔ ๖ ๑๒ คำ บีมะเส็งนพศก

อาการเจ้าพระยานิกรบดินทร ภายหลังแต่วัน ๔ ๖ ๑๒ คำ มาให้
บวมที่ฝัก ชุนสรแพทย์ว่าเป็นจรรณโรคประกอบยาพอก ให้พอกก็ไม่มี
บุพโพ ข้าได้ให้กรมหลวงสรรพคดีไปปรึกษาไปดูแลอยู่ด้วย ให้หาหมอ
อังกฤษไปดูแลด้วย การนำวิตกมากอยู่

จดหมายมา ณ วัน ๑ ๖ ๑๒ คำ บีมะเส็งนพศก.

๖๒
ฉบับที่ ๑๕

พระราชหัตถเลขาถึงหม่อมราโชทัย

จดหมายถึงหม่อมราโชทัยให้ทราบ ด้วยพระพิมพ์ธรรม^(๑) หลวง
สุรินทรามาตย์ ถิ่น ข้าพเจ้าได้ทราบว่าการหมิ่นเทอานุรักษนับถือว่า
เป็นพวกพ้องกัน จึงได้บอกข่าวมา เมื่อ ณ วันที่ ๓๐ คำ เวลายามเศษ
เพลิงเกิดขึ้นในกุฏิพระพิมพ์ธรรมใหม่กุฏิสามหลัง เข้าของเสียหาย
มาก ด้วยเจดานันพระพิมพ์ธรรมก็ไม่อยู่ ได้มีความมาในจดหมาย
ถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์นั้นแล้ว แลหลวงสุรินทรามาตย์ป่วยมาแต่
ณ วันที่ ๒๓ คำ อาการให้เมื่อยให้ยอกให้ลงท้องข้าง หมอว่าเป็น
โรคไทรอยบัพพาทู จนณวันที่ ๒๔ คำ อาการมากขึ้นให้อาเจียรกินอาหาร
ไม่ใคร่ได้ ได้เวลาละครั้งด้วยสำรายน้อยบ้าง ค่อนด้วยสำรายน้อย
บ้าง แลก็คอยคลายสบายมา เมื่อวันรุ่งขึ้นแดวันเพลิงไหม้กุฏิพระ
พิมพ์ธรรมแล้ว ก็ได้ไปช่วยเก็บเข้าของที่เพลิงไหม้เหลืออยู่บ้าง ครั้น
ณ วันที่ ๒๖ คำ อาการทรุดหนักลงอีก กินอาหารไม่ได้ให้อาเจียร
ลุกขึ้นก็ให้หมามัด ได้หาพระบำเรอราชไปนวดตรวจจุดเส้น พระบำเรอ
ราชว่าโทษเต็มหะกับลมทำพิษ หมอเชยศักดิ์ได้ให้ยากินอาการไม่
คลาย ครั้น ณ วันที่ ๒๗ คำ ให้ล่อให้หอบ ตั้งแต่เวลาพลบค่ำไป
จนเวลา ๑๑ ทุ่มถึงแกกรรม เอาศพไว้ที่บ้าน กำหนดจะได้ทำการ
ปลงศพ ณ วันศุกร์เดือน ๑๒.

จดหมายมา ณ วันที่ ๑๖ คำ ปีมะเส็งนพศก.

(๑) พระพิมพ์ธรรม (จ) วัดประยุรวงศ์ เลื่อนเป็นสมเด็จพระพุทธโฆษา
จารย์ในชั้น

พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน

๙๑๕
 ๙๑๖
 ๙๑๗
 ๙๑๘
 ๙๑๙
 ๙๒๐
 ๙๒๑
 ๙๒๒
 ๙๒๓
 ๙๒๔
 ๙๒๕
 ๙๒๖
 ๙๒๗
 ๙๒๘
 ๙๒๙
 ๙๓๐
 ๙๓๑
 ๙๓๒
 ๙๓๓
 ๙๓๔
 ๙๓๕
 ๙๓๖
 ๙๓๗
 ๙๓๘
 ๙๓๙
 ๙๔๐
 ๙๔๑
 ๙๔๒
 ๙๔๓
 ๙๔๔
 ๙๔๕
 ๙๔๖
 ๙๔๗
 ๙๔๘
 ๙๔๙
 ๙๕๐
 ๙๕๑
 ๙๕๒
 ๙๕๓
 ๙๕๔
 ๙๕๕
 ๙๕๖
 ๙๕๗
 ๙๕๘
 ๙๕๙
 ๙๖๐
 ๙๖๑
 ๙๖๒
 ๙๖๓
 ๙๖๔
 ๙๖๕
 ๙๖๖
 ๙๖๗
 ๙๖๘
 ๙๖๙
 ๙๗๐
 ๙๗๑
 ๙๗๒
 ๙๗๓
 ๙๗๔
 ๙๗๕
 ๙๗๖
 ๙๗๗
 ๙๗๘
 ๙๗๙
 ๙๘๐
 ๙๘๑
 ๙๘๒
 ๙๘๓
 ๙๘๔
 ๙๘๕
 ๙๘๖
 ๙๘๗
 ๙๘๘
 ๙๘๙
 ๙๙๐
 ๙๙๑
 ๙๙๒
 ๙๙๓
 ๙๙๔
 ๙๙๕
 ๙๙๖
 ๙๙๗
 ๙๙๘
 ๙๙๙

พิพัฒน์ให้กราบทูลพระกรุณานี้ ขณะนั้นพระยาร่วงศ์พิพัฒน์ไม่ได้
 ยืนทน ต้องคอยอยู่ตงไปตามหาดพระยาร่วงศ์มานักอ่าน กว่าจะ
 ได้อ่านได้ยากนักยากหนาทีเดียวอ้อมค้อมไปจึงได้ความ ความนั้นก็
 คล้ายกันกับหนังสือพระยาราชานุประพันธ์ แปลกแต่ทรมาระทาง

แลซึ่งว่ากับเตน โอลิเกเตชันมาชวนจะให้ไปทางอ้อมทวีปอาฟริกา
 ทดตอบตั้งเขียนมานั้นชอบด้วยราชการแล้ว อนึ่งทุดไม่ชนททำอาเตน
 เพราะองกฤษเจ้าทำไม่มาหาหนนชอบแล้ว ข้าพเจ้านัดด้วย แลซึ่งบอก
 เลียบตลอดด้วยระยะทางนับกำหนดลงยิตต์ แลลาติตูด Longitude &
 Latitude ที่เขียนมาแปดต่อไทยอย่างไรมี ข้าพเจ้าจำไม่ได้แล้ว ด้วย
 หนังสือเดียวกันไม่ได้โดยข้าพเจ้าแล้วหนนก็ กำหนดปรอท เข็มอ-
 มิเตอร์ วัดเขนแล้วหนนก็ เขียนกำหนดระยะทางเป็นไมล์ ที่เขียนมา
 ว่าใหม่เหมือนชื่อของทะเลทอดยาวของกฤษเรียกว่า
 หนนก็ เป็นที่น่าชอบใจน่าฟังจำได้ แต่เสียใจอยู่ว่าฉบับที่ฝากมานั้น
 ถึงพระยาร่วงศ์ ครนอ่านแล้วเจ้าของเขาก็เอาของเขาไปเสีย ข้าพเจ้า
 ก็เป็นแต่เขาให้ฟังอ่านทีเดียวจำไม่ได้ ครนจะขอลอกเขากชเกลยลอก
 หนึ่งข้อลงยิตต์ ลาติตูดแล้วไม่ได้ แลข้อที่ต่าง ๆ ก็เขียนผิด ๆ ถูก ๆ
 ด้วยคำองกฤษมาฟังเสียงเขาเขียนเป็นไทยฟังพลัด ๆ พลาด ๆ เขียนมา
 เข้าใจยากไป

ขอท่านทุดทั้งปวงเอนดูข้าพเจ้าว่างานองกฤษเขาเขียนเป็นคำ
 เป็นเลขแลอักษรองกฤษให้ถนัดแล้ว ฝากให้ตุดข้าพเจ้าเองที่เคย
 ฉบับหนึ่ง จะได้ฤาไม่ ถ้าฝากคนอื่นฉบับนั้นเขาก็เอาของเขาไปเสีย
 ข้าพเจ้าอ่านฤาฟังทีเดียวคงเคยจำไม่ได้ ถ้าจะขอลอกเขากชเกลยลอก

ไม่พอที่จะเหนื่อย ถ้าเจ้าของมืรับหนังสือเขาไม่ยากให้ข้าพเจ้ารู้
เขาปดเสีย ข้าพเจ้าก็จะไม่รู้เลย

หนังสือหลายฉบับซึ่งหามาด้วยก้นนง เจ้าพระยาวรวิงค์มหาโกษา
รับสั่งท่านเอาไปหมดว่าจะไปแจกไปส่งตามที่ ข้าพเจ้าไม่ได้ฉีกออกอ่าน
ดอกแต่ส่งฉบับหนึ่ง นอกกว่าทว่าแล้วข้าพเจ้าก็จะไม่สืบถามขออ่านเลย
อย่าวิตกเลยข้าพเจ้าจะรู้ความในหนังสือเหล่านั้น อย่าเสียใจเลย
หนังสือหอนนั้นมาตกถึงมือถึงทอดหน้าข้าพเจ้าเขาก่อน ข้าพเจ้าไม่ได้
ฉีกออกดูครู่จะไรดอก ถึงฉีกคนในพวกทชจะได้เพชรใหญ่เท่าเม็ด
สัวยากฤๅสบ้าหัวถึง แลจะฝากมาให้พ่อตาแม่ยายช้อนถวายท่านผู้บุญ
อื่น ๆ นอกจากตัวข้าพเจ้าจะได้ดอก ข้าพเจ้าก็จะไม่รู้ ข้าพเจ้าไม่
ฉีกออกดูครู่จะไรอย่าวิตกเลย ถึงเจกจนทเขาได้รับพระทศ ฝาก
หนังสือถึงลูกเมียเขารวณให้ปดมิดชิดนง เขาก็ปดมิดชิดไม่ได้บอกอะไร
แก่ข้าพเจ้าดอก

แต่ถ้าลูกสาวใครจะเหวของบางคนในพวกทช ถ้ามาใช้เป็นคน
เขารวณข้าพเจ้าอยู่ ข้าพเจ้าหาดีชอบใจไม่ ที่จะให้รับหนังสือมาแต่
เจกแต่จนดบ ๆ ติ ๆ เพราะข้าพเจ้าเคยสังเกตว่าตัวข้าพเจ้าถ้าจะฝาก
หนังสือถึงผู้หญิงที่ผัวเขาม ข้าพเจ้าเคยฝากถึงผัวเขาให้ผัวเขาให้แกเมีย
เขาเอง ครวนจะให้ผัวอื่นไปส่งแกผู้หญิงที่เป็นเมียเขานี้ เห็นว่าไม่
ชอบกล แต่หนังสือของบิดาถึงบุตรไม่เป็นทรงเกยจ แต่คนถอมาน
ถ้าเป็นผู้ชายอื่นมาลอบให้ไม่ให้ผัวเขารู้ก่อนนั้น ไม่ชอบกลเลย

ถึงพระพิทักษ์พานิชมิใช่พระศรีเขตดอก ดังที่ข้าพเจ้าฝากหนังสือ
ถึงเมียข้าพเจ้าบางกมหลายครั้ง เขาก็ห่อส่งมาให้ข้าพเจ้าให้ เขาไม่

ได้ฝากเงาใจอะไรมาให้ เขาทำตัง^{๕๔}นกกชอบอยู่ ครวง^{๕๕}นชาฟเจ้าฝาก
 กระต่ายทอดพมพไฉ^{๕๖}แตกอนประกาศ^{๕๗} ด้วยให้^{๕๘}ไซซอพระพิเทศ^{๕๙}พาดิน^{๖๐}ให้
 ถุก^{๖๑}ทงไทย^{๖๒}ทงอังกฤษ^{๖๓} จง^{๖๔}แจกให้^{๖๕}หม่อม^{๖๖}มรา^{๖๗}ไร^{๖๘}ทัย^{๖๙} แล^{๗๐}เด^{๗๑}ม^{๗๒}ย^{๗๓}น^{๗๔}ท^{๗๕}จะ^{๗๖}เขียน^{๗๗}
 ถึง^{๗๘}เขาน^{๗๙}น^{๘๐}ทุก^{๘๑}คน^{๘๒}เกิด^{๘๓} ให้^{๘๔}เขียน^{๘๕}ให้^{๘๖}ถูก^{๘๗} ครวง^{๘๘}น^{๘๙}พระ^{๙๐}พิ^{๙๑}เทศ^{๙๒}พาดิน^{๙๓}เขา^{๙๔}กับ^{๙๕}บอก^{๙๖}
 เขา^{๙๗}ไป^{๙๘}ถึง^{๙๙}เจ้า^{๑๐๐}ว่า^{๑๐๑}หม่อม^{๑๐๒}ม^{๑๐๓}ราย^{๑๐๔}ไร^{๑๐๕}ทัย^{๑๐๖}ได้^{๑๐๗}ฝาก^{๑๐๘}หนึ่ง^{๑๐๙}ดี^{๑๑๐} ให้^{๑๑๑}ถึง^{๑๑๒}ตัว^{๑๑๓}เขา^{๑๑๔}ด^{๑๑๕}บ^{๑๑๖}
 หนึ่ง^{๑๑๗} แต่^{๑๑๘}อา^{๑๑๙}เดน^{๑๒๐}โดย^{๑๒๑}กำ^{๑๒๒}บ้าน^{๑๒๓}เม^{๑๒๔}ด^{๑๒๕} ความ^{๑๒๖}ใน^{๑๒๗}หนึ่ง^{๑๒๘}ดี^{๑๒๙}บอก^{๑๓๐}ว่า^{๑๓๑}กระ^{๑๓๒}ไร^{๑๓๓} เขา^{๑๓๔}
 กับ^{๑๓๕}บอก^{๑๓๖}ให้^{๑๓๗}เจ้า^{๑๓๘}ทราบ^{๑๓๙}ทุก^{๑๔๐}การ^{๑๔๑} เขา^{๑๔๒}รอบ^{๑๔๓}คอบ^{๑๔๔}เล^{๑๔๕}ย^{๑๔๖}ด^{๑๔๗}ล^{๑๔๘}อ^{๑๔๙}ด^{๑๕๐}อยู่

จดหมายมา ณ วัน ๗ ๑ ๓๒ ค่ำ ปีมะเส็งนพศก

๖๘
ฉบับที่ ๑๖

พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน

จดหมายมายัง พระยามนตรีสุริยวงศ์ ราชทูต เจ้าหมื่นสรรเพชฌกิต อุปทูต จมื่นมณฑิรพิทักษ์ ตริทูต หม่อมราโชทัย ตาม จมื่นราชามาตย์ แลนายพจารณสรพกิจ ให้ทราบข่าวที่กรุงเทพฯ ว่าราชการไม่มีอะไร บ้านเมืองก็เปนปกติดีอยู่ ไม่มี ความใช้ความเจ็บ ฝนกลางมือแต่งแต่ปลายมือชุกมาก นากรุงเก่า งาม น้อยกว่าปีหลัง ๑๖ นวเท้านั้น ราคาข้าวเมื่อฝนแล้งสูงมากขึ้นไป น้อยหนึ่ง เพียงอย่างสูงเข้าเปลือกนากรุงเก่า เพียงเกียนตะ ๔/๒ บ้าง ๔/๓ บ้าง บัดนี้ราคาข้าวตกกลงแล้ว เรือเข้ามาจะ บันทุกเข้ามามาก ถึงวันจะต้องดำดำนดำทุกวัน ในเดือน ๑๒ นั้น ราคายูอยู่แต่สูงส่งอังกฐแสงส่งล่ออเมริกันรบกอนัก ด้วยเรื่อง ราษฎรที่เอาของดินคามาขาย ไม่รบเงินเหรียญจะเอาเงินบาท ถึงมี หนังสือพิมพ์ประกาศก็ไม่ใครเชื่อฟัง อยากได้แต่เงินบาทตามเคย แล เงินบาทที่ราษฎรขายของได้ก็เอาไปเสียหัวเมืองแถบบ้านนอก แลวก พากันตื่นความงมเอาเงินซ่อนฝังดินเสีย เพราะอึดยเมืองไทยแต่ก่อนมี เงินน้อย ไร่ ไร ๆ ไม่ใครมีเงิน ครั้นมีคนตื่นความงมเก็บซ่อนต่ำลงเสีย ถึงจะส่งภาษีอากรก็ส่งเป็นเงินเหรียญเสียโดยมาก เพราะฉะนั้นผู้ครอง แผ่นดินกมเงินบาทน้อยไป มีแต่เงินเหรียญ ถึงเบียดคักจะต้องแลกกัน ด้วยเงินเหรียญ ช่างเงินทำเงินบาท(๑)ก็ไม่ใครจะทันคนต้องการใช้ เพราะกงสุลรบกอน ทักругก็ได้จัดช่างทำเงินให้มากขึ้น จนถึงทำได้

(๑) คือเงินอย่างพดด้วง

อังกฤษมาแล้วว่า ที่เมืองอังกฤษแต่เมืองอเมริกัน เขาตีพิมพ์หนังสือด้วยเครื่องกลไฟ มีกลโดยมากทำหมึกเองคนไม่ต้องทำ เปลี่ยนวางแลยกกระดาษเองคนไม่ต้องตั้งลำบากทำ เปนแต่จัดแจงไว้แล้วได้เครื่องจักรกลไฟไว้แล้วการกระทำไปเอง วันหนึ่งตีพิมพ์ได้สามแสนสี่แสนแผ่นกระดาษได้ ไทยต้น ๆ ได้ฟังก็ร้องอ้อ ๆ แล้วมาเล่าก็ไปว่าเครื่องเมืองนอกเขาอย่างนี้ ตักถามอยู่ในโรงพิมพ์เมืองไทยอย่างนั้นอย่าใช่เลยตั้งเอาใหม่ เครื่องกลไฟดี คนไม่ต้องเหนื่อยประหลาดดี คนพวกที่ขายตังนี้ คือเรียกว่าคนตีไฟ ไม่คิดถึงการตีแต่ความต้องการเลย ว่าให้ซื้อเครื่องกลไฟไปตั้งทุนเสียเปล่า ๆ การตีนั้นคือจะเรียงลูกพิมพ์ใหญ่ให้เรียบร้อยให้แล้วรวดเร็วสำคัญว่า ถ้าคิดเอาทุนจ้างคนเรียงใช้การให้พอให้เร็ว จะคิดว่าหาเครื่องกลไฟตีพิมพ์ในกระดาษ การข้างต้นยุ่งมากหลายอย่าง ตั้งแต่หล่อในแบบทองแดงในโมล์ตามิใช่ฤๅ คนเมืองไทยเล่าอ่านหนังสือกันน้อย ถ้าตีมากก็เสียกระดาษเปลวามิใช่ฤๅ การแรกเริ่มจะทำการตีพิมพ์เงินเหรียญนกเหมือนกัน เมืองไทยการช่างมอญหาย จิราภน้อย ทุนก็ยังไม่พอ ถึงตาทองแดงเงินเหรียญทำขึ้นได้ ผู้ต้องการใช้แล้วรับจ่ายซื้อขายก็ยังน้อย คนโง่คนเปรี้ยวมาก ถ้าจะคิดโตใหญ่ตีไฟตีพิมพ์ในการปลายนก็จะเสียทุนเปล่า เมื่ออย่างนั้นจะไม่คิดทำเล่า ก็คิดขายแก่เจ้าเวียตนามมินมาง^(๑) เขายังคิดทำเงินเหรียญมังกร มีชื่อเขาใช้ในเมืองญวนได้ แลองค์พระหริวรัชมหารามมหาอิศราธิบดีเขาก็ได้ทำเงินเหรียญเขมรใช้ในเมืองเขา ถึงเขาเปนแต่เมืองชนแก่เรา การทำ

(๑) เจ้าแผ่นดินญวน ยังเป็นอิศรอยู่ในสมัยนั้น

เงินเหรียญเดียวกัน ก็เป็นการกันเงินแดงด้วยนัก ถ้าหากว่าเราจะทำแล้ว
เราจะได้เพียงเนื้อหาเงินเดียวให้เหมือนเงินไทย แล้วทำตามนาหนักบาท
ตั้ง เพื่อ ตามนาหนักตราฐนฝ่ายเราเคยใช้รูดกันแล้ว เห็นว่า
จะเป็นที่เชื่อถือได้ใช้ได้เร็วถกว่าเงินเหรียญตราเมืองอื่นเป็นแน่แท้
เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอกราบบังคมทูลทูลทูลให้เอาใจได้หาเครื่องมือ
เครื่องจักรสำหรับทำเงินเหรียญ ทั้งทำตราตามอย่างซึ่งได้ให้มาแก่
พระนายตำรวจเพชกรคิมานัน แต่ให้กรรมการดำเนินการสำคัญแต่ไม่
สำคัญ คิดให้รอบคอบ คือจะทำเหรียญทองก็ได้เงินก็ได้ พอให้เป็น
เกียรติยศแก่แผ่นดินของข้าพเจ้า

จดหมายมา ณ วันที่ ๒๓ ค่ำ มีมะเด่งนพศก

จดหมายบอกเพิ่มเติมมาว่า เมื่อบันทัดทองหลายในหนังสือแต่ง
แล้วเขียนแล้ว ข้าพเจ้าได้พบอ่านข่าวในหนังสือใหม่ ว่าผู้ครอง
ข้างอังกฤษ ให้ช่างสร้างเครื่องมืออัดฝ่ายสำหรับเครื่องทำเงิน
เหรียญสำหรับ เป็นส่วนจักร ๆ ที่หนึ่งสำหรับทำแผ่นเงินเหรียญ
จักรที่สองสำหรับตักตราเงิน จักรที่สามสำหรับทำริมเงินเหรียญ
เครื่องเหล่านี้ทำดีมาก เกิดยุ่งเกตุมากหนักหนาเป็นอย่างยิ่งทีเดียว
เครื่องเหล่านี้ผู้ครองข้างอังกฤษจะถวายไปแก่เจ้าแผ่นดินเมืองไทย แต่
เครื่องจักรทำนั้น เป็นเครื่องจักรทำการด้วยมือคน เพราะในเมืองไทย
ไม่มีเครื่องกลไฟใช้ ถ้าทำในหนังสือพิมพ์ใหม่นั้นนั้นจริง
ข้าพเจ้าคิดว่าการณ์ เห็นผู้ครองข้างอังกฤษจะให้ทำตามคำของ
มีศเตอรปากดังไปแต่ก่อน จึงคิดว่าแก่เขาให้สมควรเกิด ซึ่งเขาทำ
เป็นแต่เครื่องใช้ด้วยมือคนชอบอยู่แล้ว ขอท่านทูลทูลทูลจงเอาใจได้

ให้เลี้ยคนนั้นเกิด ตราต้อย่างนั้นจะได้ให้แก่มิสเตอร์ปากไปฤาไม่
ข้าพเจ้ากล่มไปเสียแล้ว ถ้ายังไม่ได้ให้ไปก็จงเอาต้อย่างที่ให้พระ
นายตำรวจเพชกรดีไปนั้น ถ้าแดงปลุกษาแก่ผู้ครองข้างอังกฤษเกิด
การทำตราบนั้นเห็นจะทำด้วยใช้เครื่องแซ่เครื่องไฟฟ้า ซึ่งไม่มีในเมือง
ไทย ถ้าพอจะได้ก็หา มา เพราะการทำตราให้เหมือนกันเสมอไปนั้น
เป็นการสำคัญที่จะทำเงินเหรียญ

อนึ่งทูตานุทูตทั้งปวงจงรู้ว่าการเจ้าพระยานิกรบดินทร ซึ่งบอก
มาแก่นายพิจารณตำรวจพักแต่ก่อนนั้น บดินทาคารคตตายแล้ว บุพโพ
ให้ตออกจากฝักมากทบมกียอบแล้ว แพทย์หมอทั้งปวงเห็นพร้อมกัน
ว่าจะหายไม่เป็นอะไรต่อไป อย่าให้นายพิจารณวิตกเลย

จดหมายมา ณ วันที่ ๓ ฯ ๑๒ คำ บีมะเสงนพศก.

ฉบับที่ ๑๗

พระราชหัตถเลขาถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์
แด่เจ้าหมื่นสรรเพชญ์ภักดี

จดหมายมายัง พระยามนตรีสุริยวงศ์ ราชทูต เจ้าหมื่นสรรเพชญ์ภักดี อุปทูต ให้ทราบข่าวว่าข้าพเจ้ายังคงอยู่ว่าเครื่องจักรทำเงินที่หนังสือพิมพ์กล่าวหาว่า ผู้ครองช้างอังกฤษให้ทำจะถวายเป็นแก่เจ้าแผ่นดินกรุงไทยนั้น เขาจะให้มาในพระบรมมหาราชวังนี้ ถวายถวายในพระบวรราชวังก็ยังไม่ทราบแน่ ด้วยข้าพเจ้าเป็นคนไม่สู้เชื่อเรื่องปาฏิหาริย์ ท่านข้างโน้นท่านก็เป็นผู้พอใจมีของประหลาดท่านกว้างขวางกว่าข้าพเจ้า ถ้าการนั้นเป็นของถวายในพระบวรราชวังไป ครั้นของมาถึงกรุงเครื่องนั้นก็เป็นของหนึ่งอยู่ เป็นแต่ของเครื่องเล่นไป เพราะการทำเงินตรากฎหมายฝ่ายไทยมิได้แต่ข้างพระบรมมหาราชวัง จะต้องคิดอ่านยกย้ายถ่ายเทจากกันจนถวายเป็น ผู้ครองช้างอังกฤษเขาจะเข้าใจอย่างไรก็ไม่ทราบ เพราะฉนั้นให้สับตให้แน่ ถ้าผู้ครองช้างอังกฤษเขาคิดจะถวายเครื่องนั้นในบวรราชวังแล้ว ก็อย่าว่าถ่มเถียงแย้งซึ่งเลยคิดลงทุนสิ่งเขา ขอแก่เลอรตกลาเรณคอนให้เขาทำให้ข้างพระบรมมหาราชวังให้ได้ เขาจะให้ลงทุนก็ลงเถิด อย่าให้ข้าพเจ้าได้ความอับยศ เพราะประสงค์ก่อนนี้ประสงค์มานานแล้วเพื่อจะกันเงินแดง

จดหมายมา ณ วันที่ ๓ ฯ ๑๒ ค่ำ ปีมะเส็งนพศก.

ฉบับที่ ๑๗

พระราชหัตถเลขาถึงนายพจารณสรพรกิจ

จดหมายมาถึงนายพิจารณสังวรพกิจให้ทราบ ว่าอาการเจ้าพระยา
นิกรบดินทรนน^๒ เที่ยวนกคตลายแดง นายจ่ายอดบอกมาว่าเมื่อ
ณ^๑ ณ^๓ ๕ ๖ ๗ ค่ำ เวลา ๓๐ ทุ่มเศษ ทฬักข้างซ้ายแตกต้องแผล
เล็กกว่ากันพลู มีบุฟโพ^๒ ตะคัน ครน^๒ ณ^๑ ณ^๓ ๖ ๗ ๘ ค่ำ เวลา
๕ โมงเช้า มีบุฟโพ^๒ ตะคันหนึ่ง ไหวดมชนทเห็นาเท่าผลมนาว หมอว่า
บวมเพราะผกตกแตก ครน^๒ มาจน^๑ ณ^๑ ณ^๓ ๒ ๓ ๔ ค่ำ หมอเห็นว่าเป็น
วรรณโรคเท้า ชุนดาร์แพทย์จีนแจ้งพร้อมคนประกอบยาเกลื่อน อาการ
ทฬักคตลายช่นมาก แต่อาการทบวมเหนียงเสม่อยู่ แต่หมอกว่า
หมอคิดจะประกอบยาเกลื่อนเพราะเห็นว้างอ่อนอยู่ แต่จากาเกลื่อน
ไม่ไปก็คงจะมีบุฟโพจะต้องลำบากเป็นหลายวัน แต่ทานนคนเดียวนก
ลบายช่นมาก อาหารด้วยได้เวลาละถ้วยฝาขนาดกลางบ้าง ก่อนถวย
อย่างนั้นบางเต็มออทุกเวลา แดอาการเจ้าพระยานิกรบดินทรครวง^๒ ขานก
ฉิดกไป จำหม่อมเจ้าเด็กในกรมหมื่นสุนทรวิบัติ เธออยากจะให้ท่าน
กับท่านผู้หญิงสมถ้องคนตายายนตายเสียมานานแล้ว ด้วยเธอคิดว่า
เธอจะได้เขามานนสดวก จะได้เขาไปหลับนอนในบ้านนลบายใจ
ด้วยเห็นว่าเจ้าจอมมารทองแดงจาดแฉงฉัดตก พระยาจำเริญบดิ พระยา
ราชานุประดิษฐ์ แดพระนายศรีสรวัชรภักดี จะว่าอะไรขอได้
ด้วยเป็นแต่ลูกท่าน ถ้าท่านตายายทั้งสองไม่เมื่อดู เธอก็จะยง

ให้วิวาทเป็นความมรดกกันขึ้น ครั้นวิวาทกันเสียก็จะไม่มีใครว่าใคร
 ใครกล่าวเกรงใคร เธอจะได้เข้าออกอยู่กันได้ตามสบายใจ ส่วน
 มรดกก็คงจะได้บ้าง เธอจะคิดเห็นดังนี้ ข้าแกล้งใจไปดังนี้ เพราะ
 ทราบว่า ๕ ปีมาแล้ว เธอให้คนเคียวเห็นลอบไปมาอยู่ในบ้านนั้น แด
 คนรับใช้ลับๆ ในบ้านนั้นก็เคียวไปมา ถึงเธอปิดความไม่ให้เจ้าพระยา
 นิกรบดินทรเล่าท่านผู้หญิงสมรู้ แต่พวกนักเลงในวังเขารู้ด้วยกัน
 มาก จนเขาหาได้ถึงเข้าข้างหม่ากิด ครวงนทานผู้หญิงสมรู้ตาย
 ลงแล้ว ข้าคิดไปกลัวเธอจะเห็นเป็นทว่า ครวงนคิดคาดหมาย
 ไว้ครั่งตัวแล้ว ถ้าเจ้าพระยานิกรบดินทรตามท่านผู้หญิงไปเสียด้วย
 ที่เดียว ก็จะได้ฉ้อมรดกฤาจะลงทุนทำบุญให้ทานให้แล้วไปเป็นครวงหนึ่ง
 คราวเดียวจะได้เศษเสียได้มาก ๆ จะได้เล่นหยอกล้อเล่นอะไรให้
 สบายใจกระมัง เพราะเหตุนี้ข้าแกล้งไปว่า หม่อมเจ้าเล็กเธอ
 จะแต่งคนไปติดสินบนแลกเมียเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เจ้าพระยานิกรบดินทร
 ท่านไร้อย่นอดพันปฏิบัติอยู่เป็นนิตยนั้น ให้ลอบนวดบีบเอาที่สำคัญ ๆ
 ในตัวท่าน เมื่อท่านหลับไหล ฤาเป็นลมมัวมีนอนอยู่อย่างไรไม่รู้ตัว
 ดอกกระมัง จึงเกิดวรรณโรครอย่างนั้น ท่านไม่เคยเป็นแต่หนุ่ม
 จนแก่เลย เหตุใดจึงเป็นเช่นดังนี้น่าสงสัย ข้าได้ตามนายจ่ายอด
 ว่าท่านเมื่อนอนหลับนั้น ไซ้ให้เมียเล็ก ๆ น้อย ๆ ปฏิบัตินวดพันฤาไม่
 นายจ่ายอดก็รับว่าท่านไร้อย่นอยู่น้อย ข้าได้สั่งกำรบีให้ไปบอกแก่เจ้าจอม
 มารดาซึ่ง ให้ระวังให้มากอย่าไว้ใจคนพาล ๆ ดังนี้ นายจ่ายอดบอก
 ข้าว่าได้บอกแก่เจ้าจอมมารดาซึ่งต้องครวงแล้วก็นั่งอยู่ ข้าคิดอย่างไร

ก็บอกมาให้รู้ ว่านักเป็นกรทชาจตกไป ถ้าไม่ชอบใจก็อย่าโกรธ
ถือโทษเลย

จดหมายมา ณ วันที่ ๒๖ ๑๒ ค่ำ ปีมะเส็งนพศก.

(บุตรธิดาเจ้าพระยานิกรบดินทรกับท่านผู้หญิงตม ทัมนามใน
พระราชหัตถเลขาณ

๑. เจ้าจอมมารดาอง ต่อมาได้เป็นท้าวสมศักดิ์ ในรัชกาลที่ ๕
เป็นเจ้าจอมมารดากรมหลวงวรเสฐ์สุดาในรัชกาลที่ ๓

๒. คุณหญิงจันทร์ ทราบว่าทำราชการในรัชกาลที่ ๓

๓. คุณหญิงนวล จะได้ทำราชการหรือไม่ได้ทำไม่ทราบแน่

๔. พระยาจำเริญบดิน (ช่วง) ภายหลังได้เป็นพระยาไชยวิชิต
ผู้รักษากรุงเก่า

๕. พระยาราชานุประดิษฐ (ชั้น) ภายหลังได้เป็นพระยามหา
อำมาตย์

๖. จมื่นศรีสวรรค์ (บุญรอด) ภายหลังได้เป็นพระยาราช
วรานุกุล ในรัชกาลที่ ๔ ถึงรัชกาลที่ ๕ ได้เป็นเจ้าพระยาพลเทพแล้ว
เป็นเจ้าพระยารัตนบดินทรที่สมุหนายก

๗. นายพิจาวนัศวรพกิจ (ชื่อทองอยู่) ภายหลังได้เป็น
หลวงเดช นายเวร แต่ถึงแก่กรรมแต่ต้นรัชกาลที่ ๕)

๖๑
ฉบับที่ ๑๙

พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน

จดหมายมายัง พระยามนตรีสุริยวงศ์ราชทูต เจ้าหมื่นสรวเพ
ภักดีอุปทูต จมื่นมณฑิรพิทักษ์ตรีทูต หม่อมราโชทัยตาม จมื่น
ราชามาตย์ นายพิจารณ์สรวพิกิจ ให้ทราบ ว่าข้าพเจ้าที่กรุงเทพฯ
มหานครก็ไม่อะไรนัก มีแต่ราชการเล็กน้อยข้างหัวเมืองมณฑลไทย
เมืองอัตปือมีใบบอกลงมาว่า ข้าด้วยทองเมืองนั้นขัดขวางไม่เสียด้วย
เมื่อให้ท้าวเพี้ยไปเร่งด้วยกลบทาเพี้ยมาเสีย จะขอไหม้ตราชนไปตั้ง
หัวเมืองลาวไกลเคียงให้รวบรวมกองทัพสักพันหนึ่ง แล้วยกชนไปตั้ง
ขัดด้วยทองพวกนั้นเสียให้ยับเยินเขตหลาบสักครึ่งหนึ่ง แต่ฝ่ายเจ้า
แผ่นดินแดนราบตทกรุงปฤกษาเห็นพร้อมกันว่า เหตุนี้จะเป็นอย่างไร
ไม่ทราบ เป็นแต่ได้ฟังความข้างเดียวจะเอาเป็นแน่ไม่ได้ ด้วยด้วย
เจ้าบ้านผ่านเมืองที่ไกลๆ ลางเมืองก็จะรักใคร่ไพร่บ้านพลเมือง ลาง
เมืองก็จะกลัวไพร่บ้านพลเมืองหาผลหาประโยชน์ของตนฝ่ายเดียว ฝ่าย
ไพร่เมืองไกลๆ จะมีด้วยมาฟ้องร้องอุทธรณ์เจ้าบ้านผ่านเมืองก็ไม่
มีแต่ความเอือรือร้นแล้ว ถ้าคุมกันเป็นพวกเข้าได้ก็จะต่อสู้ ถ้าสู้ไม่ได้
ก็จะคิดหนีตามด้วยชาวป่า ถ้าจะไหม้กองทัพชนไปตั้งขอลงมา ก็เกรง
ว่าไพร่อื่น ๆ ที่เสียด้วยอยู่ แลไพร่เมืองไกลเคียงจะแตกตื่นตกใจหนี
เข้าป่าไปเสีย จะเสื่อมผลประโยชน์ในจำนวนด้วยที่ใดแก่แผ่นดินนั้น
มากไป จึงได้คิดพร้อมกัน มีตราชนไปให้เจ้าพระยามนครราชสีมา^(๑)
จัดแจงคนขึ้นไปตีการตู่ ให้รู้การที่จริง แลคิดอ่านจัดแจงระงับเสีย

(๑) เจ้าพระยามนครราชสีมา (แก้ว สิงหนเสน) ภายหลังได้เป็นเจ้าพระยาชมภวราช

ให้เรียบร้อยเป็นปรกติ เพราะเหตุด้วยด้วยเมืองเหล่านี้ เจ้าพระยา
 บดินทรเดชาได้จัดแจงไว้แต่ก่อน เจ้าพระยานครราชสีมาเป็นบุตร
 เจ้าพระยาบดินทรเดชาได้ไปด้วย ภูการทอถึงทุกประการ เห็นการว่า
 เจ้าพระยานครราชสีมาจะจัดแจงให้เรียบร้อยส่งไปได้จะไม่ต้องยกกองทัพไป

หนึ่งเมืองตากบอกลงมาว่า เมืองเชียงใหม่นั้นหนึ่งลือบอกมาว่า
 ว่า พวกยางแดงควบคุมกันตั้งตัวว่าเป็นผู้บุญ ความลักษณะเป็นเดี่ยว
 มือเป็นใบขนุน พวกยางแดงพวกนั้นคุมกันไปรบตีเอาบ้านหลายบ้านใน
 เขตแดนเมืองมดเียน อังกฤษได้กระเกณฑ์คนขึ้นไปรบ พวกยางแดง
 หนัซามแม่น้ำลำดอน มาขวางแขวงเมืองเชียงใหม่ แล้วแต่งคนเข้ามา
 ลือเลือนเมืองเชียงใหม่นั้นจะสู้รบ พวกเมืองเชียงใหม่ได้แต่งคนออกไป
 จะให้จับ ได้รบสู้กันบ้างเพราะเหวี่ยงเล็กน้อย พวกยางแดงตายบ้าง
 พวกเชียงใหม่ตายบ้างข้างจะต้องล่ามคน พวกยางแดงถอยหนีไป พวก
 เชียงใหม่นั่งคิดอ่านติดตามไปรบสู้กันอยู่ แต่ชาวอนนเมืองเชียงใหม่นัก
 หาได้บอกมาทกรงไม่

หนึ่งเจ้าเมืองมดเียน นหนึ่งลือมาทเมืองตากถามฉบับ ฉบับหนึ่ง
 กล่าวโทษลาวซนฝ่ายไทยว่าไปจับช้างผู้รายดักในเขตแดนเมืองมดเียน
 ไม่บอกแก่เจ้าบ้านผ่านเมืองก่อน อีกต้องฉบับว่าด้วยผู้รายฆ่าคนตาย
 ที่เมืองมดเียนหนเข้ามา ขอให้ช่วยติดตามจับตัวให้ เหตุอันเป็นสำคัญ
 สำคัญก็ไม่มี

ในกรุงเทพมหานครนี้ บินแจกเบียดจัดในจำนวนเงินใหญ่ๆ แจก
 เป็นเงินเหรียญ ที่สิบตำดั่งให้ ๕๕ เหรียญ ที่สิบสองตำดั่งให้
 ๓๐ เหรียญ ที่สิบห้าตำดั่งให้ ๓๖ เหรียญบ้าง ๔๐ เหรียญบ้าง ที่ซง
 หนึ่งให้ ๕๐ เหรียญ ที่ซงหาให้ ๖๕ เหรียญ ที่ซงสิบให้ ๘๐ เหรียญ

ท้องซึ่งให้ ๓๐๐ เหยียน ท้องซึ่งหาได้ ๓๓๐ เหยียนบ้าง ๓๒๐ เหยียน
 บ้าง ท้องซึ่งดิบให้ ๓๓๐ เหยียนบ้าง ๓๔๐ เหยียนบ้าง ที่ตามซึ่งให้
 ๓๕๐ เหยียน ที่ตามซึ่งดิบให้ ๓๘๐ เหยียน ที่ตั้งให้ ๒๐๐ เหยียน
 ที่หาซึ่งให้ ๒๕๐ เหยียน ที่หกลซึ่งให้ ๓๐๐ เหยียน ที่เจดซึ่งให้
 ๓๕๐ เหยียน ที่แปดซึ่งให้ ๔๐๐ เหยียน ที่สิบซึ่งให้ ๕๐๐ เหยียน
 ที่ ๓๒ ซึ่งให้ ๖๐๐ เหยียน ที่สิบหาซึ่งให้ ๗๕๐ เหยียน ที่ ๒๐ ซึ่งให้
 ๓๐๐๐ เหยียน ที่ตามสิบซึ่งให้ ๓๕๐๐ เหยียน ฝ่ายเจ้านาย กรมหลวง
 วงศาธิราชต้นท่งให้ ๕๐๐๐ เหยียน สมเด็จพระยาองค์น้อยยกให้
 ๒๐๐๐ เหยียน เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ให้ ๓๕๐๐ เหยียน เจ้าพระยา
 วิจิตรศรมหาโกษาธิบดีให้ ๓๐๐๐ เหยียน เจ้าพระยายมราช^(๑) ให้
 ๖๐๐ เหยียน เพราะมีความชอบที่ได้คิดอ่านเจรจากับอังกฤษ อเมริกัน
 แลฝรั่งเศส จัดแจงการแผ่นดินให้ผลประโยชน์มากช่นนั้น เซอร์เบ็คส์
 จอมเบิกกงสุล (อังกฤษ) คนใหม่ได้ข่าวความถึงเมืองสิงคโปร์แล้ว
 แต่ไม่โดยด่วนเรือลูกค้าเขามายังคอยเรือรบอยู่ ถ้าไม่ได้เรือรบ ก็
 จะเข้าเรือเข้ามาท่าได้ เพราะถ้าจะเชิญพระราชดำรัสสมเด็จพระนาง
 จิตตอเรียเข้ามาด้วย ได้ข่าวมาว่าดังนี้

อนึ่งแจ้งข่าวมาให้ทราบ ว่า ณ วันที่ ๕ ๖ ๗ ค่ำเพลายามเศษ เกิด
 เพลิงไหม้ขึ้นที่โรงของพระองค์เจ้ามหาหงส์ในกรมหมื่นสุรินทรรักษ์
 เพราะทนายเขารอจนกระทั่งหอมหอมของรังมากแลทางคืบแคบนัก ห้าม
 ใครในบ้านเรือนพวคนั้นช่วยกันดับไฟ มีแต่ชนของ คนจะเข้าช่วยดับ
 ก็ไม่มีทางคืบแคบนัก จนคนในบ้านนั้นออกไม่ได้ตายในไฟคนหนึ่ง เรือน

(๑) เจ้าพระยายมราช (บุษ บุษยรัตพันธุ์) ภายหลังได้เป็นเจ้าพระยาภูธราภัย
 ที่สมุหนายก

หม่อมเจ้าในกรมหมื่นสุรินทรรักษ์ (๑) แลเรือนข้าราชการที่ใกล้เคียง
ติดกันกับหมื่น แลโรงजारของนายค่านทำการในพระราชวัง แลค่าน
ทำการ ในวัดพระเชตุพนคึกคักกับวงนกกใหม่เสียหมด ครวงนถมพด
บ้วนไปมาหวนกำแพง เพลิงไหม้ร้อนแรงนักคนเข้าตัดทางก็ไม่ได้ ไฟ
ไหม้ขึ้นมาข้างบนจนกำแพงโรงไหม้ใกล้พระคลังสินค้า ข้างข้างไหม้
ลงไปจนตพานฉนวนวัดพระเชตุพน คนที่ไปดับตบรอยทนนไธช่วยกัน
ยอแย่งสกัดไว้ เพลิงจึงหยุดเพียงนั้น การเป็นอันยากด้วยนักที่บ้อม
ภูมายุทกัน เพราะเพลิงไหม้ใกล้บ้อมจนหลังคาร้อนเป็นควัน ในบ้อม
มีคนนอนอยู่ จะเอาได้ก็ใช้จะเอาออกมาอีกไปอื่นก็ใช้ ต้องเอาไม้คั้น
เสียให้ชุ่มโชกทีเดียวจนพันกล้ว ลูกไฟวิ่งตงแลลงจนออกมาได้
เอาไปเสียอื่น แลบ้อมนรตนารักษาไว้ได้ ข้าพเจ้าก็ไปอยู่บนบ้อม
นั้นด้วย เสียแต่ประตูยอดทำข้างทำเรือข้างล่าง ไฟไหม้บานแต่กับ
หลังหมด ทนหน่วงหนาทานไปรบอยุ่กดับไม่ได้ เพราะตักนามาแต่สระ
วัดพระเชตุพนไม่ใคร่จะทันจะพอ คิดโรงเรือนที่ไหม้เสียนั้น เรือน
หม่อมเจ้าในกรมหมื่นสุรินทรรักษ์ ๒๘ หลัง โรงพระองค์เจ้ามหาหงส์
๓ หลัง เรือน ๓๓ หลัง เรือนข้าราชการแลราษฎร ๔๔ หลัง ศาลาอด
ตงหลังครึ่ง โรงजारของในหลวง ๘ โรง ประตูทำข้างล่าง ๑ ซึ่ง
บอกข่าวมาทางนทานราชทูตแลจมนราชามาตย์เห็นจะเข้าใจว่า บอกข่าว
หม่อมเจ้าในกรมหมื่นสุรินทรรักษ์ ซึ่งเป็นญาติของท่านกระมัง ฤาเห็น
ท่านทั้งสองจะคิดส่งสารแต่หม่อมเจ้าพวกรุ่นกระมัง การไม่ควรจะคิด
อย่างนั้นจะส่งสารอย่างนั้นคอก ด้วยตัวข้าพเจ้าเป็นญาติกับท่านทั้งสอง
ไม่ห่างไปกล่าวพวกรุ่นหมื่นสุรินทรรักษ์ ด้วยข้าพเจ้าท่านทั้งสองนั้นกต

ท่าน^๔ออก ๔ คนในพวก^{๔๔}ที่ถูกตัดศีรษะด้วยเสียมาก เพราะตัวไม่
 ในโรง^๕งาน^๕นั้น^๕เป็นของจะทำที่อยู่^๕ข้าพเจ้า แต่พระอารามหลวงใหม่เสีย
 หมด ถ้าจะคิดเป็นไม้ต้นก็มากกว่ำร้อยต้น แต่เครื่องเขียน^{๕๕}ทาดาน^{๕๕}เบ็ก
 ไปกับ^{๕๖}นาม^{๕๖}นก^{๕๖}เสียหมด คับ^{๕๖}ได้แต่ไม้^{๕๖}ซึ่งยังไม่ได้^{๕๖}เสีย^{๕๖}เหลืออยู่^{๕๖}กึ่ง^{๕๖}บาง
 ค่อน^{๕๖}บ้าง^{๕๖} ถึง ๘ ต้น ๑๐ ต้นเท่านั้น^{๕๖}แล้ว เพราะเป็น^{๕๖}เจ้าแผ่นดิน^{๕๖}ต้อง
 เสีย^{๕๖}ค่าทำ^{๕๖}ขวัญ^{๕๖}หม่อม^{๕๖}เจ้า^{๕๖}พว^{๕๖}ก^{๕๖}ใน^{๕๖}กรม^{๕๖}หมื่น^{๕๖}สุริน^{๕๖}ทรร^{๕๖}กษ^{๕๖}์^{๕๖}แล^{๕๖}ข้า^{๕๖}ราช^{๕๖}การ^{๕๖}ซึ่ง
 เพลิง^{๕๖}ไหม้^{๕๖}เรือน^{๕๖}นั้น ตาม^{๕๖}อย่าง^{๕๖}พระ^{๕๖}บาท^{๕๖}สมเด็จพระ^{๕๖}นั่ง^{๕๖}เกล้า^{๕๖}เจ้า^{๕๖}อยู่^{๕๖}หัว^{๕๖}เคย
 พระ^{๕๖}ราช^{๕๖}ทาน^{๕๖}ครั้ง^{๕๖}ก่อน เป็น^{๕๖}เงิน ๓๓ ชั่ง^{๕๖} เงิน^{๕๖}เป็น^{๕๖}อัน^{๕๖}มาก^{๕๖}ราคา^{๕๖}ประ^{๕๖}มาณ
 ๔-๕ ชั่ง^{๕๖}อีก เพราะ^{๕๖}ฉนั้น^{๕๖}ควรจะ^{๕๖}ส่ง^{๕๖}ด้าว^{๕๖}ข้า^{๕๖}พเจ้า^{๕๖}ให้^{๕๖}มาก ทุก^{๕๖}คน^{๕๖}เงิน^{๕๖}ก็^{๕๖}ให้
 ไป^{๕๖}นัก^{๕๖}ไม่^{๕๖}ได้^{๕๖}เอา^{๕๖}เงิน^{๕๖}คลัง เอา^{๕๖}เงิน^{๕๖}ภาย^{๕๖}ท^{๕๖}ชน^{๕๖}กรม^{๕๖}หมื่น^{๕๖}สุริน^{๕๖}ทรร^{๕๖}กษ^{๕๖}์^{๕๖} ซึ่ง
 เป็น^{๕๖}ส่วน^{๕๖}พระ^{๕๖}คลัง^{๕๖}ดิน^{๕๖}ค้า^{๕๖}ตก^{๕๖}มา^{๕๖}สั่ง^{๕๖}ให้^{๕๖}ข้า^{๕๖}พเจ้า^{๕๖}ใช้^{๕๖}ด้อย^{๕๖}อยู่^{๕๖}ตาม^{๕๖}บง^{๕๖}คับ^{๕๖}ด^{๕๖}ม^{๕๖}เด็จพระ^{๕๖}องค์
 น้อย ท่าน^{๕๖}ให้^{๕๖}ไว้^{๕๖}แต่^{๕๖}แรก^{๕๖}แม่^{๕๖}दान^{๕๖}(๑) ตาย^{๕๖}แล้ว^{๕๖}มา^{๕๖}นั้น แต่^{๕๖}เมื่อ^{๕๖}แรก^{๕๖}เกิด
 เพลิง^{๕๖}ชน^{๕๖}ใน^{๕๖}ที่^{๕๖}นั้น ข้า^{๕๖}พเจ้า^{๕๖}เห็น^{๕๖}ใกล้^{๕๖}ตก^{๕๖}ใจ^{๕๖}รับ^{๕๖}ส่ง^{๕๖}ไป^{๕๖}ว่า^{๕๖}จะ^{๕๖}เข้า^{๕๖}ช่วย^{๕๖}รักษ^{๕๖}า
 บ้าน^{๕๖}สุวรรณ^{๕๖}เพช^{๕๖}ภัก^{๕๖}ติ ครัน^{๕๖}ลง^{๕๖}ไป^{๕๖}ได้^{๕๖}ความ^{๕๖}ว่า^{๕๖}เพลิง^{๕๖}ไหม้^{๕๖}ชน^{๕๖}มา^{๕๖}ข้าง^{๕๖}บน แล^{๕๖}ข้าง
 ตพาน^{๕๖}วัด^{๕๖}พระ^{๕๖}เชต^{๕๖}พน กรม^{๕๖}พระ^{๕๖}พิทักษ^{๕๖}เทเวศ^{๕๖}ร์ กรม^{๕๖}หลวง^{๕๖}วงศา^{๕๖}ราช^{๕๖}ธานี^{๕๖}
 แล^{๕๖}เจ้านาย^{๕๖}ราช^{๕๖}วรวงศา^{๕๖}หลาย^{๕๖}องค์ ตั้ง^{๕๖}รับ^{๕๖}อยู่^{๕๖}มาก^{๕๖}ที่^{๕๖}ตพาน^{๕๖}วัด^{๕๖}พระ^{๕๖}เชต^{๕๖}พน
 แล^{๕๖}ข้าง^{๕๖}บน^{๕๖}เป็น^{๕๖}ปลาย^{๕๖}ตม^{๕๖}สำคัญ^{๕๖}ใกล้^{๕๖}วัง^{๕๖}ด้วย ข้า^{๕๖}พเจ้า^{๕๖}จึง^{๕๖}ได้^{๕๖}รับ^{๕๖}อยู่^{๕๖}ที่^{๕๖}บ่อ^{๕๖}ม
 ภูผา^{๕๖}สุคัน ด้^{๕๖}ให้^{๕๖}สมเด็จพระ^{๕๖}เจ้า^{๕๖}พระ^{๕๖}ยอ^{๕๖}ง^{๕๖}ค^{๕๖}น้อย เจ้า^{๕๖}พระ^{๕๖}ยาศ^{๕๖}ร์^{๕๖}สุริย^{๕๖}วงศา^{๕๖}
 เจ้า^{๕๖}พระ^{๕๖}ยาร^{๕๖}วงศา^{๕๖}มหา^{๕๖}โกษา^{๕๖}ธิบดี เจ้า^{๕๖}พระ^{๕๖}ยาย^{๕๖}ม^{๕๖}ราช ช่วย^{๕๖}กัน^{๕๖}รักษ^{๕๖}า^{๕๖}โรง^{๕๖}ใหม่
 แล^{๕๖}พระ^{๕๖}คลัง^{๕๖}ดิน^{๕๖}ค้า^{๕๖}ไว้^{๕๖}ให้^{๕๖}ได้ พระ^{๕๖}ยา^{๕๖}เพ็ช^{๕๖}ร^{๕๖}พิไชย^{๕๖}รักษ^{๕๖}า^{๕๖}บ่อ^{๕๖}มอยู่^{๕๖}กับ^{๕๖}ข้า^{๕๖}พเจ้า^{๕๖}
 สุวรรณ^{๕๖}เพช^{๕๖}ภัก^{๕๖}ติอยู่^{๕๖}น้อย^{๕๖}ใจ^{๕๖}ว่า^{๕๖}ไม่^{๕๖}ไป^{๕๖}ช่วย^{๕๖}รักษ^{๕๖}า^{๕๖}บ้าน ด้วย^{๕๖}ห่าง^{๕๖}อยู่^{๕๖}แล้ว^{๕๖}เวลา
 นั้น^{๕๖}เป็น^{๕๖}ตน^{๕๖}ตม ด้วย^{๕๖}เห็น^{๕๖}เป็น^{๕๖}แน่^{๕๖}ว่า^{๕๖}จะ^{๕๖}ไม่^{๕๖}เป็น^{๕๖}อะไร

(๑) เจ้าจอมมารดาของกรมหมื่นสุรินทรรักษ์ เป็นพี่ต่างมารดากับสมเด็จพระ
 เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์

บอกข่าวมาถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์ราชทูตผู้เดียว ให้ทราบ ว่า
แม่บ้านป่วยให้โสมากนอนไม่หลับ อาหารไม่ใคร่จะได้ จำเป็นด้วยโทษ
กรรมเก่าตามเคย แต่ยังไม่คลอดบุตรจนทุกวันนี้ ญาติพี่น้องข้าง
ศอกทานกต ข้างพวักแม่บ้านกต บุตรทุกคนแลภรรยาอ่อนทุกคน อย่า
ให้ออกชอรายตัวเลย อยู่ดกนดอยู่ทงต้น ไม่มีเหตุเภทพาลอะไร

บอกข่าวถึงสัตว์เพรชกตอุปทูต ให้ทราบ ว่าหลวงรวมโยธพิชัย
กต พนองอนกต ภรรยาหลายคนทมาอยู่กับท้าวอินทสุริยาในพระ-
ราชวัง แลอยู่บ้านบิดามารดาเขานกต ก้อยุดดวยกันทงต้น บุตร
ด้ามคนนทก้อยุดดวยหมด ชนมาเล่นมาไช้อยู่กับพระทงนงมหามณเฑียร
กับข้าพเจ้าอยู่ทุกน ไม่มีเหตุอะไรในครอบครัวของสัตว์เพรชกต
ทศวรจะบอกมา

บอกข่าวถึงจมนมณเฑียรพทกษัตริทูต ให้ทราบ ว่ากลิ่นมารดา
กต ภรรยาทงดทอยแพกต ก้อยุดบายดอย แต่พระพรหมสุรินทรมน
ป่วยมาแต่ก่อนแล้ว เคยวนอาการกคสลายแต่ยังไม่รับราชการไม่ได้
เหตุอื่นกไม่มีอะไร

บอกข่าวถึงหม่อมราโชทัยดำ ให้ทราบ ว่ากรมหมื่นเทว-
นุรักษ์^(๑) ประชวรมากมาแต่เดือน ๓๓ ให้หอบหิดอย่างเคยประชวร
แต่ก่อน บदनอาการกคสลายแล้วแต่เห็นจะไม่เป็นปรกติได้ แลหม่อม
เจ้าหญิงในกรมขุนอิศราอนุรักษ องค์ ชื่อหม่อมเจ้าจิตร ๓ หม่อมเจ้า
ประภา ๓ หม่อมเจ้าเรไร ๓ บ่วยเป็นโรคทอังกฤษเรียกว่า.....
ตายแล้วทงด้าม หม่อมเจ้าเรไรแลหม่อมเจ้าประภานันได้ปลงศพแล้ว
แต่หม่อมเจ้าจิตรยังไม่ได้ปลงศพ เพราะยายเกิดมารดามั้งมีจะคิดอ่าน

(๑) บิดาของหม่อมราโชทัย

ทำบุญให้มาก อนึ่งหม่อมมารดาหม่อมราชวงศ์ก็อยู่ดอยดอยไม่ป่วยไข้
อะไร อนึ่งหม่อมหม่อมราชวงศ์ก็อยู่ดอยดอยไม่เหตอะไร

บอกข่าวถึงจนนราชนาถาย ให้ทราบ ว่าพม่ารบศึกพม่าทำอยู่
เมืองเพชรบุรีก็อยู่ดอยดอยไม่เหตอะไร บุตรชาย ๒ คนแต่
ต้นภรรยาที่โกรธกันแต่ภรรยาทำสัอยู่บ้านก็อยู่เป็นสุขไม่เหตการณ์
อะไร

บอกข่าวถึงนายพิเรนทร์พกิจ ให้ทราบ ว่าพม่ารบศึก
บุตรชายที่เกิดใหม่ก็อยู่ดอยดอย บิดามารดาภรรยาอยู่ดอย แต่
อาการเจ้าพระยาภิรมย์ภักดีนั้น ภายหลังแต่บอกมาก่อนอาการก็คลาย
มากแล้ว ท่านลูกนางชยไธสเย็นใจยังไม่สิ้น อาการก็ไต่เต้มอปรกติ
บ้างน้อยกว่าปรกติบ้าง อนึ่งเมื่อท่านไธสเย็นใจแล้ว ท่านยื่นเรื่องว่า
ให้พระนายศรีธรรมราชมาหาข้าพเจ้าขอออกนอกราชการ ความในเรื่อง
ราวของท่านได้คิดหือไธสให้ด้วยแล้วใน พระนายศรีธรรมราชว่าท่าน
ยื่นมาดังนี้เพราะท่านสงสัยว่าเป็นยามเคราะห์จะถอยจาณา ก็จะให้
เคราะห์เสียคราวหนึ่ง ด้วยการขอออกนอกราชการ ดังพระสงฆ์เสียสละ
ของนิลศักดิ์ เพราะฉะนั้นจึงไม่อยากจะถอดท่าน ข้าพเจ้าจึงผ่อนให้
ตามใจท่าน ข้าพเจ้าสั่งให้สั่งตราพระราชสีห์มามอบไว้ให้เจ้าพระยา
ธรรมาภิรมย์ ดูแลว่าราชการแทนที่ไปกว่าท่านจะหาย ข้าพเจ้าคิดว่า
เมื่อท่านหายแล้ว ก็จะทำให้ท่านเป็นจางดวงกรมมหาดไทย ว่าราชการ
ไปตามตติบัญญัติของท่าน^(๑) อย่างครั้งเจ้าพระยาอภัยราชา แด่เจ้า

(๑) ในสมัยนั้นได้โปรดฯ ให้กรมหลวงวงศาธิราชสนิททรงกำกับราชการ
มหาดไทยอยู่แล้ว

พระยารัตนาธิเบศร์ แลเจ้าพระยาศรีธรรมราช เจ้าพระยาสุธรรม-
มนตรีแต่แผ่นดินก่อน ๆ แลการศุภทานผู้หญิงตมณีน กำหนดว่าจะได้ชัก
มาเมรุวัดกัลยาณมิตร วัน ๔ ๑ ค่ำ จะได้ปลงวัน ๖ ๑ ค่ำ ท่านว่า
ตัวท่านจะหายชน จะมาได้กตฤมาไม่ไดกต ก็ให้พระยาจำเณรบตี
พระยาราชานุประดิษฐ แลพระนายศรีธรรมราชพร้อมกัน จัดแจงทำการ
ศุภเสกให้แล้วเกิด ๑

จดหมายมา ณ วัน ๑ ๑ ค่ำ ปีมะเส็งนพศก(๑)

(๑) เห็นจะพระราชทานไปพร้อมกับฉบับที่ ๒๐ เพราะเรื่องติดต่อกัน

๖๘
ฉบับที่ ๒๐

พระราชหัตถเลขาถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์ แลเจ้าหมื่นสรรเพชญ์ภักดี

จดหมายถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์ราชทูต เจ้าหมื่นสรรเพชญ์ภักดี
อุปทูตให้ทราบ ขอบคณวณาทานขอเรือสักเนอลาหงเป็นเรืออเมริกัน
ท่านจัดแจงเป็นเรือรบเรือพระที่นั่ง พระราชทานขออาเรือพระที่นั่งมงคล
ราชบัลลังก์ จัดแจงสอาดสอาดงามหมดจดดีหนักหนาน่ารักน่าชม ท่าน
เสด็จลงไปทอดพระเนตรการทำเองทุกวัน ตั้งแต่เดือน ๘ มา ครั้นการ
เสร็จแล้ว ในแรมเดือน ๑๒ ท่านรับเงินไปแจกเบียดข้าราชการด้าน
เงิน ๓๐๐๐ ชั่ง แล้วให้มารับเงินไปรวมหยดไว้อีก ๓๐๐๐ ชั่งยังไม่แจก
ก่อนท่านมาลาข้าพเจ้าว่าจะไปประพาสสมทะเลสักเดือนเศษ ท่านเสด็จ
ไปกับเรือพระที่นั่งมงคลราชบัลลังก์ แดงน ๖ ๗ ๓ คำ เวลากลางคืนแล้ว
แล่นไปข้างฝั่งทะเลตะวันออก***** ท่านก็ได้ตรัสบอกข้าพเจ้าแล้ว
ว่าท่านจะเสด็จไปถึงเมืองจันทบุรี แล้วจะเสด็จกลับมาทอดพระเนตร
ข้าหงส์โพนในเดอนย แล้วจะเสด็จไปเมืองสระบุรี ประทับอยู่จนจน
พิธีตรุษจึงจะกลับมามีหลัง ฝ่ายตัวข้าพเจ้าเมื่อท่านไม่อยู่ในหน้าแดง
แล่นหาหยดามากอยู่ เป็นคราวที่จะได้ไปเที่ยวสดวกสบาย จะไป
เที่ยวเมืองกรุงเก่า ฤๅเมืองลพบุรี เมืองเพชรบุรี เมืองราชบุรี เมืองนคร
ไชยศรี คุ้มการพระปฐมเจดีย์ฤๅที่อื่นก็ได้ เพราะว่าถ้าข้าพเจ้าไปแล้ว
เจ้านายขุนนางก็จะไปเสียด้วยมาก ผู้จะอยู่กรุงน้อยตัวไปเห็นไม่ควร
จำจะต้องอยู่รักษาพระนคร ระวงคอยดับเพลิงแลอื่น ๆ

เมื่อท่านข้างโน้นอยู่กรุง ถ้าเกิดเพลิงไหม้ที่ใกล้ ๆ แล้วจะนั่งเสีย
ไม่ไปก็ได้ ต่อที่ใกล้ ๆ ริมวังเจ้านายแลบ้านขุนนางผู้ใหญ่จึงต้องไป

ครั้นเมื่อท่านข้างโน้นไม่อยู่เกิดเพลิงชนทไหนด ๆ เมื่อใด ๆ ก็ต้องรีบไป
ช่วยดับเองเร็ว ๆ ให้จงได้ ครั้นจะไม่ไปด่วยเห็นว่าได้ฤทธาจากผู้คน
ไม่พกร่วม ถ้าเพลิงไหม้มากไป ราษฎรก็จะโทษเอาว่า ข้าพเจ้าแก้
คว่ำคว่างอนแง่นไม่แข็งแรง***** เพราะฉะนั้นต้องระวังคอยดับเพลิง

แต่เครื่องมือจะดับเพลิงนั้นสำคัญอยู่ก็สองอย่าง สืบที่มีอยู่สองสาม
ตัวรับแตกอนเมื่อปีหลัง เมื่อเกิดเพลิงทวงกรมพระพิพิธโภคภูเบนทรนั้น
ก็เอาไปใช้ได้ เพราะได้แก้ไขไว้ดีใหม่ ๆ ครั้นเมื่อเกิดเพลิงครั้น
ลากเอาไปจะใช้ดับเพลิงที่ประตูท่าช้างดับยากไม่ชนะเลย เพราะลำท้อ
หนึ่งหนักชดขาดลุไปยังไม่ใครซ่อมแซม เทรยนี้ที่ในกระบอกสูบนั้นหนู
เข้าไปทำรังกัดไม้แลหนึ่งลูกสูบเสียหมดจะถอดออกก็ทำไม่ออก เหล็ก
คงเป็นสนิมติดกันไปหมด การรักษาของไม้ดีไม้มั้ใครเอาใจใส่ก็จะเป็น
ธรรมเนียมของข้าราชการเมืองไทยอยู่แล้ว ฉะนั้นจึงหน้าท่านอด
ถือไป ท่านว่าสู้บอย่างเช่นเขาไปนั้น เป็นสู้บอย่างเก่าเขาไม่ใช้แล้ว
เขาจึงขายเสียแก่คนใจ ๆ สู้บอย่างใหม่ของท่านมีอยู่เล็กน้อยนอก แต่
แรงกว่าอย่างนั้นต้องเท่าสามเท่า ห่อหนึ่งนั้นก็ไม่ได้เย็บด้วยด้ายแต่บ้าน
ตรึงด้วยมุดทองเหลืองแน่นหนาดี แต่อดก็อดไป ฉะนั้นก็ไม่เอามาใช้
เสียขายอยู่ทุกอย่างไว้ไม่ทราบ การที่ท่านทูตานุทูตได้ไปอยู่กรุงลอนดอน
ครั้น ก็เป็นช่องที่จะได้หาของดี ๆ ขอท่านจงเอาใจใส่หาสู้บอย่างใหม่
แต่เครื่องมือดับไฟอย่างใด ๆ ที่ควรพอกำลังไทยจะใช้ได้ จะรักษา
ได้นั้น มาให้ข้าพเจ้าเป็นกำลังไว้สำหรับดับเพลิงสักสำหรับ ๓ ๔ ๕ สำหรับ
ข้าพเจ้าจะดีใจมาก แต่อย่าคืนเครื่องจักรพื้นจักรไฟไป กลัวจะเกิน
ราคาไทยจะใช้ จะเป็นแต่เครื่องพ้อออกไปเสียเงินเปล่า ๆ คิดเอาแต่

ที่ไทยจะใช้ได้ แลเปนของไม้ดีโตใหญ่พอเอาจากญากไปตามถนน
เล็ก ๆ เมืองนี้ได้ ไม้ค้ำถนนขัดทางบกแตรือ

อนึ่งเรือพระที่นั่งสักเนืองมงคลราชบัลลังก์ของวังหนานน เขาเจ้าฤ
ก้นมากสรวลเสริญว่าหมคจคงามตนักเรือใครสู้ไม่ได้ ก็ถาหันทาดานทู
โตไปเมืองลอนดอนหงท ถ้าเม้นจะคิดอ่านหาเรือกำปั่นสักเนือททำ
ด้วยเหล็กย่อม ๆ ให้ข้าพเจ้าไซเลนส์กล่าหนึ่งจะได้ฤไม่ เรือกำปั่น
ทาดวยเหล็กทงลาเขาวาม แลเมเรือถูกคาลาหนึ่งพงเขามาในล่องล้าม
วนน เขาฤว่าทาดวยเหล็กทงลาเรือแลเจ้าหน้าเจ้ากลาง เว้นแต่เจ้าท้าย
เปนไม้ดวยอัย โกลเรือนเขม กกลเขมจะซทศผดจคงทาดวย ไม้ได้
เจ้าหนึ่ง คุณพระยาศรีสุริยวงศ์ท่านลงไปว่าจะดูท่านยังไม่ได้มาเจ้า
ให้พั่ง ข้าพเจ้ายังไม่ทราบแน่ แต่ถาทาดานทูตจะเอาใจใส่ได้ถาม
หาเรือเหล็กเล็ก ๆ ที่เขาจะขายฤจะสั่งให้เขาทำจะได้ฤไม่ จะเป็นเรือ
กลไฟฤเรือแล่นใบก็ตามจะเห็นควร ถาทนจะเสียเพื่อเรือเหล็กนั้นไม่
มากนักอยู่ในล้ามร้อยซ่งลงมาแลว ข้าพเจ้าก็จะยนิตขอใจไซเลนส์
กล่าหนึ่ง พอเปนเกียรติยศแก่ข้าพเจ้า อนึ่งดงจะขอเรือไม้ได้กถ ขอ
ท่านทาดานทูตจงเอาใจใส่จัดซื้อเครื่องแต่งเรือกำปั่นแล่นใบกำปั่นกลไฟ
มาบ้าง ตามอย่างของใหม่ ๆ ใด ๆ ในเมืองข้างยุโรป มาเพื่อจะแต่งเรือ
กลไฟทาทายทกรุง ฤเรือจรวบโจรแล่นโผ่นทะเลของข้าพเจ้า เพื่อ
จะเป็นอย่างเรือรบไว้สำหรับรักษาหนาวังดงเรือทงหนานนดวย แลเรือ
รบกถ เรือทงพระเจ้ากรุงลอนดอนฤเจ้านายในเมืองลอนดอนกถ เขา
ดกแต่งอย่างไรสั่งเกตมาให้รู้ จะคิดแต่งเรือรบฤเรือทงของเรอบ้าง
สิ่งของที่ประหลาดจะหาในทะเลอินเดียทเงินนี้ไม่ได้ ก็สนใจมาบ้างตาม
ได้ตามกำลังทุน อนึ่งกระบเบา ๆ มีสายเขมขัดคาคับเฮ็ดได้ จงสนใจ

หามาหลาย ๆ เล่มทต ๆ แต่ผกแต่ตามให้ทำงาน ๆ แปลกกว่าของที่มี
อยู่กลุ่ม ๆ แลให้เปนตราข้างตรามงกุฏของไทย เพราะดาบที่มีตรา
รูปสิงโตกับมีมีเขาของเมืองอังกฤษกต ตรารูปส้มของอิค์เดินกุมปนี
กต ตรานกอินทรีของยูไนตค์เตคือเมริกากต ข้าพเจ้าจะคาดไซเองๆ
เจ้านายพี่น้องลูกหลานข้าพเจ้าจะไซไม่ได้ ถ้าหามาได้สำหรับเปนของ
ประทานขุนนางในกรุงแลหัวเมืองหลาย ๆ เล่มก็จะมีอยู่ ดาบของสำหรับ
ประทานนบไม่สู้ตนักได้

อนึ่ง แฉงความมาว่าตงเตแรมเดือน ๓๒ มา ฝนเหือดแล้งเข้าแล้ง
แต่นาไมไครจะลด ตดจนตกระเบียดตกระเบียดมาจนตเดือนยายน
นาจงจนตจน ๓ นวเคษ เขานาท่งนาจจนามทุกดาบตได้ผลทุกแห่ง
บริบูรณ์ แต่มข้าพเจ้าแต่เมืองเขมรว่า ในแผ่นดินเมืองเขมรจนตลด
เมืองญวน บีมต่งนฝนน้อยกว่าบีมโรงมาก ทำนาได้ผลตดหนึ่ง ทำ
ไม่ได้ผล ๒ ตดจนๆ ๓ ตดจน แลตงเตแล้งเข้าบมตมว่าตมอตราพัตหตง
ก็พัตเต่อน ๆ วัตถุอนมากหนาน้อย ความไซพิชไซจับพังคชชช
หนาทูเข้า

ในพระราชวงษ์ พระองค์เจ้าข้างในตั้นพระชนม์ตองพระองค์
พระราชวรองค์เชอ พระองค์เจ้ามาลี ๑ ประชวรโรคผีในท้องตั้นพระชนม์
วัน ๕ ๖ ๑ ค่ำ เวลาเกิดเพลิงไหม้นน พระบรมวงศ์เชอ พระองค์เจ้า
สิมพลี ๑ ประชวรพระโรคไซพิชตงเมื่อวัน ๔ ๖ ๑ ค่ำ ตั้นพระชนม์ใน
วัน ๗ ๖ ๑ ค่ำ พระศัพทตองยังเอาไวทศาตูลตั้นตั้นตามเคย พระเจ้า
พนางเชอ พระองค์เจ้าตัมจัน ประชวรไซพิชมาเตวัน ๓ ๖ ๑ ค่ำ บตน

พระอาการก็คลายแต่แต่เสียดพระจิตมากไป กรมขุนชินเชษฐบริรักษ์
ประจวบเป็นไข้จับเป็นประคัง พระอาการมากขึ้นอยู่ ในข้าราชการ
พระมหาเทพก็ป่วยเป็นไข้เบาเป็นบุพโพด้วย อาการว่าไม่สู้มากนัก แต่
อื่น ๆ ก็บ้างก็เกิดจืด แล้วออกมาพอเป็นอุทธารัตน์ด้วยอย่าง แต่ใน
ครอบครัวบุตรภรรยาข้าพเจ้าน้อยคนอยู่ด้วยกันฉันท์ เหมือนกับ
ครอบครัวของท่านทูตานุทูต

จดหมายมา ณ วัน ๕ ๖ ๑ คำ^(๑) ปีมะเส็งนพศก

(๑) วันมีพระราชหัตถ์ที่ปรากฏในนี้ว่า เดือนอาษิน ๓ ค่ำ มีวันทรงบอกข่าว
ในพระราชหัตถ์ไปถึงชน ๘ คำ ๑๒ คำ สันนิษฐานว่าจะทรงร่างพระราชหัตถ์ แลลงวันมี
พระราชหัตถ์ไว้ก่อน แล้วทรงแทรกเรื่องลงภายหลัง อาศัยผู้เขียนพระราชหัตถ์ มิได้
แก้วันมีพระราชหัตถ์จากร่างเดิม จึงปรากฏอยู่อย่างนั้น

นิพนธ์ ๒๑

พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าหมื่นสรรเพชญ์ภักดี

จดหมายมายังพอเพ่ง สรรเพชญ์ภักดี ให้ทราบ ว่า อ้ายอาจารย์
ที่เมืองสุโขทัยนั้น บัดนี้จับตัวได้มาแล้ว มันหนีขึ้นไปบวชเป็นเถนอยู่ที่
เมืองยอง แขวงเมืองนครลำปาง ได้ข่าวลงมาทักกรงด้วยมีผู้ไปเห็นมา
กล่าว พระยาราชวราณกุลโตมหนึ่งถือขึ้นไปให้เมืองนครลำปางสืบจับตัว
มันรู้เข้าหนีลงมาแอบอิงอยู่ที่วัดแขวงเมืองพรหมบุรี ตั้งทำเงินแดงแดง
เป็นหมอนามนตรักษาไว้ด้วยตัวพิเศษ แล้วก็พูดเพื่อเจ้อวดตัว
มันว่าแต่ก่อนอยู่เมืองสุโขทัยเป็นคนดีไม่กลัว พระยาสุโขทัยจะทำไม
ไม่ได้ จึงลงมาทูลกล่าวโทษทักกรง ในหลวงให้ตามสืบจับตัวก็จับไม่ได้
ถึงใครจะฆ่าก็ไม่ตาย ถึงจะเอาดวงนาเสียก็ไม่กลัว พระสงฆ์รูปหนึ่ง
เป็นบ่าวพระยาสุโขทัยไปขอนามนต อ้ายภักดีอดมาดงนั้น พระสงฆ์นั้น
ก็ไม่วางอ้ายภักดี เป็นแต่โดยนออกช้อนนาย จึงเอาความมาเล่าให้พระยา
สุโขทัยฟัง พระยาสุโขทัยให้คนทูลจกตัวอ้ายภักดีไปสอดแนมดูกรูจก
อ้ายภักดีแล้ว ผลัดข้อเสียว่าเถนจัน พระยาสุโขทัยจึงขึ้นไปจากกรง
รีบไปคิดกับพระพรหมประสาธต์ปลกรรมกรไปล้อมจับ อ้ายภักดีหนี
ลงน้ำว่ายข้ามน้ำไป พวกนั้นลงเรือพายไล่จับได้ตัวเมื่อจวนจะขึ้นฝั่งได้
ได้ตัวมาส่งทักกรงวัน ๕ ๖ ค่ำ แล้วได้ให้ไปตามกับว่าทำเงินแดงจริง
แต่ทำหนังสือให้คุมตัวคนทักเขาด้วยดงนั้นจริง คนโกง ๆ เช่นนั้นมักหา
เจ้านายพาด ๆ พอใจคนนักเลง ขี้กลัวคนพินมมันจะยุ่งคนบ้า ๆ ใจ ๆ
ให้สักหาญขึ้นรวบขึ้นจ้ง จะก่อเหตุให้เจ้านายทักคนพินมมันหม่นหมองไป

ดั่งนอกนอกนอกดูให้ได้ ทำอย่างเช่นมามาก่อนหน้ามากแกชานก
 ล้ามคราวแล้ว กลางทางที่เมืองถึงคไปรกรุงหน่ง ท้อาเตนกรุงหน่ง
 ท้อาเล็กแซนเคอกรุงหน่ง หน่งลื้อซาได้ความมาด้วยความลำบากน กัดังมา
 หลายฉบับแล้ว แต่เห็นจะไม่ถึงมือพ่อเพ่งทกลางทาง จะถึงในเมือง
 ลอนดอนคนเดียว เพราะหน่งลื้อสั่งมากับเมลจะเลยไปก่อน การที่จะ
 เขียนหน่งลื้อถึงตัวซาเอง ดั่งให้อย่างมาน ถึงท่านพระยาราชทูตแด
 ตรทูต แดหม่อมราชูทัยกับข้าหลวงกำกับ ๒ นาย เขาจะไม่ยอม ก็
 จงทำเป็นหน่งลื้อกลับมาแต่พ่อเพ่งคนเดียวเกิด ด้วยพ่อเพ่งเป็นคนเดิม
 ต้นเรือนของข้า ข้าควรพูดกับเจ้าของตัวตรง ๆ ไม่ควรจะอ้อมค้อม
 ไปหาคนห่าง ๆ ให้ซาได้ความลำบากแต่เป็นคนนอกเค้นนอกเลย อ่าน
 หน่งลื้อเตนคนอื่นอ่านไม่รอบใจเลย หน่งลื้อฉบับนี้กลาแล้วจะพบพ่อเพ่ง
 ที่เมืองลอนดอน ฤจะไปถึงตอเมื่อกลับมาแล้วก็ไม่ทราบ แต่อดไม่ได้
 ก็เขียนมากระนั้นแด ถ้าแมนซาได้หน่งลื้อฝากพ่อเพ่งส่งกลับหน่งตรงตัว
 ก็จะดีใจ ด้วยคงแต่ทูตไปหน่งลื้อของทูตฝากมาซาไม่ได้ใจดีกลับ
 หน่งเลย อ่อนอ่อนมาหนักหนาแล้ว พ่อเพ่งคงได้ส่งตำรวจเอนตเกิด
 ด้วยการอื่น ๆ ซาไม่เคยยอะไรเลย เสียใจนักแต่ไม่ได้หน่งลื้อฝาก
 ตรงตัวเท่านั้น ทูตไปทงหนานถึง ๔ เดือนเศษมาแล้ว รู้งี้คิดการอะไร
 ทควรได้จะได้อาเดอนลื้อให้บุญญามา ก้มกแต่ต้องเขียนว่าเรื่องนเรื่อง
 เดียวจนสิ้นเรียวแรงแล้วเอาไปเสีย ไม่ได้เขียนแล้วารองอนเลย

เมื่อวัน ๖ ๑ ค่ำ โดยนว่าลูกค้าอเมริกันทกรุง ซ้อเรอดลอม
 ลาหน่งท่าไบผาแล้ว แตนออกไปทอดคอยรับจางจะรับคนนอกทเข้ามา
 แดหน่งลื้อฝากเข้ามาให้ทกรุงโดยเร็ว ครั้นเรือกำนันลาหน่งมาถึง
 ก็แล่นออกไปรับกับตนกับเมียกับตนเข้ามา กับบิตนนั้นเมาสุรามาก

คิดกันกับเจ้าของเรือแล่นต่อไปล่ามหลายลำ แล้วรับเอาหนังสือฝาก
 ในลำอื่นมามากกว่า ๓๐๐ ฉบับ แล้วแล่นเข้ามา ถูกลมของพายุพัดซัด
 ข้างแฉะใน พัดไปข้างอำเภอกาญจน คนในลำเมาสุรานักแกเรือไม่ได้เรือล่ม
 คนจมนตายเสีย หนังสือฝากทั้งปวงก็หายหมด ได้ยินว่าหนังสือ
 เลอรัตนกลาเวนตอนมาถึงกรุงสุลต่านเยล ๓ ฉบับก็จมนตายเสียไม่ได้ คุณ
 พระยาศรีสุริยวงศ์ แลท่านกรมท่าว่าอย่าเห็นหนังสือของพวกทูตจะมีมา
 แล้ว แต่จะจมนตายพากันหมดก็อยู่ ครั้นหนังสือบอกมาแต่อาเล็กแซนเคอ
 ถึงวัน ๗ ๑ ๓๓ คำ มาถึงกรุงนี้ ข้ากคเณว่าหนังสือของทูตานุทูต
 จะบอกมาโดยชนบราชการก่อนฉบับนี้ แลหลังฉบับที่ส่งมาแต่อาเดน
 นั้นเห็นจะไม่มี แต่หนังสือดีๆ ดีๆ ฉบับๆ สอบๆ นั้น ข้าไม่รูด้วย
 ว่าถึงนเพราะการที่ทูตไปถึงเมืองสุเอซ วัน ๕ ๑ ๓๓ คำ แลเดิรบกไป
 จะถึงเรือที่เมืองอาเล็กแซนเคอ ในวันที่ ๓ ๑ ๓๓ คำนี้ คุณพระยาศรี
 สุริยวงศ์ท่านได้ทราบก่อนหนังสือพวกนี้มาถึง ท่านบอกแก่ข้าหลายวัน
 มาแล้ว ข้าได้รู้ก่อนนั้นจริงๆ จึงคาดคะเนว่าเห็นหนังสือดีๆ ดีๆ ดีๆ
 ฉบับๆ นอกชนบราชการ เปนแต่สอบส่งมาแต่เจ้าเงินลูกค้า ทักดวงขวาง
 ค้าขายในกรุงนั้นจะมี ว่ามาทั้งนเป็นความลัษยความจริง

จดหมายมา ณ วัน ๓ ๑ ๓๓ คำ ปีมะเส็งนพศก
 ๗

๘๒
ฉบับที่ ๒๒

พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน

จดหมายมายัง พระยามนตรีสุริยวงศ์ ราชทูต เจ้าหมื่นด้วรเพช
ภักดี อุปทูต จมื่นมณฑลพิทักษ์ ตรีทูต หม่อมราโชทัยตามให้ทราบ
ด้วยข้าพเจ้ากับกรมหลวงวงศาธิราชสนิทกับท่านเสนาบดีคิดอ่านพร้อมกัน
ว่าครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในปีแรกเบญจศก
จุลศักราช ๑๑๗๕ เป็นปีที่ ๕ ในรัชกาลนั้น คิดเป็นศกศตศักราช ๑๘๑๓
มีแขกเทศปลอมเป็นพระสงฆ์เข้ามาในกรุง เอาสิ่งของมาถวายใน
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย อ้างว่าพระสังฆราชในลังกา
ทอปปให้เข้ามาเยี่ยมเยียนพระพุทธศาสนาในกรุงเทพมหานคร ด้วยเหตุนี้
เป็นเดิม ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจึงได้ทรงพระปรารภ
เหตุนี้ ทรงพระราชดำริหาให้มีสมณสาส์นสมเด็จพระสังฆราชแลให้
พระภิกษุสงฆ์ ๘ รูป ชื่อจันทโชติ คือพระสุธรรมโมไตร^(๑) แลองค์อื่นๆ
คุมเครื่องพระราชอุทิศเป็นพุทธบรรณการออกไปถวายบูชาพระรัตนธาตุ
ในมาลิกมาพท ณ เมืองเสงขันทนคร ในปีกฤษีปัตศก จุลศักราช ๑๑๗๗
เป็นปีที่ ๗ ในรัชกาลนั้น คิดเป็นศกศตศักราช ๑๘๑๕ นั้นทรงหนังสือ
ครั้นในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปีฉลูตรีศก
จุลศักราช ๑๒๐๓ เป็นปีที่ ๑๘ ในรัชกาลนั้น คิดเป็นศกศตศักราช ๑๘๔๑
มีพระสงฆ์ชาวลังกาทอปปเที่ยวชนบทจาริกมาถึงกรุงเทพ ฯ แลเมื่อจะกลับ
ไปได้ชักพาพระสงฆ์ในกรุงเทพ ฯ นอออกไปลังกาทอปป ครั้นพระสงฆ์

(๑) เข้าใจว่าพระสุธรรมโมไตร (ห้อง) ผู้ที่อยู่ ณ พระปฐมเจดีย์ เมื่อพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต

กลับมาแจ้งการในลังกาทวิป ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ได้ทรงทราบแล้ว จึงได้ทรงพระราชนิพนธ์ให้จัดแจงการเหมือนครั้งใน
แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อ ณ บั้นโรงฉก
จุลศักราช ๑๒๐๖ เป็นปีที่ ๒๑ ในรัชกาลนั้น คิดเป็นศกศักราช ๑๘๔๔
จึงได้ให้มีสมณเสด็จสมเด็จพระสังฆราช แลสิ่งของเครื่องทรงพระราช
อุทิศบูชาพระบรมทันตธาตุ ในมาลิกมาพท ณ เมืองเส่งขันทนคร กับ
ไทยธรรมบางสิ่งเพื่อถวายพระสงฆ์ในลังกาทวิปมอบให้พระภิกษุ ๕ รูป
คือพระสัมมุณีแลองค์อื่น ๆ กับข้าราชการบางนายคุมออกไปบูชาที่
พระทันตธาตุ ณ เมืองเส่งขันทนคร ในลังกาทวิปนอกครั้งหนึ่ง กับ
สืบทราบว่าการแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาเก่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
หลายพระองค์ได้ ให้พระสงฆ์ใหญ่ ๆ กับขุนนางชื่อพระสุธรรมโมไตร
แลอื่น ๆ ออกไปลังกาทวิปบูชาพระทันตธาตุ แลจัดแจงการพระพุท
ธาดานาให้ตั้งอยู่แต่เป็นไป ได้เป็นเกียรติยศแก่กรุงสยามจนทุกวันนี้ แล
ครั้งนั้นจึงคิดกันว่าจะจัดแจงให้พระสงฆ์บางรูป แลข้าราชการบางนายคุม
สิ่งของเครื่องบูชาเป็นพุทธบรรณาการ อุทิศออกไปบูชาที่พระทันตธาตุ
นอกกรุงหนึ่ง ตามอย่างครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหลา
นภาลัย แลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นลำดับแผ่นดินมา
นั้น โดยสมควร เพราะฉะนั้นขอส่งมาให้ทุกท่านทูลคิดอ่านกันไปพูดกับ
เลอร์ดกลาเรนดอนเสนาบดีผู้ว่าการต่างประเทศ ว่าพระทันตธาตุ ณ เมือง
เส่งขันทนคร ในลังกาทวิปนั้น เป็นที่นับถือของชาวสิงหฬทวิป ว่าเป็น
พระทันตของพระพุทธเจ้าแท้ ชาวประเทศอื่นที่ถือลัทธิพุทธศาสนานา
อย่างเดียวกันกับชาวสิงหฬทวิปนั้น คือไทย มอญ พม่า เขมร ลาว
ชาวประเทศจีนอินเดียเหล่านี้ ก็พลอยนับถือตามแต่โบราณมา เพราะ

เหตุนั้นแต่ก่อนมา พระเจ้ากรุงสยามในแผ่นดินที่ล่วงแล้วไป ก็
 เคยทรงพระราชศรัทธาแต่งเครื่องพระราชอุทิศเคารพเป็นพุทธบูชาใน
 พระบรมทนต์ธาตุ ณ มาตึกมาพัก ในเชิงชั้นทนครในสิ่งหอพวป
 หลายครั้ง แต่ครั้งอำนาจเจ้าตั้งกาเก้ายังเป็นไปอยู่นั้นได้ทราบว่า
 ข้างฝ่ายสยาม พระเจ้าแผ่นดินก็ได้ทรงจัดแจงให้ทูตานุทูตเชิญ
 พระราชดำรัส แด่กรมเครื่องมรดราชบรรณาการออกไปทรงยมนัดเจริญ
 ทางพระราชไมตรีแก่พระเจ้าแผ่นดินด้วย ฝ่ายพระสังฆราชก็ได้จัดแจง
 สัมณสาส์นกับเครื่องไทยธรรมของฝ่ายถึงพระสังฆผู้ใหญ่ในสิ่งหอพวป
 ด้วย พร้อมกับเครื่องพระราชอุทิศถักการบูชาพระบรมทนต์ธาตุ แด่
 ผู้ครองฝ่ายถึงหอพวปที่เป็นพวกราชเจ้าตั้งกาเก้าย ก็ได้รับรองโดยทาง
 พระราชไมตรี แด่ได้อนุเคราะห์นำทูตานุทูตให้ได้นมัสการพระทนต์ธาตุ
 ทำถักการบูชาในเจลาอันควร แด่เมื่อทูตานุทูตกลับก็ได้มีพระราชดำรัส
 ตอบมาโดยทางพระราชไมตรี พร้อมกับสัมณสาส์นของพระสังฆผู้ใหญ่
 ในสิ่งหอพวป มาถึงพระสังฆราชาธิบดีในกรุงสยามด้วย ครั้นเมื่อ
 แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แด่พระบาทสมเด็จพระ
 พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น แผ่นดินถึงหอพวปทั้งต้นเป็นของอังกฤษแล้ว
 ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามก็ยังไมทรงทราบอย่างธรรมเนียมฝ่ายข้าง
 อังกฤษนัก เมื่อจะแต่งทูตานุทูตไปนมัสการพระทนต์ธาตุ ทำพุทธบูชา
 ตามเคยโดยอย่างแต่ก่อน ก็ไมทรงทราบว่าผู้ครองฝ่ายอังกฤษจะชอบใจ
 รับถวายไม ด้วยทราบว่าอังกฤษถือสาถึงอย่างอื่น พระทนต์ธาตุตกเป็น
 แด่ของพระสังฆแลชาวเมืองที่ยังถือพระพุทธรูปสาส์นอยู่ จึงได้ให้มี
 แด่สัมณสาส์นของสมเด็จพระสังฆราชไปถึงพระสังฆนายกในสิ่งหอพวป
 แด่หนึ่งเดือนนางพนักงารการต่างประเทศนำไปถึงผู้ครองฝ่ายอังกฤษพอ

ให้ทราบฯ พระสงฆ์แตกภูตผีฝ่ายสยามออกไปน เพื่อระเเย่มเยยน
 ด้วยการพระพุทธานุชาทานนดอก ไม่เกยวของด้วยการแผ่นดินเลย
 แลผู้ซึ่งออกไปนก็ไ้ไปถึงแลบูชาพระทันตธาตุสมเด็จพระราชประสงค์
 พระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามทั้งสองกรุง แต่ลำบากบ้างด้วยเหตุต่าง ๆ
 เพราะเป็นแต่การรับรองของพระสงฆ์ แลชาวเมืองถึงหพทอปที่ยงถอ
 พระพุทธานุชาอยู่นน พวกนั้นก็ไม่มีใครจะม้ามคคคอกัน พวกหนึ่ง
 จะพาไปทางหนึ่ง พวกอื่นจะพาไปทางอื่น ว่ากล่าวถุมึงแย่งกันไป
 เยอกันมา เพราะผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินไม่ได้รับรอง แลบังคับบัญชา
 ให้ไปในทางเดียวแลอย่างเดียว ถึงของเครื่องท่งออกไปเป็นเครื่องพุท
 บูชาแลไทยธรรมถวายพระสงฆ์นั้น ครนชนบคแลกรรมผู้เกาะครองยึดไว้
 ให้ต้องเสียภาษี เมื่อพวกสยามซึ่งไปนกลับมาก บางทกมทงถือฮุนนาง
 ผู้น้อยในผู้ครองช้างฮงกฤษตอบมาบ้าง บางครั้งก็ไมม่

ด้วยเหตุนี้ทหาเป็นเกียรตยศแก่กรุงสยามนก็ไม เป็นแต่เห็น
 แก่การกุศลในพระพุทธานุชา ซึ่งเคยประพฤติมาก็จัดแจงออกไป
 พอเป็นอันดำเรจในการพระราชกุศลทานน กับคณกรุงสยามได้รับความ
 พระราชไมตรีอันสนิท ด้วยพระเจ้าบริดาเนยซึ่งเป้นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่
 เป้นเจ้าของเกาะถึงหลวงกาแล้ว แลพระเจ้าแผ่นดินกรุงไทยในแผ่นดิน
 ประจุบันนี้ ก็ยังหาได้แต่งเครื่องพระราชอุทิศพุทบูชา ให้ทูตสยาม
 คุมออกไปนมัสการพระทันตธาตุไม พระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามบดินทม
 พระราชประสงค์จะใคร่ประพฤติตามอย่างแผ่นดินที่ล่งแล้ว ถ้าเม้น
 จะแต่งทูตออกไป ถ้าผู้ครองช้างฮงกฤษอยู่ในทวี่ปลั่งกาถึงหพ รับรอง
 ให้เรียบร้อยส่มควรแก่ทางพระราชไมตรี ให้ดีกว่าครั้งก่อนได้จะค
 จะส่มควรหนักหนา เลอรรคถาเวนคอนจะบังคับมาโดยส่มควรจะได้ฤฯ

ไม่ได้ ปลูกษาเลอรตกลาเรนคอนจะว่าอย่างไร อนึ่งถ้าได้ชื่อจะว่าต่อไป
 กคิดพุดาเลนทงเดียออกอย่างหนึ่งลงดู เลอรตกลาเรนคอนจะว่าอย่างไร
 คือว่าเล่าเรื่องเก่าว่าไดยินเลาสืบมา ว่าก่อนไป ๓๐๐ ปี เมื่อครั้งพวก
 โปรตุเกศ ได้ครองหัวปลั่งกาถึงหพอยู่ พระเจ้ากรุงหงสาถึงเรียก
 เจ้าหงสาตามบ้าง พระเจ้าทศทิศไชยบ้าง ได้แต่งทูตไปขอขอ
 พระพันตชาตกับฝ่ายผู้ครองโปรตุเกศ ว่ากล่าววราหากันเป็นเงิน ๓๓๓๐ ซึ่ง
 ครนยอมกันแล้ว พวกชาวลงกาทรกษาพระพันตชาตอยู่จะเอาส่วนเงิน
 ให้มาก พวกผู้ครองข้างโปรตุเกศจะให้แต่น้อยวิวาทกันขึ้น พวกลังกา
 จึงไปยุยงล่อลวงพวกทมมอญ ว่าพระพันตชาตนั้นมฤทษ พวกโปรตุเกศ
 มาเอาไปว่าจะขายให้แก่มอญ ก็หนีกลับมาหาพวกลังกาถึงหพ พวก
 ลังกาถึงหพพบที่กองดอกไม้เอาไปเก็บซ่อนเสียแล้ว เห็น โปรตุเกศ
 จะต้องเองาข้างถูอะไรทำรูปแทนลงขายให้ไปแก่มอญ มอญคงจะ
 ไม่ได้พระพันตชาตที่แท้ไป ครั้นนั้นพวกมอญที่เป็นทูตไปก็ยังไม่ได้เห็น
 พระพันตชาตไม่รู้จักกันคิดว่าแท้ไม่แท้ ครน ได้ฟังดังนั้นก็เกิดสงสัย
 ขึ้นมาเสียคายเงินอยู่ ก็หาได้ชื่อมาเมืองมอญไม่ กับคนดังแต่โปรตุเกศ
 ครองเมืองมาจนถึงแผ่นดินเกาะลังกาถึงหพตกเป็นของอังกฤษ ก็นานมา
 กว่า ๓๐๐ ปีมาแล้ว คนชาวทอปลั่งหพลังการากก็กลายไปเข้ารีตศาสนา
 พระเยซูศฤศต์เสียมากแล้ว คนที่ถือพระพุทธศาสนาอยู่ดั้งเดิมนั้นเบาบาง
 ไปแล้ว ถ้าแม้เลอรตกลาเรนคอนจะชักชวนให้พวกชาวลังกาขึ้นศัยอม
 พร้อมกับผู้ครองข้างอังกฤษ ให้ขายพระพันตชาตให้ผู้ครองข้างฝ่ายสยาม
 ด้วยราคาคดขายกับกรุงผู้ครองข้างโปรตุเกศ จะขายแก่พระเจ้าหงสาถึง
 ครึงโน้นได้ เห็นผู้ครองข้างไทยจะยินดีขอเอาไปไว้บูชา ด้วยมีคน
 สยามที่เคยได้เห็นพระพันตชาตจำได้ถนคนนกกยมมดอยู่ แลผู้ทนมดอ

๕๘๘ นนกรมมาก ถ้าเลิกรกตารนคอนคิคยานให้ดำเรจ พระเจ้าแผ่นดิน
 กรุงสยามเห็นจะทรงขอบคุณมาก แลคนว่าชาวสิงห์พดังกาที่จะ
 หวงแหนพระทันตชาตุนัน ก็เขาดำล้นาพระเยซูเดียมักแล้ว พระทันตชาตุนัน
 ๕๘๙ นนกรไม่เป็นของต้องการของอังกฤษดอก เห็นจะอยากได้เงินมากกว่าจะ
 หวงพระทันตชาตุนันไ้กระมัง ว่ามาทงนกรเป็นการว่าเล่นดอก ถ้ามีทวด
 ๕๙๐ ก็ว่าเป้นว่าเล่นเด็ก ๆ

จดหมายมา ถ้วน ๑ คำ บ

(พระราชหัตถเลขาฉบับนี้ไม่ปรากฏวันเดือนปี บางทีจะเป็นแต่ทรง
 ร่างแล้วมิได้ส่งไป)

๖๒
ฉบับที่ ๒๓

พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน

จดหมายมายัง พระยามนตรีสุริยวงศ์ ราชทูต เจ้าหมื่นด้รเพช
ภักดี อุปทูต จมื่นมณฑิเรศพิทักษ์ ตรีทูต หม่อมราชวัชย์ ล่ำม
จมนรราชมาตย์ นายพิจารณ์ด้รพิทักษ์ ให้ทราบ ว่าวัน ๑๖ ค่ำ
เรือส่งกลับไฟอังกฤษชื่อผู้รี รับเชอร์เปิดส่งจอมเบ็ก กงสุลอังกฤษ
คนใหม่ เข้ามาส่งถึงนอกหลังเตาปากน้ำเจ้าพระยา เชอร์เปิด
ส่งจอมเบ็กจึงให้คนอังกฤษลงเรือไปต คมหนึ่งสี่ห่อหนึ่งซึ่งได้รับมา
แต่พระพิทักษ์พานิชรับขึ้นมาส่งเวรกรมท่าว่าให้ถวายโดยเร็ว ห่อหนึ่งสี่
นั้นได้ดมมอซาฟเจวน ๒๖ ค่ำ ข้าพเจ้าได้แกะออกดู เพราะในห่อ
นั้นส่งกลับเป็นตัวของกุญว่า ถึงข้าพเจ้าเองหารู้ว่าหนังสือของทูตไม่
จึงได้แกะออกเห็นหนังสือแปลฉบับฤๅเกล้าฉบับ สลักหลังว่าจางเวรกรมท่า
ฉบับ ๑ จางเวรกระลาโหมฉบับ ๑ ถึงพระยาอรรพงค์พิพัฒน์ ๒ ฉบับ
ถึงพระยาวิสูตรโกษาฉบับ ๑ ถึงคุณบ้านล่างฤๅบ้านกลางอย่างไรมี
ฉบับ ๑ ถึงคุณอะไรมีจำไม่ได้แล้วฉบับ ๑ ฤๅ ๒ ฉบับเต็มเสียแล้ว
ถึงหลวงปลึกษา หลวงนาควา ฉบับ ๑ แปลฉบับฤๅเกล้าฉบับด้วยกัน
ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่ถึงข้าพเจ้าสักฉบับหนึ่ง ข้าพเจ้าก็ไม่ได้แกะออกอ่าน
ดออก คืนให้ท่านกรมท่าไปต่อหน้ากรมวงศ์ กรมอกลงกฎแต่เจ้านาย
ชั้น ๆ หลายองค์ แลเจ้าพระยามุนษิมนตรี พระยานรราชมนตร
พระยาโชฎิกราชเศรษฐิ พระศรีสังเทพ เห็นพร้อมกัน ข้าพเจ้าไม่ได้
อ่านเลยไม่ได้ฉีกเลยจริง ๆ สักฉบับหนึ่ง แต่ฉบับที่จางเวรกรมท่านั้น

ท่านกรมท่าฝากออกทนนเองแล้วท่านก็อ่านให้ฟัง เนื้อความก็เล่าเรื่อง
 ที่ไปต่อไปจากเมืองอาเตน ซึ่งบอกมาแต่แต่ครั้งก่อนจนถึงเมือง
 อาเล็กแซนเดรียจะลงเรือข้ามทะเลแดงไปนั้น แลหนังสือนั้นลง
 วัน ๗ ๑๓ ค่ำ แต่พระยาวรวงศ์พิพัฒน์เวลานั้นไม่อยู่ กรมวงศา
 ให้ไปตามตัวมาได้แล้ว จึงได้ออกส่งให้ ข้าราชการในหนังสือ
 ต้องฉบับนั้น ฉบับหนึ่งความกลอกกันจากฉบับที่วางเวรกรมท่านเอง
 ฉบับหนึ่งเป็นหนังสือสรรเพชญ์กิจว่าออกตัวออกแอดเข้ามาต่าง ๆ แล
 เพราะความในฉบับหนึ่งก่อนนั้น จำให้กราบทูลพระกรุณาแลออกขอ
 ขาฟเจามาด้วยนั้น ก็ขอบใจแล้วทมิฬอยู่ในเศษที่จะได้ฟัง ไม่เป็น
 คนนอกเศษนอกเลยไปทีเดียว แต่ว่าต้องอ่านหนังสือของเขานั่นที่เจ้า
 ของเขามาเสียแล้ว ถึงกระนั้นเพราะออกขอขาฟเจ้า ๆ จึงจะตอบมา
 โดยจริง ไปบอกที่วางเวรกรมท่า แลที่บอกมาถึงพระยาวรวงศ์พิพัฒน์
 ครบถ้วนทุก ครบถ้วนทุก ขาฟเจ้าไม่เตนคอกว่าเพื่อเจอยศยาวไป
 ฤกว่าดินไป เมื่อเขียนมาได้มากก็ได้ฟังเลียดตลอด ถึงเขียนมา
 ใช้ตัวผิด ๆ ก็พออ่านประจบประแจงเอาได้ออกไม่เป็นไร ถ้ามีธุระ
 การงารมากจะบอกมาแต่ใจความสั้น ๆ ก็ไม่ว่าอะไรดอก เสียใจนักอยู่
 อย่างเดียวแต่ฉบับไม่ได้ใจแต่ดัดฉบับหนึ่งเลย ตั้งแต่ทูลทูลไป
 แล้วจนบัดนี้ เมื่อเจ้าของเขามาเขาก็เอาของเขาไปเสีย ถึงที่เมื่อจะแต่ง
 หนังสือตอบจะจำชื่อตัวคนชื่อเมืองที่เป็นคำแขกคำฝรั่งที่ขาฟเจ้าไม่เคย
 เรียกกลมไปเสีย เหมือนชื่อเมืองอาเตน เมืองสุเอซ เมืองอาเล็ก
 แซนเดรีย เมืองเหล่านเคยได้ยินบ่อย ๆ จำได้ แต่เมืองแขก
 เตอเลต้องเมือง ฤาชื่อเจ้าแกนัน จำไม่ได้จะออกชื่อก็ไม่ถูก แล
 การซึ่งทูลทูลรับความเชิญเจ้าเมืองแขก ที่พูดไม่รู้จักภาษากันเป็น

แต่ได้ไปกินโต๊ะด้วยกันก็ดี แลความที่พูดจាកันกับเจ้าแขกเคอเก
เมืองอะไรจำไม่ได้แลดูนั้นก็ชอบด้วยราชการอยู่แล้วทุกประการ
ควรสรรเสริญทั้งนี้ ไม่มิตดเย็นอะไรดอก แต่ข้าพเจ้าเสียใจนัก
หนังสือข้าพเจ้าฝากไปถึงเมือง ๆ ดังแต่เดือนเก่าปลายเดือนมาจนบัด
นี้เป็นหนังสือถึงทูตาทดทงทกนายกม ถึงตราขทตอปทกม ถึง
รายคตต่าง ๆ ทุกคนกม ได้ส่งไปเมือง ๆ แลหนังสือนั้นไฉนเรือเมด
วันใด พระพิเทศพาณิชย์บ้าง มีศเคอรวิลล่อนบ้าง เขาก็บอกเข้าไป
ให้ทราบ ว่าหนังสือได้ไปแล้วแต่เมืองสิงคโปร์ในวันนั้น ๆ ทุกครั้ง
แต่เห็นหนังสือจะลงไปคอยอยู่ในเมืองลอนดอนเสียหมด จะไม่ได้พบ
ในกลางทางที่เมืองล่อเค็คกิด เมืองอาเดกแซนเคอรวียากดเลยที่เคย
ข้าพเจ้าคาดการณ์ว่าโดยนทานก็จะถึงเมืองลอนดอนแล้ว เห็นท่านจะ
อ่านหนังสือเหล่านี้คนหนึ่งก็จะไม่หมดดอก ข้าพเจ้าอุสาหเขียนหนังสือ
ฝากให้ชาวลงทามเนอง ๆ ดงนนั้น ด้วยคิดว่าท่านทงปวงกไม่เคยไป
ไกลไปนาน เมืองนกเป็นบ้านอันเมืองแ่ง แต่อยู่ทงเองบางท
ราษฎรก็มกตทนกัน ประเคยวฏาอย่างนประเคยวณอยางน ครน
ข้าพเจ้าจะให้ชาวชากระยะห่างไป ก็กลัวว่าท่านทงปวงจะวิตกไปว่า
เหตุอย่างไรมี จึงไม่มีหนังสือไปถึงหายไป อนึ่งบ้านเมืองก็ดวนแต่
จากคารุง ๆ รัง ๆ เป็นรังไฟรังพื้น กลัวท่านทงปวงจะวิตกถึงบ้านเรือน
ว่าไฟจะไหม้ เพราะฉนั้นไฟไหม้ไฉนทงไทนกับบอกไปทุกที ใครใช้
ใครตายฤดอัยความอะไรมี ก็ออกช้อออกเรือบอกไปทุกครั้ง ก็เพื่อ
จะให้ท่านทงปวงได้ไว้ใจเปนแน่ ว่าบ้านเรือนบุตรภรรยาญาติ
ครอบครัวของทามนอกจากทงออกช้อตามมีเหตุไปนั้นอยู่ค้อยัน ท่าน
ทงปวงจะใดตงหน้าคตอานจัตแ่งพูดจาว่าชานให้ลุ่มคตวแก่ประคตคของ

ราชการแผ่นดินไปฝ่ายเดียว ไม่ต้องแต่เสียวิตถรรพะหลัง ครั้นว่า
 จะสั่งฎาบอกแต่การสำคัญ ๆ การเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่เคยบอกไป ก็ถ้า
 เจกจนทเขาขว้างขว้างรับเอาหนังสือของบตรภรรยา ฎาคนต้นทขัดเชื่อ
 ของคนบางจำพวกในทูตานุทูตคนใดคนหนึ่ง ก่อวไปด้วยเรื่องไฟไหม้
 ไตลน ฎาเหตุอะไรอันหนึ่งเล็กน้อยลอม ๆ แล่น ๆ ไปถึงใครสักคน
 หนึ่งในพวกทูตานุทูต ก็จะได้เกิดฎากันขึ้น ว่าได้ข่าวมาว่าไฟไหม้
 ทนทนน ฎาเหตุอันหนึ่งเกิดขึ้น ก็จะเป็นที่วิตถรรพะของท่านทงปองไป
 จะสั่งสั่งว่าข้าพเจ้าบคความร้ายเสียไม่บอก จึงอุสาหมอบมาทุกสิ่ง
 ทุกครั้งให้ทราบถึงสั่งสั่ง จนท่านเข้าใจการการได้เป็นแน่ ว่านอก
 จากเหตุที่บอกออกไปแล้วนั้น เหตุอื่นไม่มีไม่ต้องวิตถรรพะ แต่เมื่อคิดไป
 การที่ข้าพเจ้าบอกออกไปนั้น ควรจะคิดแล้วว่าเพื่อเจ้าไปต้นไป ใน
 กรุงนขุนนางฎาหมัดเด็กตำรวจทเรียกว่าเป็นข้าราชการของเจ้าแผ่นดิน
 เขาตงบานเรือนอยู่ไกล ๆ เข้ามาเป็นเวลาสองวันก็ไม่ว่า ก็หนังสือของ
 ทูตบอกมาถึงเขาให้บอกแก่ข้าพเจ้า เขาอ่านทีเดียวแล้วเขาก็เอาไปเสีย
 ไม่ได้ฉบับไว้ ถึงทจะเขียนหนังสือตอบไปก็จำไม่ได้ ฎาสิมิไปจะ
 อ่านออกก็ไม่ฉบับอยู่ทวด ครั้นจะให้ไปตามเอามาก็เข้าไปลำบากไป
 ถ้าอย่างไรท่านจะเขียนฝากให้ถึงตัวข้าพเจ้าไม่ได้แล้ว จะฝากให้ถึง
 เมียข้าพเจ้าบางเป็นไรดีกว่าฝากถึงขุนนาง ด้วยเมียข้าพเจ้าอยู่ในวังหมด
 ไม่ได้อยู่บ้านต่างหาก ถึงกระนั้นจะฝากถึงเมียทไกรรทกันอยู่ก็ไม่ได้
 อ่าน คือให้ถึงเมียทชอบกันอยู่ เมื่ออยากจะอ่านเมื่อไรจะได้เรียกเอา
 มาอ่านเมื่อนั้น เมียคนไรคืออยู่ เมียคนไรไกรรทกัน สรรเพชภักดีทราบ
 อยู่หมดแล้ว

ณวัน ๓^๕ ๑ คำ ข้าพเจ้าได้ชักชวนพระสงฆ์ แลราชครูแลวัด
พากันขึ้นไปพร้อมด้วยกระบวรหลวง แห่พระโล่พระแสง มาแต่วัด
เขมาภิรตาราม ชักไปณวัดประทุมวนาราม แล้วได้ทำบุญแลมีงาร
ฉลองลุ่มฉนวนในอารามนั้น มีท่งหุ่นโขนตะคอน แลดอกไม้เพลิงเปนงาร
ใหญ่ ราชครูก็ออกไปตงารมากมาย ตัวข้าพเจ้ากับบุตรภรรยา ก็ออก
ไปค้างอยู่ที่วัดประทุมวันถึง ๔ คืน ไม่ได้กลับเข้ามาที่ในกรุงนี้ จึงหน้า
ท่านก็ไม่เสด็จอยู่ ถึงกระนั้นในพระบรมมหาราชวังนี้ คุณศรีสุริยวงศ์
ท่านรับเข้ามาปรึกษา เพราะสมเด็จพระยาองค์น้อยไปอยู่ที่ประทุมวัน
กับข้าพเจ้าด้วยกัน ในพระบวรราชวังนั้นเจ้าพระยามุขมนตรี อยู่รักษา
การทงปองกเป็นปรกติเรียบร้อยอยู่จน ๆ ข้า ๆ กลับมา ด้วยเหตุนี้
จึงรู้เถิด ว่าบ้านเมืองเราอยู่เป็นปรกติดีอยู่ไม่มีเหตุการณ์ใด ถ้าไม่
ปรกติแล้วจะเป็นอย่างนั้นได้ อย่าฟังหนังสือเล็ก ๆ น้อย ๆ ของคน
ไพร่ ๆ หนา ๆ ฟังภาเถาผิด ๆ ถูก ๆ บอกออกไปเลย

อนึ่งเมื่อวัน ๓^๓ ๑ คำ มีคนอังกฤษสองคนถือปืนเข้าไปในวัด
โสมนัสวิหาร ไปยิงนกพิราบที่พระเจดีย์หลังพระวิหารหน้าพระอุโบสถ
พระอริยมุนี^(๑) มาห้าม อังกฤษสองคนก็กลับไป ครั้นเข้ามาอีกสักโมง
หนึ่งมีอังกฤษพวกหนึ่งเข้าไปทงลูกจ้างบ้างอังกฤษบ้างประมาณ ๑๐ คน
ไปยิงนกที่พระเจดีย์อีก เวลานี้เป็นเวลาพระสงฆ์ลงไปทำวัตรอยู่ในพระ
วิหาร พระสงฆ์องค์หนึ่งมาห้าม คนที่ยิงปืนไม่ฟัง เอาปืนกระทุ้งเอา
พระสงฆ์ให้เกิดชกต่อยกลุ่มรวมตัวกันชน พระสงฆ์จับพวกอังกฤษ
ได้ ๔ คน เอาตัวไปส่งพระอริยมุนี ๆ ถามว่ามาแต่ไหน บอกว่าไป
จากบ้านหมอบรัดเลริมฉางกรมวงศา พระอริยมุนีจะจับเอาพวกนั้นมา

(๑) พระอริยมุนี (ทับ) ได้เลื่อนเป็นพระพรหมมุนีในปีนั้น ถึงรัชกาลที่ ๕ ได้เป็น
สมเด็จพระวันรัตน์

ดังทวงกรรมวงศ์ พวกพ้องของอังกฤษเข้ามาอ่อนน้อมรับผิดรับชอบ
 ขอให้ปล่อยเสียเถิดอย่าเอาไปส่งเลย รับทำหนังสือสัญญาให้ว่าถ้อย
 ความไม่ว่าแล้ว ขอให้เป็นเล็กกัน พระอริยมุนีเอาหนังสือสัญญาไว้
 แล้วปล่อยตัวไป พวกที่อยู่บ้านหมอบรัดเลไม่พ้อง แต่พวกที่อยู่บ้านอื่น
 ไปพ้องแก่งสุดคนเก่าๆ มีหนังสือมาถึงกรมท่าอายุคพระสงฆ์ไว้ แล้ว
 ทำไปพ้องมาพ้องว่าพระสงฆ์ ความก็จะตอ้งชำระกัน แต่เสนาบดี
 ผู้จะชำระเห็นว่าติดการของพระที่ประทุมวันอยู่ ผิดไว้ว่าต่อนั้น ๒-๓ คา
 งารเล็กแล้วจึงจะชำระ พอถึงฉนวนหน้าเขาส่งสุดคนเก่าๆ มาคนเดียวว่า
 กงสุลคนใหม่มาถึงแล้วตัวเป็นต้นชำระ ไม่มีอำนาจเป็นกงสุลแล้วจะ
 ขอลากลับไป การที่จะชำระนั้นเป็นธุระของกงสุลคนใหม่ ความก็ยัง
 ค้างกันอยู่ กงสุลคนใหม่นั้นได้จัดให้พระนายไวยวรนาถลงไปรับ พง
 มาถึงกรุงในฉนวนแล้ว แลความก็ยังไมทันได้ฉานเพราะเขาพึ่งมาถึง
 ได้ยินว่ากงสุลคนนั้นคุมพระราชดำส่นแลสั่งของทูลมเด็จพระนางเจ้ากรุง
 ลอนดอนฝากมาให้ข้าพเจ้าบ้าง บอกขอเรือให้ลงไปรับ แต่จะเป็น
 สิ่งไรยังไม่ทราบ

แลการซึ่งอังกฤษเข้าไปยิงนกในวัดวาอารามนี้ แต่ในแผ่นดิน
 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้เกิดวิวาทพิพาทเกาะวัดลำพัง
 ครวงหนึ่งแล้ว พระสงฆ์กับอังกฤษตักกัน พระสงฆ์ว่าอังกฤษข่มเหงเข้า
 ไปยิงนกในวัด อังกฤษก็เถียงว่านกมิใช่สัตว์ของพระสงฆ์เลี้ยงอยู่อย่าง
 เป็ดไก่ เป็นสัตว์บินอยู่ในอากาศไม่มเจ้าของ ครวงนั้นตักตื้นกันอย่างไร
 ข้าพเจ้าก็ไม่ทราบการถึงงกันไป เมื่อครั้งมีคดีเคอร์ปากรับหนังสือ
 สัญญาเข้ามาเปลี่ยน ขอทำหนังสืออธิบายสัญญานั้น ข้าพเจ้าก็ได้
 วิตกว่าวิสัยอังกฤษ วันอาทิตย์แล้วก็เที่ยวยิงนกเล่นเป็นปกติ ฝ่าย

อนึ่งกฎหมายฝ่ายไทย ข้าพเจ้าก็ได้ประกาศไว้แต่ก่อนทำหนังสือ
สัญญาฉบับอังกฤษ ว่าอำเภอของตระเวนน้อยตัวคนพาดมาก ถิ่นฐาน
บ้านเรือนของใครใคร่รักษา ถ้ามีผู้บุกรุกอยู่อาศัยเข้ามาก่อการทะเลาะ
วิวาทตีรันฟันแทงในรัศมีกำแพงที่ดินฐานบ้านของใคร ให้เจ้าบ้าน
เป็นชนผู้บุกรุกเป็นแพ ถึงจะมีบาดแผลก็ไม่ว่าให้โต้เบียดปรับเลย
กฎหมายดั่งข้าพเจ้าได้บอกแก่มีศเคอร์ปาก แต่ได้เขียนคำประกาศ
ฉบับไทยให้ด้วยแล้ว ก็แต่ของอังกฤษยังนึกวิวาทกับพระสงฆ์ครั้งนั้น ก็เป็น
ที่หม่อมพระเจ้าย อยู่นักกำแพงชั้นในของวัดทิมก้าแห่งดังสองชั้น มิใช่
จะเป็นวัดใดวัดร้างว่างเปล่าเหมือนวัดสวนจันรียากว่าวัดฤาไม่ใช่วัดเมื่อ
ไร่นั้น แลเห็นทวดคนนั้นดังคนในพวกท่านทูตานุทูตก็จะได้เห็นจำได้อยู่แล้ว
ซึ่งบอกมาทงนพอให้ท่านรู้ได้ ถ้าไม่มีใครว่ากล่าวอย่างไรก่อน ก็อย่า
เพื่อไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทก่อนเลย ฯ

จดหมายมา ณ วันที่ ๓๑ ค่ำ ปีมะเส็งนพศก

ฉบับที่ ๒๔

พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน

จดหมายมาถึง พระยามนตรีสุริยวงศ์ราชทูต เจ้าหมื่นด้รวเพรภักดี
อุปทูต จมื่นมณฑิรพิทักษ์ตรีทูต หม่อมราชโอรสธำม แด่หมื่น
ราชามาตย์ นายพิจารณ์ด้รวภัก ข้าราชการกับเครื่องราชบรรณาการ
ให้ทราบ ด้วยเชอรอเบิดส์จอมเบิกกงสุลอังกฤษคนใหม่ มาถึงแล้ว
ในวัน ๕ ๑ ค่ำ แลวให้หนังสือมาถึงข้าพเจ้าว่า ได้ถือพระราชดำล้น
สั่งเจ้าพระนางพระเจ้ากรุงลอนดอนบอกตอเรีย เข้ามาส่งฉบับ ให้ข้าพเจ้า
ฉบับหนึ่ง ถวายวงหน่าฉบับหนึ่ง กับเครื่องราชบรรณาการหลายสิ่ง
แต่ได้มากับตัวแต่ ๓ สิ่ง กระบี่ฝรั่งทำอย่างพระขรรค์ ๑ ปืนโมเนโรเฟอด
เครื่องเงิน ๑ กับตัวอย่างเงินเหรียญอังกฤษ แลอย่างเงินเหรียญไทย
ตามอย่างซึ่งมีเตอร์ปากเขาออกไปน ๒ หีบหนึ่งเล็ก แลว่าเครื่อง
ทำเงินเหรียญเครื่องบับฝ่าย แลสิ่งอื่นหลายสิ่งก็มีมาด้วย แต่ยังมีกับ
เรือกำปั่นแล่นไปอ้อมทางเซปคุตโหบ ยังไม่มาถึงเมืองสิงคโปร์ เมื่อ
เชอรอเบิดส์จอมเบิกมาจากเมืองนั้น แต่เห็นว่าจะจะมาโดยไม่ช้า
แลเชอรอเบิดส์จอมเบิกได้ส่งมาแต่หนังสือของเลอรตกลาเรนดอนถึง
ข้าพเจ้าก่อน ความในหนังสือนั้นว่าบอกความว่าพระเจ้ากรุงลอนดอน
สั่งเชอรอเบิดส์จอมเบิกคนนั้น มาเป็นกงสุลในเมืองไทย แลว่า
ด้รวเลิรญเชอรอเบิดส์จอมเบิกไปต่าง ๆ รับรองมาว่าเป็นคนดีแท้ แลว่า
ตั้งแต่นั้นไปผู้ครองฝ่ายสยามจะให้หนังสือบอกกล่าวชนไปถึงผู้ครองฝ่าย
อังกฤษ ณ กรุงลอนดอน คือพระราชดำล้นแลหนังสือเหล่านั้นก็ให้

มอบให้เชอรอบเบิดจ้อมเบิกรับส่งไปเกิด อย่าให้ต้องส่งไปเมือง
 ช้องกงอย่างแต่ก่อนเลย ถึงพระราชดำذنแลหนังสือเดนมาร์ค ณ กรุง
 ลอนดอน ก็จะต้องมาตรงถึงเชอรอบเบิดจ้อมเบิก ให้ส่งที่กรุง^๕เทอญ
 ไม่ต้องส่งมาช้องกงอ้อมค้อมไปให้บ่อยการวันไม่ต้องการ แลบอก^๕ว่า
 ครั้นเชอรอบเบิดจ้อมเบิกได้เป็นผู้รับเครื่องราชบรรณาการมาใช้แทน^๕
 ของที่ตกนาที่เมืองสิงคโปร์แต่ครั้งก่อนนั้นด้วยเท่านั้น แต่พระราชดำذن^๕
 นั้นเชอรอบเบิดจ้อมเบิกยังไม่ได้ส่ง ขอให้แก้แทนแต่แต่งรับรอง ดัง^๕ครั้ง
 มีเคเตอร์ปากเข้ามา^๕ ข้าพเจ้าก็ยอมทำตามนัดจะรับต่อวัน ๒ ๑ ๓ คำ^{๑๓}
 ด้วยจะต้องจัดแจงการรับให้สมควร แลในวัน ๗ ๑ ๓ คำ เชอรอบเบิด^๕
 จ้อมเบิกขึ้นมาหาข้าพเจ้า เอาดีไปดมา ของพวกกรอยาตแอสตรอนนอ-
 มิกอลดลือไซยิต ตั้งแต่งข้าพเจ้าเข้ามาให้เป็นผู้ข้าพเจ้าด้วย แลหนังสือมา^๕
 จากอังกฤษมีข้อบางมาสั่งให้ข้าพเจ้า ในเวลานั้นก็ไม่ได้พูดด้วยราชการ^๕
 อะไรเป็นแต่พูดการเล่นต่างๆทั้งนั้น ดูเป็นหน้าตาขมขื่นแถมได้เบิกบาน^๕
 อดแต่ความรู้อวิชาหาของประหลาดๆ ไปไม่ได้ว่าหุยกหุยกิรวกอนอะไร^๕
 ชอบกลอยู่ ครั้นวัน ๒ ๑ ๓ คำ ก็ได้พร้อมกันแก่พระราชดำذنเหมือน^{๑๓}
 ครั้งมีเคเตอร์ปาก แลแล้วก็เลยดูถึงผู้คนใหม่คนเก่า แลแต่มี^๕
 แลตามแลหมี ๗ คนด้วยกันเสร็จแล้ว แต่ในพระราชดำذنนั้น มีความ^๕
 แดว่าพระเจ้ากรุงลอนดอนได้ฟังข่าวว่าเครื่องราชบรรณาการซึ่งมา^๕
 ครั้งก่อน เป็นอันตรายเสียโดยมากที่เมืองสิงคโปร์ก็เสียพระทัย ครั้น^๕
 จะหามาใช้แก้ไขใหม่โดยเร็วก็ลำบาก เพราะบ้านเมืองห่างกันนัก ด้วย^๕
 ของดี ๆ จะหาขึ้นจากจึงต้องรอมานาน บัดนี้ของทั้งปวงจัดเสร็จแล้ว^๕
 ได้มอบของเหล่านี้ทมิบาญชากับมาด้วย แก่เชอรอบเบิดจ้อมเบิก

ซึ่งตั้งให้เป็นกงสุลเข้ามาอยู่ในกรุง แล้วในของเหล่านั้น ของสิ่งหนึ่ง
เห็นว่าจะเปนประโยชน์มาก คือเครื่องกดบับฝ่าย ขอดถวายเข้ามาเจริญ
ทางพระราชไมตรีเป็นที่ผลิตผลิต แต่ของนอกนั้นจัดแจงทำตามคำ
มิสเตอร์ปากว่า สิ่งไรจะเป็นของต้องการในกรุงก็จัดเข้ามาแทนที่ของเก่า
ที่เปนอันตรายเสียเนน ใจความในพระราชดำذنนั้นเพียงเท่านี้

แต่ในบาญชนนี้ เครื่องทำเงินเหรียญด้ามดำรับ ซึ่งได้ออกซื้อไว้
แต่ก่อนก็มีมาด้วย แลของอันหลายสิ่ง อย่าให้ต้องออกซื้อเข้าไปเลย
ข้าพเจ้าได้ปรึกษา กับเชอรอบเบิดส์จอมเบิก ว่าจะรีบตอบพระราชดำذن
แลตอบหนังสือเลอรรคกลาเรนคอนไปโดยเร็ว ให้ทันฤดูไทยยังอยู่ใน
เมืองนั้น เชอรอบเบิดส์จอมเบิกกับว่าจะรีบไป แต่ครั้นมาคิดเห็นว่า
ของบรรณาการกึ่งยังไม่ถึงพร้อม ได้มาถึงแล้วแต่ของท้อออกซื้อแล้ว
ข้างต้นนั้น ครั้นจะรีบไป ในพระราชดำذنว่าได้รับแล้วหมดก็จะเปนปดไป
ครั้นจะว่าได้รับแต่เท่านั้นยังไม่ได้รับเท่านั้น ก็จะเป็นจุกจิกไปด้วย
ของเล็กน้อย จึงจะขอรออยู่ก่อนจนกว่าของจะครบ ว่าดังนี้เชอรอบเบิดส์
จอมเบิกก็เห็นชอบด้วย เพราะฉะนั้นจึงบอกมาให้ท่านทูตาทนทูตทั้งปวง
ถ้าอย่างไรจงให้ข้าแกลเลอรรคกลาเรนคอนเกิด ว่าพระราชดำذنแล
หนังสือเลอรรคกลาเรนคอน ได้รับแล้ว ในวันกำหนดคงจดหมายมาน
แต่ที่ตัวกงสุลเชอรอบเบิดส์จอมเบิกนั้นเป็นคนพึ่งมาถึงใหม่ ยังไม่รู้
อริยาไครย์ปรกติว่าอย่างไร ครั้นจะชมมาว่าดี ก็จะเป็นยกยอเร็ววันก็ไป
แต่ถึงกระนั้นด้วยคนจะเป็นอย่างไรดูหน้าตาท่งทักก็ไม่ไกลกว่าปรกตินัก
เหมือนอย่างกงสุลหิตติเยอ เมื่อแรกพอเข้ามาทำหนาบงบนึงซึ่งได้
พอมายู่ได้สองสามวันก็จะเรงเอานนเอาน ครั้นตอบไมทน์ให้ไมทน์ก็
ชมชวาทะพ้องจะร้องจะเอาเร็วรบเข้ามาทีเดียว ใช้สายเอกไปทุกประการ

ชาวไทยแฉ่งแต่ละวัน กงสุลยลเย็นนเห็นเป็นต้นตอเจ้าทุกข์เจ้าร้อน
 ออดแอตไม่ยอมแยมแถมได้ ถึงไม่เป็นคนร้ายอะไร ก็เป็นทุกข์เป็นร้อน
 ทอดถอนนัก หน้าตาเหี่ยวเฉา แต่คนเห็นเบื่อกับมันดี ได้ยินว่าไปหา
 คุณพระยาศรีสุริยวงศ์ ไปว่าว่าตนนั้นได้เคยไปเป็นกงสุลอยู่มากหลาย
 เมืองแล้วก็ไม่เคยไปก่อฉันทให้เกิดขึ้นเคียงกับบ้านหนึ่งเมืองใดเลย
 ให้สืบเอาเกิด

แต่ความเรื่องอังกฤษกับพระสังฆวัดโสมนัสวิหารก็กันชน
 ๗.๑.๓ คำ กงสุลคนใหม่กับกงสุลคนเก่า พร้อมกันชนมาทวงกรมวงศ์
 ขอให้หมิ่นดพระราชาคณะผู้ใหญ่มาหลายองค์ แล้วว่าซึ่งพวกอังกฤษ
 เข้าไปยิงนกในภายในกำแพงวัดนั้นพวกอังกฤษผิด แต่พระสังฆมอ
 ทบุนั้นแรงนักไป อังกฤษถูกเจ็บแตกหักมาก จะขอให้เสียค่ายาให้
 แลขอให้ทำขวัญเสียบ้างให้ความเป็นแฉ่งกัน ตั้งแต่นั้นไปกงสุลคนใหม่
 จะประกาศ ห้ามมิให้อังกฤษเข้าไปยิงนกในวัดใดวัดหนึ่งเลยเป็นอันขาด
 แต่พวกอังกฤษพอใจเข้าไปเที่ยวชมวัดอยู่มาก เมื่อเข้าไปใด ๆ ขออย่าให้
 พระสังฆห้าม ถ้าใครเข้าไปยิงปืนที่ในวัดให้กลุ้มรุมกันจับเอาตัวมาตั้ง
 ที่กงสุล ๆ จะทำโทษให้ แลเงินทำขวัญอังกฤษนั้น กรมวงศ์รับจะใช้
 ให้ตามซึ่งกับค่ายาโดยสมควร พระสังฆไม่ต้องเสีย ซึ่งกงสุลมาว่าความ
 ครั้น ก็เป็นอันยอมเรียบร้อยอยู่ไม่เอิกเกริกกระเถิบเหมือนครั้งหลังเลิ
 แดเครื่องพิมพ์ทำเงินเหรียญนั้น จะเป็นอย่างไรก็ยังไม่รู้งังไม่มา
 ถึง เป็นแต่ได้เห็นในบาญชีว่าเป็นสามตำรับดังจดหมายมาก่อน แด
 แบบตราที่จะตามแบบไทย เป็นรูปเหรียญอย่างไทยนั้นบาญชีสามแ
 ต้องตำรับ คือกดข้างหน้าตำรับหนึ่ง กดข้างหลังตำรับหนึ่งเท่านั้น แด
 ของที่จะทำนั้นจะเป็นของมกัณภัยหรือจะยักอย่างใดก็ยังไม่รู้อัน

ตรารูปมงกุฎรูปจักรท้าวมานัน ก็ยังเคลือบคลาดอยู่ไม่ชัดเป็นฝีมือของ
ไทยแท้ ถ้าอย่างโรยงาทั้รพรเพรภักดีเอาไปนั้น จะให้เขาทำให้อีก
สักสองตำรับสามตำรับให้ไว้ในเครื่องนี้ใดก็จะได้อยู่ จงเอาใจใส่ด้วย

วงหนานนเมอวน ๒๑ ค่ำ ทานเงินเรืออยู่ททเต แต่พอแฉเห็น
เรือกลไฟฝรั่งเข้ามาถึงททอดส้มนอกหลังเตา ทานกั้แฉเรือมา
ประทับริมเรือกลไฟฝรั่งสั่งตรับแฉแฉไปทอดพระเนตรตามเคยของ
ทานแฉ ทานกั้แฉจกลบชนมากรุงถึงวงวัน ๕ ค่ำ พอแฉจมาถึง
ทานกั้มหนง้อมาถึงข้าพเจ้าว่าทานแฉจมาถึงแฉ แต่ว่าจะแฉจลงมา
หาข้าพเจ้ายังไม่ได้ ประชวรตลกพระเส้มหพระโธหิตไปแล้ว พระบาท
ถลอกกำเรบไซ้คั้บวมเคยกรโยกยกเยก ผัดต่อ ๒-๓ วันจึงจะแฉจมาได้
ทานกั้ยังไม้ลงมาจนวัน ๗ ค่ำ ข้าพเจ้าให้บุตรชายบุตรหญิงข้าพเจ้า
ไปเฝ้าเขียนประชวร ทานกั้ยังบอกบ๊วยออกแฉคั้ยุนแต่กำหนดว่าจะ
แฉจลงมาทอดพระเนตรแฉกเมืองในวัน ๒๑ ค่ำ แต่เมื่อเวลาแฉ
เมืองทานกั้ไม้ได้แฉจมา ได้ย่นกำหนดว่าทพระบวรราชวัง จะรับแฉ
เมืองในเวลาพรังนวัน ๔ ค่ำ ๒๑ ค่ำ ๒

จดหมายมาวัน ๓๑ ค่ำ ปีมะเส็งนพศก

ฉบับที่ ๒๕

พระราชหัตถเลขาถึงพระยามนตรสุรียางศ
แด่เจ้าหมื่นสรรเพชภักดี

จดหมายมายังพระยามนตรสุรียางศราชทูต เจ้าหมื่นสรรเพชภักดี
อุปทูตให้ทราบ ว่าตั้งแต่ทูตออกไปแล้ว หนังสือของทูตที่ฝากมาได้เขา
ข้าพเจ้าแต่ลำกรง คือ หนังสือที่ฝากมาเมื่อถึงเมืองสิงคโปร์ ครึ่งหนึ่ง
ได้เมื่อกลางเดือนสิบ เมื่อถึงเมืองอาเณนครึ่งหนึ่ง ได้เมื่อกลางเดือน
สิบสอง เมื่อถึงเมืองอาเณนครึ่งหนึ่ง ได้เมื่อแรมเดือนยัย
แต่หนังสือของท่านจะได้บอกส่งมายังกรง เมื่อท่านถึงกรุงลอนดอนแล้ว
หรืออยู่ที่กรุงลอนดอนนั้น ยังไม่ได้ข่าวเขาหู่ข้าพเจ้าได้กลับมาหนึ่งเลย
แต่เดี๋ยวนี้กาลก็ล่วงกลางเดือนยัยแล้ว ถ้าข้าพเจ้าจะฝากหนังสือขึ้นไป
เห็นว่าการก็โง่หนัก จะส่งออกไปแต่กรง ก็ว่าจะถึงเมืองสิงคโปร์
๒๐-๒๕ วันบ้าง ตั้งแต่เมืองสิงคโปร์ก็ว่าจะถึงกรุงลอนดอนก็ตั้งแต่ ๔๐ วัน
ขึ้นไป ถึงหนังสือจะฝากลงมาแต่กรุงลอนดอนก็ว่าจะถึงกรุงนักษา
เหมือนกัน ตั้งแต่ ๖๐ วันขึ้นไป ครั้นข้าพเจ้าจะฝากหนังสือไปในแรม
เดือนยัย ก็ว่าจะถึงกรุงลอนดอน คนก็คาดเห็นว่าจะไปถึงเมื่อทุกกลับ
แล้วตอกกระมัง เพราะว่าข้าพเจ้ายังไม่ได้ฟังข่าวมาเลย ว่าท่านทูตนั้น
จะได้อยู่ที่กรุงลอนดอนนานสักเท่าใด และเที่ยวไปข้างไหนบ้าง จะ
กลับเมื่อไรเป็นแน่ ถ้ารู้ให้ถึง ถ้าเห็นว่าจะไม่ทันก็จะได้ไม่ฝากไป เพราะ
หนังสือจะไปพดกับทูตเสียไม่ต้องการ ถ้าท่านจะช้ำอยู่ในกรุงลอนดอน
นาน เมื่อถึงแต่กลางเดือนยัยไป ท่านจะได้หนังสือฝาก ก็อย่าให้

ตกใจว่าจะมีเหตุเภทภัยอย่างไร ไม่มีอะไรตกในกรุง ๆ นกสบายดี
เป็นปรกติอยู่

อนึ่งกรมวงศ์คำกับคุณศรีสุริยวงศ์ ท่านว่าท่านสืบทราบธรรมเนียม
ในกรุงลอนดอน ว่าทุกต่างเมืองไปจะมีธรรมเนียมให้อยู่ได้แต่ ๖๐ วัน
เพราะฉะนั้นท่านคาดการณ์ว่า เห็นทูตจะไปถึงในข้างขึ้นเดือน ๑๒ บัดนี้ถึง
ขึ้นเดือนยี่แล้วเห็นทูตจะได้กลับอยู่แล้ว ถึงหนังสือไปก็จะไม่พบ แต่
ข้าพเจ้าจะเชื่อเอาเป็นแน่ไม่ได้ ด้วยว่าทูตไทยไปแต่ไกล เป็นทูตแปลก
ประหลาด ไปถึงก็เป็นทูตหนาวนัก หรือขุนนางอังกฤษเขาจะคิดกันกัก
ให้พักอยู่จนสิ้นฤดูหนาวอย่างไรก็ไม่ทราบ ถ้าหนังสือฉบับนั้นไปถึงท่าน
ก็รีบบอกข่าวมาให้แจ้งความด้วย

อนึ่งหีบใส่ยามียามากหลายอย่าง กับหนังสือสมุดเล็กสำหรับบอก
ให้ใช้ยาเหล่านี้ก็มากกักอยู่ด้วย เป็นของใช้ตามท้าวบาง ทวีธาภิเศก
เรือค้าขายบ้าง ขอท่านได้เอาใจใส่หามาให้ข้าพเจ้าได้เก็บหีบหนึ่ง กับ
หนังสือสำหรับหีบด้วย ฯ

จดหมายมา ณ วันที่ ๑๒ ค่ำ ปีมะเส็งนพศก

๖๑
ฉบับที่ ๒๒

พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน

จดหมายมายัง พระยามนตรีสุริยวงศ์ ราชทูต เจ้าหมื่นสรรเพช
ภักดี อุปทูต จมื่นมณเฑียรพิทักษ์ ตราชทูต แลหม่อมราโชทัยตาม
ให้ทราบ ว่าคนในกรุงน้อยบ้านเดียวเมืองเดียวกัน ก็ยอมพวพ่นปดพิทช
นับถอกันทางนั้นทางนี้ไป คือเป็นพี่น้องชาวตบวงพี่น้องชาวเมยบาง
โดยที่ผู้ใดคนหนึ่งเป็นครูบาอาจารย์ของตบวงของเมยบาง แม้คนคน
เดียวประเดียวไปนับถอกัน ประเดียวไปนับถอกันนั้น แต่จะรู้ตามก็
ไม่ทันเลย เปรียบเหมือนตาฟักแตกจนเห็นตะแก่นับถอกันบ้านในคลอง
บางหลวง ว่าเป็นพวกพี่น้องของแก มาภายหลังแกก็ว่าชาวแพบางยี่
นเป็นพวกพี่น้องของแกไปเสียทั้งพวกทั้งผู้หญิงผู้ชาย แลแกก็ว่าชาวแพ
ปากคลองบางลำภเป็นพวกพี่น้องของแก แลแกก็ว่าพวกจอมมารดา
พระองค์เจ้านัดเป็นพวกพี่น้องของแก เดียวกันแกก็ว่าพวกบ้านพระยา
ศรีสัตนาทหีเป็นพวกพี่น้องของแก(๑) แต่คนคนเดียวการก็ยกย้ายไป
อย่างนี้ ก็เหมือนพวกทตไปทงทกนายนี้ จมื่นพวกพ้องยกย้ายไขว่ไขว่
ไปทางไหน ชาวเจ้ากรุงไปไม่ทอดเลย อนึ่งขอชาวเจ้ากรุงเป็นหูข้างหนึ่ง
เป็นขรรคมดาของในหลวง ความดีความเจริญของใคร ๆ ก็ไม่ใคร่จะพัง
คือใครจะไปข้างไหน ๆ ได้เมยมากดี อยู่อยู่กับบ้านเกลียดผู้หญิงใดก็
ใครจะแต่งงารบ่าวสาวปลุกเข้าสร้างเรือนกับใครก็ใครจะทำการค้า

(๑) ตัวอย่างที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์

พิจารณาเรื่องราวพิสดารมาหนึ่งแล้ว แลว่าไข่ม่มแต่คนข้างใน คือพระราชนครวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามาลีหนึ่ง ประชวรไข้ในท้อง พระบรมวงศ์เธอ พระองค์นัดดาหนึ่ง ประชวรหมอล่าเป็นโรคเรื้อน หม่อมเจ้ากดินในกรมหมื่นสุรินทรรักษ์หนึ่ง หมอล่าเป็นโรคฝีในท้อง ตามไข่มเห็นจะไม่หาย ยังหม่อมเจ้าประภาในกรมขุนอิศราณรัักษ์หนึ่ง บอกอาการมาว่าหนักถึงดอกไม้นูปเทียนมาลาแล้วแต่ยังไม่ตาย คนไขอื่น ๆ มีบ้างนอกนี้แต่ไม่ควรจะเขียนหนังสือในกระตาสขอรับคำ ขอเดชะอย่าให้ต้องบอกเลย ฯ

จดหมายมา ณ วัน ๓๒ ค่ำ ปีมะเส็งนพศก

ฉบับที่ ๒๗

พระราชหัตถเลขาถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์กับน้องชายแลบุตร

จดหมายมายัง พระยามนตรีสุริยวงศ์ราชทูต จมื่นราชามาตย์น้อง
นายเทศน์น้อง นายทศบุตรพระยามนตรีสุริยวงศ์ ให้ทราบ ว่าสมเด็จพระ
เจ้าพระยาองค์น้อยเมื่อเดือนยี่สามแรมมาจนเดือนสามข้างแรม ข้าพเจ้า
ได้มอบให้อยู่รักษาพระนคร ข้าพเจ้าไปเที่ยวเล่นทะเล ตั้งแต
วัน ๒ ๖ ค่ำ จนวัน ๖ ๓ ค่ำ จึงได้กลับมาถึงกรุงเทพ ฯ เมื่อ
วัน ๗ ๓ ค่ำ เวลาเช้าห้าโมงเศษ เวลากลางคืนท่านได้มาหาพูดจา
กับข้าพเจ้าอยู่เวลาดึกยาม อารมณ์เห็นสบายอยู่ ครั้นวัน ๓ ๓ ค่ำ
ท่านจัดแจงเรือไว้พร้อมจะขึ้นไปดูการที่พระพุทธรูป กำหนดจะเข้ามา
ลาข้าพเจ้าในค่ำวัน ๓ ๓ ค่ำนั้น เวลาบ่ายท่านไปนั่งอยู่บนกระดานเรือ
ที่ท่านเริ่มทำการจะทำเป็นเรือกลไฟ เพราะเครื่องกลไฟท่านได้จัด
มาได้ใหม่ เวลาเย็น ๔ โมงเศษ บังเกิดปลุกปั่นโรคลมจับตกลงมา
ไม่รู้สติ หมอที่บ้านของท่านไปแก้ไข้พิษจนได้รับยาเนาศโกฏครึ่งหนึ่ง
ทนายหามท่านขึ้นไว้ที่โรงงารแล้ว ท่านก็พูดจาได้เป็นปกติ แม่นม
แม่เป่า แม่กลี พระยาศรีพิพัฒน์ แลบุตรอื่น ๆ ที่บ้านก็ได้ตามออกไป
เยี่ยมพร้อมกันอยู่ ดึกครู่หนึ่งก็กลับมาจับอีก หมอแก้ไข้ไม่พิน
ถึงอนิจกรรมในเวลาเย็น ๕ โมงเศษ เวลานั้นเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์
กับพระยาร่วงศ์พิพัฒน์มาอยู่กับข้าพเจ้าในวัง ทราบข่าวจึงไปก็ไม่ทัน

ฉบับที่ ๒๘

พระราชหัตถเลขาถึงนายพิจารณ์สรรพกิจ

จดหมายถึง นายพิจารณ์สรรพกิจ ให้ทราบข่าวดีว่า เจ้าพระยา
นิกรบดีนทร์ อากาโรบายเป็นปกติแล้ว ถึงโรคเก่าของท่านก็คลายหาย
ชุนมาก ตบแข็งแรงกว่าแต่ก่อน เมื่อวันศุกร์เจ็ดของคนี้ถึงอนิจกรรม
แล้วอันอาบนำศพ ท่านก็มาได้พร้อมกับเสนาบดีอื่น ๆ เลือกเวลาท่านก็
เดินไปเองได้ไม่ต้องมีคนพยุง อนึ่งพันภรรยานายพิจารณ์ จอมมารดาซึ่ง
ได้พามาหาข้าพเจ้าครั้งหนึ่ง บัดนี้ก็ยังอยู่เป็นสุขอยู่ทั้งบุตรชายไม่มี
เหตุการณ์อะไร ๆ

จดหมายมา ณ วันที่ ๖ ๓ ค่ำ ปีมะเส็งนพศก
๑๔

ฉบับที่ ๒๙

พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าหมื่นสรรเพชญ์ภักดี

จดหมายมาถึง พ่อเพงสรรเพชญ์ภักดี ให้ทราบ ว่าของที่ฝากมา
ในหีบหมผ้าเขียนเป็นอักษรอังกฤษว่าให้ช้าน ได้มาถึงมือข้าวัน ๕ ๑ ๔
คำ แต่ข้าคนเห็นจะมีหนังสือฝากด้วยแต่ยังหาได้ไม่ ได้มาแต่หนังสือ
มีศัดาวคัพชายกับตนจศัทตายนน ๒ ฉบับ ในหนังสือนั้นสรรเสริญ
พ่อเพงมาก ว่าชื่อสัตย์ต่อข้า คิดการงารให้เป็นประโยชน์แก่ข้าไม่ให้
เสียเวลาเมื่ออยู่ในเมืองลอนดอน แลว่าได้มาหาพ่อเพงหลายครั้งแต่
ได้ให้ลูกชายช่วยขอร้องพ่อเพง ขอให้ส่งลูกชายเป็นเอเชนของข้าฤ
กษัตริย์ของไทย หีบนั้นได้เปิดออกก็เห็นแต่หนังสือพิมพ์นอก จดว่า
ของราชทูตทูตเกล้า ฯ ถวาย กับหนวดดำหีบได้กางคหนึ่ง ช้อง
หัวล้าน ๓ หัวรุ่งรัง ๓ ไม่มีจดหมายว่าให้ใคร ข้าคนเห็นพ่อเพงจะสั่ง
มาจะให้ได้จำอดตะคอนของข้ากระมัง ขอดคีตาหีบมอง ๓ ไม่รู้ว่าให้ใคร
กลองเมฆดอม ๓ คมพลอยแดงดำรับ ๓ จดหมายว่าของพระยามนตรี
สุริยวงศ์ทูตเกล้า ฯ ถวาย แลหีบกระดาง ๒ หีบ ๗ หนมีแหวน ๕ วง
นาฬิกากลเพชรเล็ก ๓ ตลับเงินเล็กคู่ ๓ คมพลอยแดงดำรับ ๓ จดหมาย
ว่าทูตเกล้า ฯ ถวาย ข้าได้รับไว้แล้ว อีกหีบหนึ่งมีแหวนหลายวงมี
จดหมายขอคนต่าง ๆ มานน ข้าก็ได้แจกให้ถึงมือทุกคนแล้ว ตามข้อ
ที่จดหมายมาได้รับแล้ว แหวนอยู่ที่นอกหีบกระดางสองวง วงหนึ่ง
ว่าหยิงเยาวดกษณ ข้าก็ได้ส่งให้แล้ว แต่อีกวงหนึ่งว่าพระองค์เจ้า
ประสูติใหม่ ก็ลูกข้าที่ออกใหม่ในปีนั้น เมื่อพ่อเพงไปแล้วถึง ๓๐ คน
ตายเสียคนหนึ่งแต่หญิงเล็กหลานส้มเต้ของคนอย ยังอยู่อีก ๘ คน

จะเป็นคนใด ข้าพเจ้าในหนังสือที่ข้าพเจ้าบอกมาก่อน ก็ได้บอกชาวโลก
 เกิดมาแต่ชายเล็กของทกษิณชา เคยจนซื้อเกษมศรัศูโยค กับหญิง
 หลานส้มเต๋ของคณอย แลชาวหญิงเล็กนั้นตายก็ได้บอกมาแล้ว จึง
 คนเห็นว่าเห็นจะให้มาเป็นของขจรแก่เกษมศรัศูโยคกระมัง เพราะพ่อเพง
 เห็นว่าบุตรมารดานั้นได้ต้องดวงแล้ว จึงไม่ได้ให้ส่วนแก่มารดาด้วย
 กระมัง ข้าให้แหวนดวงนั้นแก่เกษมศรัศูโยคนี้ของทกษิณชา ลูกออก
 ใหม่อีก ๘ คน ข้าหาได้บอกชาวมาถึงพ่อเพงไม่ คือหญิงส้มอดมัย
 หาราชบุตรมาลัย ๑ ชายศรีสุทริขิงไชยบุตรบัว ๑ ชายทองแถม
 ถัดยวงศ์ บุตรหนูสังวาล ๑ หญิงกนกวรรณเลขาบุตรเพิง ๑
 ชายชุมพลส้มโภชบุตรเต่า ๑ กับหญิงอีกสามคนยังไม่ชื่อ เป็นบุตร
 มารดาของแร่โรเร ข้าให้ให้ขาดเป็นหลานเลี้ยงของพระองค์เจ้าพิไชย
 คนหนึ่ง คุณศรีสุริยวงศ์คน ๑ ท่านกรมท่าคน ๑ ท่านดีใจรับทำนุบำรุง
 เลี้ยงเป็นของท่าน เพราะคุณศรีสุริยวงศ์บุตรนอกจากพระนายโดย
 แลหนักกลางเมียรพระพรหมบริรักษ์ใหม่นั้นก็ไม่มี ท่านกรมท่าเล่าก็ว่ามี
 บุตรอยู่ในครรภ์มาจนถึง ๓๓ เดือน ๓๔ เดือนแล้วยังไม่ออก ใครว่า
 มีครรภ์แก่ท่านให้วางวัน ๓๐ คำถึงบาง ๘ คำถึงบาง ๗ คำถึงบางหลาย
 หมอแล้ว ครั้นข้าให้ลูกของข้าท่านกตใจ มาดูแลเป็นเจ้าของลงเงินลง
 ทองหลายชั่งทีเดียว เหตุอันทมิฬทศวรรจะบอกมากได้บอกในฉบับก่อน
 แล้ว แหวนทองคำของพระเจ้าประสูติใหม่นั้น ข้าให้มัดตัวไปก้อย่าติดก
 ุณถวายเลย ข้าจะให้เอง อนึ่งจงบอกพระยามนตรีสุริยวงศ์ให้รู้จ
 ำกลองกับคันทันชาชอบใจรับไว้ใช้เอง ไม่ให้ใครคอก ฯ

จดหมายมา ณ วัน ๔ ๑ ๔ ค่ำ บีมะเสงนพศก

ฉบับที่ ๓๐

พระราชหัตถเลขาถึงนายพิจารณ์สรรพกิจ

จดหมายเพิ่มเติมให้ นายพิจารณ์สรรพกิจ ทราบ ว่าเจ้าพระยา
นกรบดินทร์ เดียวกันท่านส่งบายมากจน ท่านลาฯฯฯไปเมืองสระบุรี จะ
ก่อกุศลทำของทานที่แขวงเมืองนั้น ท่านไปจากกรุงแต่วัน ๒ ๖ คำ
แล้ว จดหมายมาทงนี้ เพื่อจะให้แน่ใจว่าอาการท่านคลายหายจนจริง ๆ

จดหมายมา ณ วัน ๕ ๖ ๓ คำ บีมะเด่งนพศก

๖๕
ฉบับที่ ๓๑

พระราชหัตถเลขาถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์

๖๕
แด่เจ้าหมื่นสรรเพชภักดี

จดหมายมายัง พระยามนตรีสุริยวงศ์ราชทัต เจ้าหมื่นสรรเพช
ภักดีอุปทูต ให้ทราบ ว่าห่อหนังสือจากพวกท่งฉวน ๔ ๑๓ คำ กับหีบ
สิ่งของท่งปองทว่าในหนังสือนั้น ได้มาถึงมือพระพิเทศพานิชเมือง
สิงคโปร์ ในวัน ๒๖ ๓ คำ พระพิเทศพานิชได้รับรื้อรับส่งเข้ามา แล
ได้เขียนหนังสือของพระพิเทศพานิชนำ แลบอกความในหนังสือซึ่ง
เจ้าหมื่นสรรเพชภักดีแลหม่อมราชูทย ได้เขียนฝากถึงพระพิเทศ
พานิชนั้นมาด้วย แลบอกข่าวอันที่พระพิเทศพานิชได้ฟังในหนังสือของ
คนรู้จักในเมืองลอนดอนบอกเข้ามา ว่าพวกทูตในเดือนยี่ข้างชนได้ออก
จากเมืองลอนดอนไปเที่ยวที่เมืองเบอมิงแฮม แลเมืองแมนเชสเตอร์แล้ว
ในเดือนยี่ชน ๓๓ คำ ทูตได้มาค้างอยู่ที่เมืองลิเวอร์พูลด้วย หนังสือ
จากพวกพระพิเทศพานิชได้ส่งเข้ามากับเรืออังกฤษขอยี่สอง พระยาพิศาล
ศุภผลเข้าเอาไปจำหน่ายสินค้าเมืองสิงคโปร์ กลับมาจากเมืองสิงคโปร์
วัน ๓ ๑ ๓ คำ มาถึงปากน้ำเจ้าพระยาในวัน ๓ ๑ ๔ คำ แต่กับต้น
แลจุนจุนเรือด่านใดเร็วมาก ไม่เอาของท่งปองส่งกับพระยาสมุทรธานินทร์
ตามพระพิเทศพานิชสั่งมา ทำห่อหนังสือชนเดียในเรือส่งแต่หีบที่ได้
หนังสือพิมพ์ แลสิ่งของซึ่งพระยามนตรีสุริยวงศ์ แลเจ้าหมื่นสรรเพช
ภักดี ฝากเข้ามา เขียนชื่อนอกหีบเป็นคำอังกฤษว่า ให้ข้าพเจ้าน
มาส่งให้กับหนังสือของมิดเดิลตันดิวคัสต้องฉบับ ถึงข้าพเจ้าเท่านั้น ใน
วัน ๔ ๑ ๔ คำ ข้าพเจ้าได้เปิดหีบนั้นดู ก็หาพบหนังสือไม่ พบแต่สิ่งของ

จึงได้ส่งใบบอกหนังสือฝากเห็นจะมี ได้ให้ไปซักถามหาหนังสือว่า
 ไม่มี มีแต่หีบกับหนังสือสองฉบับเท่านั้น ข้าพเจ้าจึงได้เขียนหนังสือ
 ฉบับหนึ่ง ซึ่งลงวัน ๕ ๖ & คำ ถึงสัตว์รเพชฌกตให้กราบเรียนพระยา
 ราชทูตด้วยแตกอนตามลัทธิควรที่ใคร่รับแต่ของนั้น ครั้นมาวัน ๖ ๖ & คำ
 ข้าพเจ้าได้รับหนังสือของพระพิทักษ์พานิช บอกเข้ามาอีกฉบับหนึ่งโดย
 เรือลาอัน ว่าได้ส่งหีบตั้งของกับหนังสือที่ฝากมานาน เช้ามกับเรือ
 ยี่สิบองแล้วเป็นแน่ ข้าพเจ้าจึงให้พระยาราชานุประพันธ์เอาหนังสือพระ
 พิศัยพานิชฉบับใหม่เป็นสำคัญไปทวงอีก ก็ไปพบแต่หีบใบนั้น
 อยบเซย ของพวกดังกล่าวเข้ามาให้ข้าพเจ้าขึ้นมาในวัน ๗ ๖ & คำ
 หนังสือก็ไม่ได้ ข้าพเจ้าไม่เชื่อจึงให้พระยาราชานุประพันธ์ กับพระยา
 พิศัยศุภผลลงไปค้น จึงได้หื้อหนังสือจดว่าดวงเวรกรรมทำเป็นห่อใหญ่
 มา พระยาราชานุประพันธ์ได้รับเอามาได้เมื่อวัน ๑ ๖ & คำ เวลากลางคืน
 ทำนกรรมทำก็ไม่อยู่ไปพระปฐมเจดีย์ พระยาราชานุประพันธ์แก้ห่อ
 ใหญ่ห่อออก มีหนังสือถึงตัวข้าพเจ้าสองฉบับ เป็นหนังสือพระยามนตรี
 สิริวงศบอกให้ของ คุณพลอยแดง กับกลองเมฆดอมนฉบับหนึ่ง
 กับบอกฉบับหนึ่งถึงหลังเป็นคำอังกฤเป็นลายมือหม่อมราชวงศ์ว่าให้
 ถึงตัวข้าพเจ้า แต่ถึงหลังเป็นไทยนั้นว่าไม่ตรงเป็นเชิงอยู่ ว่าให้
 พระยาราชานุประพันธ์พัฒนาชนกราบบังคมทูลพระกรุณา เพราะดังนี้
 ข้าพเจ้าได้คิดแต่ของพระยามนตรีศิริวงศที่เขียนมาตรง ๆ ฉบับเดียว
 ฉบับหนึ่งต้องให้ไปตามหาพระยาราชานุประพันธ์พัฒนาชนกับบอกป่วยเสียไม่มา
 ต้องมอบหนังสือให้นายสัตว์รพิชัยไปให้ฉีกหาบ้าน ข้าไปส่งถึง
 ชวดม แลหนังสือในห่อนั้น ถึงทอนหลายฉบับ พระยาราชานุประพันธ์ก็
 ได้รับไปว่าจะแจกแล้ว แต่ฉบับหนึ่งถึงหลังอยู่ว่าดวงเวรกรรมทำ

ข้าพเจ้าจึงได้บังคับให้พระยาราชานุประพันธ์ฯ ด้วยท่านกรมท่าไม่ยอม
 ปล่อยให้ข้าพเจ้าหนังสือถึงพระยาราชานุประพันธ์ฯเอง ว่าให้กราบทูลพระ
 กรุณา ข้าพเจ้าได้รับเอามาอ่านได้ความจนจบตลอดแล้ว ก็ได้คืนต้นฉบับ
 ให้พระยาราชานุประพันธ์ฯไป พอนายด้รพพิชัยกลับมาว่าพระยาราชานุ
 ประพันธ์ฯ ได้ฉีกหนังสือหอมนอกแล้ว ตั้งหนังสือขึ้นมา หนังสือในห่อ
 นั้นถึงข้าพเจ้าเองต้นฉบับ เป็นของพระยามนตรีสุริยวงศ์กับเจ้าหมื่นด้ร
 เพรภกิตเขาชื่อกันบอกความคล้ายกับเรื่องทบทอกพระยาราชานุประพันธ์ฯ
 นั้นต้นฉบับหนึ่ง เป็นหนังสือของด้รพพิชัยให้ถึงข้าพเจ้าต้องฉบับ เป็น
 หนังสือเอกคาโมวริงบุตรเชยอนโมวริงถึงข้าพเจ้าฉบับหนึ่ง มีหนังสือ
 จดว่าถึงท้าวอินทสุริยาฉบับหนึ่ง ถึงหลวงรามโยธินฉบับหนึ่ง ต้องฉบับนั้น
 ก็ได้ให้คนไปส่งให้ตามทบทอก ครองนามความยืนยันกันหาว่าทุกครั้งที่
 ซึ่งราชทูตอุปทูตเขยหนังสือให้ถึงตรงตัวข้าพเจ้านั้น ชอบนักหนาแล้ว
 ด้วยได้ฉบับเก็บไว้อ่านเองแล้วอ่านให้คนอื่นฟังต่อๆ ไปทั้งข้างในข้างหน้า
 ตั้งแต่ทูตไปถึงถึงเจ็ดเดือนแล้ว ท่านทั้งหลายทบทอกท่านได้หนังสือข้า
 ของพวกทบทอกไว้อ่านให้คนอื่นฟังคนฟังออกไป แต่ข้าพเจ้าไม่ได้ได้
 ต้นฉบับหนึ่ง ฟังได้หนังสือของด้รพพิชัย ซึ่งว่าด้วยแหวนสำมวง
 คุณต้องด่ารับดลัไบหนึ่ง ซึ่งมาถึงมือข้าพเจ้าในวันที่ ๗ ๓ ค่ำ นั้น
 ฉบับหนึ่ง ก็ไม่มีความอะไรที่ควรจะเอาไปอ่านให้ท่านทบทอกฟัง แต่
 ครองได้หนังสือทบทอกให้ถึงหลวงสำมฉบับหนึ่ง มีความเป็นอันน่าฟังเป็น
 พยานได้ไว้กับตัว เทยอ่านให้คนอื่นฟังคนฟัง เป็นเกียรติยศนักหนา
 แต่ถึงกระนั้นก็ได้ด้วยลำบาก ต้องต่อแล้วดลัไบต่อเล่าโตง ๆ เตะ ๆ
 ตั้งเล่ามาแล้วในข้างต้น ถ้าหากว่าจะห่อเสียห่อหนึ่งต่างหาก แล้วส่งถึง
 หลังกว่าทบทอกกระหม่อมถวายในพระบรมมหาราชวัง แล้วส่งถึง

เป็นอังกฤตามเช่นเขียนมานานแล้ว ข้าพเจ้าจะไม่ต้องลำบากยาก
 แค้น โทง ๆ เอง ๆ เลย คำที่เขียนมาอย่างนี้เห็นเป็นเดิมยุค ไม่เห็น
 เป็นเกินเลยอะไร ไม่พอที่จะเอาชื่อคนอื่นเขาอยู่ห่างต่างบ้านมาได้เปล่า ๆ
 ให้ลำบากต้องตามหาตัว ถ้าจะอ้างแต่ชื่อวงศ์แล้ว ข้าพเจ้าก็อยู่กับวงศ์
 ไม่ได้ไปไหนก็จะทำได้ด้วยง่าย อนึ่งตั้งชื่าราวนี้จางางคนใช้ตายตายง่าย
 เหมือนส้มเต๋ของคนย่นน เมื่อย่างชื่อใครมา ถ้าหากว่าถูกคนทตาย
 เสียแล้ว ก็จะมีต้องคนหนึ่งชื่ออื่นกลับไปให้ทดแทน เพราะว่าหนึ่งชื่อถึง
 คนตายไม่มีใครนึก มีธรรมเนียมให้ตั้งให้หลังว่าเตด ฤ.....คืนไป
 เมื่อข้าพเจ้าแมนถึงยังอยู่ก็จะไม่ได้ชานฤ ไม่พอที่จะเอาชวดคนอื่น
 มาผูกติดกับชวดข้าพเจ้าเปล่า ๆ ด้วยพวกททก็ไปอยู่ไกลใครจะตายใคร
 จะไรก็อาจจะรู้ไปก็หลายเดือน ถ้าพลาดพลากการจริงซึ่งเป็นข้อสำคัญก็
 จะเสียการไป การททไปครั้งนั้นก็เป็นการแผ่นดินเป็นการสำคัญ

ข้อความพรรณนาการท่งปวงในหนังสือสามฉบับนั้นควรฟังด้วย
 ความยินดี ไม่มทอะไรอย่างดกเลย ความเช่นททบอกมานั้นได้ลงหน้า
 มาเสียก่อนเดือนหนึ่งเดือนเศษ ก่อนหนังสือททมาถึงเสียอีก เหมือน
 หนังสือเรื่องเช่นททไปถึงเมืองเซา (เซเวล์ ?) ข้ามนไปเมืองอาแลกแซนเดอ
 เมอกลางเดือน ๑๑ นั้น ก็ได้ทราบมาก่อนหนังสือททบอกหลายวัน เมื่อ
 ททถึงท่าปอดสันติ รับรองชมนบอย่างไร ก็หนังสือพิมพ์มาได้อาน
 เสียแล้ว แต่ ณ วัน ๖ ๗ ๘ ค่ำ ก่อนหนังสือททบอกมาถึงเดือนหนึ่ง
 กับ ๖ วัน เพราะหนังสือททบอกความเรื่องนั้น ได้มาถึงวัน ๗ ๘ ๙ ค่ำ
 ในระหว่างเดือนหนึ่งกับเจ็ดวันนั้น พระพิเทศฟ้าณเซาได้บอกชาวทท
 เนือง ๆ ตามที่ใดฟังมาแต่คนต่าง ๆ ความก็มิได้ไกลเกินกับททบอก
 แลเรื่องซึ่งได้เฝ้าทวงถามเชออย่างไร ก็วันตอบอย่างไร ก็ได้ข่าวมา แต่

หนังสือพิมพ์หนังสือบอกหลายฉบับ ก่อนหนังสือทูตฉบับนี้ จนรูปภาพ
 ดำแดงทองพระ โรงทเผาเมื่อเวลาทอดเผา แลรูปราชทูตอุปทูตตรีทูต
 ดำคน แลรูปทงพวกททคน ซึ่งเขาถ่ายไว้ทพิมพ์แล้ว ก็ให้เขามา
 ได้เห็นก่อนหนังสือทูตฉบับนี้มาถึง แลซึ่งเป็นดังนี้ ข้าพเจ้าก็ไม่เคยเห็น
 อะไรดอกแก่ทูต เพราะการมารมากไม่เวลาก็ได้เขียนจะได้แต่ง ฝ่าย
 พวกองคฤขเขามการแต่จะเก็บเล็กเก็บน้อย เขาเห็นอะไรก็เขียนลง
 จดลง แลจดพิมพ์ขายไปโดยเร็วไปถ่ายเดียว ถึงข้าพเจ้าพระพิเทศพาณิชย์
 บอกมากว่าอย่างนั้น ว่าพวกทูตไม่มีของที่จะแต่งหนังสือฝาก บ่นอยู่
 ออกด้วยว่าเดิมที บ่นอยู่อย่างไรก็เขาหุคนองคฤข บอกถึงพระพิเทศ
 พาณิชแล้ว ถึงข้าพเจ้าอนมานดกเห็นด้วยว่าจริง ไม่น้อยใจดอกว่าได้
 พึ่งแต่ทูตเข้าไปว่าที่ใดเขามาแต่ก่อน คืออยู่น้อยหนึ่ง แต่ไม่พอที่จะ
 ลำบากกลาโพบ ถ้าเรื่องยาวๆ ในกระบวนราชการเขียนมาแต่ฉบับเดียว
 ก็ได้ กับคนเรื่องเดียวก็ดองดองไปถึงห้าฉบับหกฉบับ ให้ใครกราบทูล
 พระกรณานন্দฉบับหนึ่ง ให้พระยาวิสูตรโกษาฉบับหนึ่ง ให้ดวงแวร
 กรมท่าฉบับหนึ่ง ให้กรมหลวงวงศาธิราชสนิทฉบับหนึ่ง ให้เสมียน
 ตรากรมพระกระดาโหมฉบับหนึ่ง ทุกคราวๆ หาต้องการไม่ ทว่า
 จะเขียนสอบทานแล้วดวนดกครบทุกฉบับ จะป่วยการซ้ำขึ้นไปก่อน จะ
 เสียเวลาที่จะตริตระองเอาใจใส่ในการที่จะพูดกับขุนนางองคฤขที่เมืองนั้น
 ฤจะเสียเวลาที่จะได้เที่ยวเร่หาสิ่งของที่ต้องการ แลอื่น ๆ ซึ่งจะต้อง
 รีบทำก่อนแต่กลับมานั้นวันละกึ่งชั่วโมงเล่า ถ้าโดยความใจจริงฤจะความ
 ทศวรรุด้วยกันกลุ้มๆ ทานทงปองนับถือฤจะควรรจะปรากฏว่านับถือข้าพเจ้า
 มากกว่าทอนแล้ว ก็ควรจะเขียนเรื่องยาวจำเพาะให้ตัวข้าพเจ้าคนเดียว
 ฤจะว่าเป็นกลางถวายในพระบรมมหาราชวัง กราบทูลมาในพระบรม

มหาราชจึงให้ทรงทราบ แล้วฝากมาไม่ให้ใครถวายอะไรเลย อย่าว่า
 ให้ใครเปิดอ่านอะไรเลยเป็นอันขาด ตัวตกเป็นขุนนางมีอำนาจที่จะ
 เพศพลได้อยู่แล้ว อย่าต้องวานให้ปากคนอื่นพูดเลย กระตาสของตัว
 เองเกิด ทุนอกนั้นโดยถ้าจะเคารพทุกแห่งทุกคราว หนังสือฝากมาก
 เขียนแต่สั้น ๆ ว่าข้าพเจ้าทูลทวงปองที่ไป ในภายหลังแต่ฝากหนังสือมา
 ครึ่งก่อนแล้วจะเป็นประการใด ข้าพเจ้าทูลทวงได้กราบทูลพระกรุณา
 ในหลวงด้วยทุกประการแล้ว ข้าพเจ้าได้ใจว่าท่านจะได้ฟังแต่รับสั่ง
 เสร็จให้ฟังเป็นแน่ ความอื่น ๆ ที่จะพูดจำเพาะตัวต่าง ๆ จึงพูดมาต่าง ๆ
 อย่าเอาความกลางได้เลย คงมักจะคอยเบามอบเอาแรงที่เขียนแต่ตอบท่าน
 ก็จะได้มาได้เร็ว ๆ ไม่ช้า ก็ห่อนอกห่อใหญ่ถึงจะว่าวางเวรกรรมทำ แต่
 มอบมาให้พระพิเทศพาดินอย่างไรก็ตามโดยควร เมื่อใดคงจะไม่
 ยากแก่พูดแก่ผู้รับเลย หนังสือที่บอกมาถึงข้าพเจ้า ๆ ได้แล้วก็คงจะ
 ลอกแจกถวายรับรองให้มาลอกทุกแห่ง ถ้ายาจะเคารพแก่พวคนั้นจะ
 เขียนมา ว่าขอพระบรมมโพรตเกล้าฯ รับพระราชทานให้ฉัน ๆ
 ทราบข่าวด้วย ได้ความมาดังนี้ท่านทูลทวงเกล้าฯ คงจะมีความยินดี
 เมื่อท่านทูลทวงได้ฟังข้าพเจ้าลงมาดังนี้ ก็จะไม่ออกแต่ออกไปด้วยยาก ๆ
 ด้วยผลอย่างธรรมเนียม ก็การซึ่งทูลออกมาคงจะเหมือนกับธรรมเนียม
 อยู่เอง เพราะทูลมาไกลหนักกว่าเมืองจันเมืองญวน จะส่งข่าวไปมา
 ก็อาจจะถึงกันก็ถึงสองเดือนสามเดือน อนึ่งทูลไปเมืองจันก็เป็นแต่คน
 ข้าราชการ อย่างนายแก่นนายคองนายแย้มแต่สั้น ๆ ทูลไปเมืองญวนถึง
 ลงทูลพระยามพระเพท ก็พระขโรพระขเหโรไกลหนักกับทูลด่าบบน
 ไม่เหมือนกัน เมื่อครั้งกรมหลวงวงศาธิราชสนิทไปทัพเมืองเชียงตุง
 เป็นทางไกล ก็ว่าการทูลทวงบันดาทูลกองทัพไทยเคยไปนับใด ทางที่ทูล

ดำรงไปก็เกิดคำถามทางทูตเคยไปเหมือนกัน ก็แสดงว่าอาณาจักร-
 หลวงวงศ์ราชธานีก็คิดเป็นบันทึกจากทางลงมาจดกับพระยาแฉะพระที่
 เป็นราชทูตเคยไปเมืองญวนมาแต่ก่อน ว่าสันหาพระยาราชทูตในทูต
 จำพวกนี้ เมื่อจะมาวางในรวางนั้น ข้าพเจ้านับถืออาคณียราชบัณฑิต
 ไม่ก่อนลงมาข้างล่าง เมื่อครั้งกรมหลวงวงศ์ราชธานีไปทัพเมือง
 เขียงตงนั้น เชอกเขียนหนังสือฝากถึงตัวข้าพเจ้าทุกที เพราะฉะนั้นจะ
 ฝึกอย่างธรรมเนียมนั้นไม่ได้ การอื่นๆที่ประสงค์ไปครั้งนี้ โดยความ
 ทบอมาทุกอย่าง ข้าพเจ้าก็มิได้สงสัยเลยว่าเลือกเอาแต่ที่บอกมา เพราะ
 ได้ข่าวในหนังสือพิมพ์ฉบับต่างๆ แลคำคนที่มาบอกเล่าหลายราย ก็เห็น
 คล้ายเห็นรวมเห็นลุ่มกับเรื่องทบอมาไม่แตกต่างกันนัก แลการที่จะประสงค์
 ทบประกอบด้วยอักษรวิเศษ ระวังรักษาเกียรติยศแลประสงค์ของผู้ครอง
 ฝ่ายข้างไทยได้ไปประพจน์แด่เจ้าอาณานิคมอินโดจีนแก่ผู้ครองฝ่ายอังกฤษ
 ไม่ให้มีความผิดต้องตำหนิตายเสียทั้งที่แต่เกียรติยศได้นั้น ข้าพเจ้า
 เห็นชอบด้วยทุกอย่าง ไม่มีสิ่งที่จะพึงติเตียนว่ากล่าวแก้ไขอย่างไรมาแล้ว
 อย่างความผิดก็เลย ข้าพเจ้ามิได้สงสัยเลยแต่ด้วยเรื่องธรรมเนียม
 หนังสือฝาก ถือตามธรรมเนียมเก่าตั้งมาแต่ทุกประการนั้นอย่าง
 เดียว อย่างอื่นไม่มีผิดเพี้ยนอะไรเห็นชอบด้วยหมด แลซึ่งเรื่องว่า
 เลอรรคตาเรนคอน ว่าเจ้าอาณานิคมใช้ของเมืองต่าง ๆ ในยุโรป
 มาขอทำสัญญากับด้วยพระยาราชทูต เปิดทางไมตรีแลการค้าขาย
 ด้วยเมืองไทยอีกหลายเมือง แลพระยาราชทูตได้ตอบแก่เลอรรคตา
 เรนคอนดังเช่นกับจดหมายบอกเขาไปนั้น ก็เพราะทรงชอบราชการอยู่
 แล้ว แลซึ่งเลอรรคตาเรนคอนขแรงอธิบาย ว่าการทำสัญญาไม่ประสงค์
 อะไรนักดอก จะเอาแต่เกียรติยศว่าได้ทำสัญญาเป็นไมตรีด้วยหลาย

เมือง แล้วส่งพระยาราชทูตใหม่หนึ่งสี่หรือห้าพระองค์มาว่า ขอ
 อำนาจให้พระยาราชทูตทำหนังสือสัญญาด้วยเมืองต่าง ๆ ซึ่งจะขอทำ
 กับพระยาราชทูตนั้น ขอทานทูตนั้นทูลตอบกับเลอรัตนกลาเรนคอน
 ว่า ทานทูตนั้นได้หนังสือมาถึงข้าพเจ้า แล้วข้าพเจ้าได้ปรึกษา
 พร้อมกันกับเสนาบดีผู้ใหญ่ ที่ปรึกษาราชการเห็นพร้อมกันว่าจะให้
 อำนาจมาแก่พระยาราชทูต ให้ไปพูดจาปรึกษาแล้วรับทำสัญญาด้วย
 เมืองต่าง ๆ โดยประสงค์ดังเลอรัตนกลาเรนคอนว่านั้น จะให้เจรจา
 ทำสัญญาในที่นอกประเทศไทยไกลตาไกลหูของผู้ครองช้างไทยไม่มีที่
 ปรึกษาหารือในที่ต่าง ๆ นั้น ผู้ครองฝ่ายไทยจะยอมตามไม่ได้ยังเห็น
 อยู่ว่าไม่ควร เพราะผู้ครองของไทยยังวิตกอยู่ว่า เมืองไทยยังเป็น
 เมืองเล็กน้อย มีเรือค้าขายน้อยลำ ไม่ได้ไปกล่าวถึงโคโปรแตร์แบตเดย์
 ที่เรียกว่ายักตรา แลส่งมรุตเรียกว่าดัมปาสลิ่ง แลเมืองจีนเคย
 เมืองอื่น ๆ ใด ๆ มาทำสัญญา ขอสัญญาก็ว่าด้วยการในเมืองนั้นเอง
 ไม่มีการในเมืองอื่น ก็เมื่อขอสัญญาว่าด้วยการในเมืองนั้นเป็นพันความ
 แล้ว ถ้าผู้มาทำสัญญานั้นได้เข้ามาเห็นพินบ้านภูมิเมืองของไทย แล้ว
 จะว่ากล่าวกันตกลงได้ง่าย ถ้าแม้ไปว่ากล่าวกันด้วยการในเมืองน
 ในที่อื่นที่ไกล ผู้มาทำสัญญายังไม่ได้เห็นพินบ้านภูมิเมืองของไทยเอง
 จะมาพูดโต้ตอบไปมากับพระยาราชทูตซึ่งไปอยู่ห่างเมืองไทยนั้น ก็จ
 เป็นเหตุให้เข้าใจกันยาก แลราชทูตอุปทูตก็รู้แต่ภาษาไทย ลามสยาม
 ที่ไปด้วยนั้นพูดอังกฤษได้ก็รู้แต่คำตน ๆ เล็กน้อย ยังไม่เข้าใจคำสูง ๆ
 ที่จะว่าด้วยการสำคัญเป็นการบ้านการเมืองแลภาษาเมืองยุโรปอนจาก
 ภาษาอังกฤษเลย เกือบจะมีเหตุที่เข้าใจกันไม่ถนัดเป็นที่สงสัยกันชน
 ด้วยการเล็กน้อย การที่ตกลงเถียงกันไปหลายคำนั้น ก็จะเป็นความ

ลำบากไม่เป็นที่ชอบด้วยกันทั้งต้องฝ่าย ถึงว่าข้อสัญญาของไทยซึ่งจะ
 ได้ทำด้วยเมืองอื่น ๆ ไต่ ๆ ในยุโรปยิ่งไปกว่าสัญญาที่ได้ทำแล้วกับ
 อังกฤษ ฝรั่งเศส อเมริกานั้น จักมีความหมายคล้ายคลึงกันกับสัญญา
 ทั้งสามนั้น ความสำคัญในสัญญาทั้งสามนั้นคงจะเป็น โคร่งกิด ก็ต้อง
 พุดกันทำอีกฉบับหนึ่ง ๆ ไป ผู้ที่มาทำสัญญาดังนั้น ก็คงจะมีความคิด
 ไปต่าง ๆ ขอแทรกอะไรเพิ่มเติมขอแทรกขอแซง ขอยกขอย้ายไปอย่าง
 นานบางอย่างบ้าง พระยาราชทูตผู้เดียวไปอยู่ห่างหูห่างตาห่างบัญชา
 ความคิดของผู้ใหญ่ จะว่ากล่าวเจรจาไปจะยากอยู่ ผู้ครองฝ่ายไทย
 จะไว้ใจให้อำนาจมาทำโดยฉันทนงไม่ได้ เพราะฉนั้นบัดนี้ข้าพเจ้า
 กับเสนาบดีพร้อมใจกันตั้งมาว่าเมืองใด ๆ ซึ่งจะใคร่ทำสัญญาทาง
 ไมตรีแลการค้าขายด้วยเมืองไทย ก็ขอให้เมืองนั้น ๆ มีหนังสือมาแจ้ง
 ท่านเสนาบดีผู้ว่าการต่างประเทศในกรุงไทย นัดหมายให้ทราบแนก่อน
 แล้วจึงจัดแจงแต่งให้ผู้รับใช้ในเมืองนั้น ๆ มีสติสำคัญควรจะเชื่อได้ว่า
 มีอำนาจอาจทำสัญญาแทนเมืองนั้น ๆ ได้เข้ามาในกรุงเทพมหานคร
 นเทอญ ผู้ครองฝ่ายไทยจะยินดียับรองโดยสมควรแก่เกียรติยศของ
 เมืองนั้น ๆ แล้วจะแต่งตั้งผู้รับสั่งออกเจรจา ปฎิษากับผู้รับใช้ของ
 เมืองนั้นซึ่งมาแล้วนั้น ผู้ครองฝ่ายไทยจะยินดียอมทำสัญญาดูด้วยการ
 ไมตรี แลการค้าขายโดยสมควรเหมือนอย่างครั้งเมื่อไทยได้ทำสัญญา
 ด้วยเมือง อังกฤษ ฝรั่งเศส อเมริกา ทั้งสามซึ่งแล้วไปแต่ก่อนนั้น
 แลในเวลาเมื่อทำสัญญากันด้วยเมืองอื่น ๆ ต่อไปอีก ถ้าผู้รับใช้ของ
 เมืองนั้น ๆ จะว่ากล่าวกับผู้รับสั่งข้างไทยขอยกขอย้ายลดหย่อนเพิ่มเติม
 แก้ไขเปลี่ยนแปลง แปลกไปกว่าสัญญาครั้งก่อนทั้ง ๓ เมืองนั้น ผู้ครอง
 ฝ่ายไทยจะควรยอมหรือมิควรยอมประการใด ก็จะได้ปรึกษาหารือกับ

กงสุล ๓ เมืองซึ่งมาอยู่ในกรุงนี้ด้วย ให้ช่วยขแรงว่ากล่าวให้เห็นการ
 ทชอบทศควรพร้อมกัน เพราะกงสุลทั้ง ๓ เมืองนั้น การข้างยุโรปก็
 เข้าใจการข้างไทยก็รู้แจ้งแล้ว เมื่อสัญญากับเมืองอื่นตกลงเป็นแล้ว
 กันประการใด ความก็จะได้ทราบทอไปแก่เมืองใหญ่ทั้ง ๓ นั้นโดยเร็ว
 โดยง่าย ก็จะได้เป็นเกียรติยศแก่เมืองไทย แต่เมืองที่ทำสัญญา
 แลเมืองทมิฬโอบอ้อมอารีชักนำมาปรากฏด้วยกัน ขอท่านทูตานุทูต
 จงได้ตอบกับเลอรตกลาเรนคอนดงนเทอญ

ความตอบนั้นข้าพเจ้าได้ส่งคุณพระยาศรีสุริยวงศ์ ให้มหนังสือถึง
 พระยาราชทูตว่าความให้ถนัดทั้งภาษาไทยภาษาอังกฤษแล้ว จงฟัง
 หนังสือคุณศรีสุริยวงศ์ด้วยแล้วจงพูดจาให้ชอบด้วยราชการ เทอญ

อนึ่งเมื่อเดือน ๔ ปีมะโรงอุศลัก มีศเตอรยอนยาเว เป็นกงสุล
 เมืองเดนมาร์กอยู่ที่สิงคโปร์ มีหนังสือมาถึงข้าพเจ้าฉบับหนึ่ง ท่าน
 กรมท่าฉบับหนึ่ง หนังสือมาถึงทักก่อนออกไป ใจความในหนังสือนั้นว่า
 ผู้ครองเมืองเดนมาร์กสั่งตั้งให้มีศเตอรยอนยาเว มีอำนาจทำสัญญา
 เพื่อเมืองเดนมาร์กได้ แล้วให้เข้ามาขอทำสัญญากับกรุงไทย แต่
 มีศเตอรยอนยาเวป่วยอยู่ไม่สู้สบาย แลได้รู้ข่าวแล้วว่าที่กรุงจะแต่ง
 ทูตานุทูตออกไปเมืองเองแคลนในปีมะเด็งนพศกเป็นแน่ เพราะฉะนั้น
 มีศเตอรยอนยาเว ขอเข้ามาขอให้ผู้ครองข้างไทยตั้งพระยาราชทูต
 ให้มีอำนาจอาจทำสัญญาว่าด้วยทางไมตรีแลการค้าขาย ในระหว่าง
 เมืองไทยแลเมืองเดนมาร์กได้ แลให้ส่งพระยาราชทูตให้ไปพบแล
 พูดเจรจากับการสัญญานั้น กับมีศเตอรยอนยาเวที่เมืองสิงคโปร์
 ให้เป็นเสร็จแล้วไปในครั้งหนึ่งคราวเดียว อย่าให้มีศเตอรยอนยาเว
 ต้องเข้ามากรุงลำบากเลย แลการที่มีศเตอรยอนยาเวขอมาดังนี้

ข้าพเจ้ากับเสนาบดีปลุกษาพร้อมเห็นว่าจะยอมอย่างนั้นไม่ได้ จึงได้มี
 หนังสือตอบออกไปถึงมิดเดอเรยอนยาเว มอบให้ส่งรเพชภักดีออก
 ไปสั่งให้เมื่อครั้งทอดไปถึงเมืองสิงคโปร์นั้นแล้ว ฉบับที่ลอกจากหนังสือ
 ตอบฉบับนั้น ครวงนกได้เขียนตามคำอังกฤษส่งมาให้กับหนังสือฉบับหนึ่ง
 นั้นแล้ว ถ้าพระยาราชทูตเห็นว่าควรจะให้เสลดรตกาเรนดอนตักจึงให้
 ต่อก็คือ แต่มิดเดอเรยอนยาเวนั้น เมื่อทอดไปจากเมืองสิงคโปร์แล้วได้มี
 หนังสือเข้ามาถึงข้าพเจ้า ว่าความที่ข้าพเจ้าว่าไปนั้น มิดเดอเรยอนยาเว
 เห็นชอบด้วยทุกประการ ตัวมิดเดอเรยอนยาเวจะขอเข้ามาทำสัญญาเอง
 กับเสนาบดีฝ่ายไทยในเดือนซึ่งเป็นฤกษ์หาฤกษ์ในกรุงเทพมหานครนี้ ครั้น
 เมื่อ ณ เดือน ๖ ปีมะเส็งนพศกนั้น เมื่อข้าพเจ้าไม่อยู่ นายห้างยัดส์แดน
 รับคำมิดเดอเรยอนยาเวมานัดกับท่านกรมท้าวว่า ในเดือน ๒-๓ นั้น มิดเดอเร
 ยอนยาเวจะเข้ามาด้วยเรือกลไฟเป็นเรือลูกค้า ชื่อว่าเซอเยมบริด ใน
 ปलयเดือนยี่แฉะเดือน ๓ แล้วเรือกลไฟจะแล่นไปมาราบฝั่งหนังสืออยู่
 มิให้ขาด จะขอเสียด้วยยาให้ต้องเอาเป็นลำหรับลางชนทปากนาเลย
 ทุกเที่ยวทุกคราว ท่านกรมท้าวตอบไปว่า มิดเดอเรยอนยาเวจะมาทำ
 สัญญาก็มาเกิด แต่จะขอไม่ให้เอาเป็นชนทปากนานั้นจะยอมไม่ได้
 เพราะเรือกลไฟเป็นเรือลูกค้า มิใช่เรือของผู้ครองเมืองเดนมาร์ก มาตั้ง
 มิดเดอเรยอนยาเว แต่มิใช่เรือหลวงของอังกฤษ ครั้นจะยอมแล้วจะผิด
 กับข้อความในสัญญาไป เมื่อข้าพเจ้ากลับมาถึง มิดเดอเรยัดส์แดน
 ขนมาหาข้าพเจ้าว่าขอแก้ข้าพเจ้าอย่างนั้น ข้าพเจ้าก็หายอมไม่ ว่าไป
 เหมือนท่านกรมท้าวว่า การก่งแยบบกนมากุมบอน ก่งยังไม่เห็นขนมา
 หนึ่งเมื่อ ณ เดือน ๓ ปีมะเส็งนพศกนั้น ก่งสู่ตเมืองเบตเคมมาอยู่ที่
 เมืองสิงคโปร์ ได้มีหนังสือมาถึงข้าพเจ้าว่า เจ้าเมืองเบตเคมถึงให้ก่งสู่

นั้นมาทำสัญญากับเมืองไทย ต่อกงสุลนั้นเห็นว่าจะเข้ามาจะลำบากไป
 ขอให้ข้าพเจ้าหนังสือไปถึงพระยาราชทูต ที่บัดนี้อยู่ในเมืองเองแกลน
 ให้มาอ่านก่อนเต็มอาจทำสัญญาได้ แล้วเมื่อกลับมาถึงเมืองสิงคโปร์
 ให้หยุดพักพักเรจากัดอ่านกับต๋อกงสุลนั้น ทำสัญญาเมืองไทยกับเมือง
 เบดเคม ให้เป็นเสร็จกันที่เมืองสิงคโปร์ทีเดียว หนังสือฉบับนั้นเขียน
 เข้ามาเป็นภาษาฝรั่งเศส ข้าพเจ้าอ่านเองไม่ได้ ต้องไปถามคนอื่นเขาอ่าน
 เขาแปลจึงเข้าใจ เคยถามกันหาได้ตอบไปไม่ ข้าพเจ้าคิดจะตอบไป
 คล้ายกับความที่ตอบมิกเตอรียอนยาเดไปก่อนนั้น เถ้ามาฟังนั้นเพื่อจะให้
 ทานทูตาทูตเห็นว่าในเมืองข้างไกล ๆ ข้าพเจ้าได้พูดเสียอย่างนั้นแล้ว
 ทานทูตาทูตควรจะพูดกับเลอรคกตาเรนคอนให้เนือความต้องกัน จึงจะ
 ชอบจะงามสมควร

อนึ่งจงแจ้งความแก่เลอรคกตาเรนคอนว่า พระราชดำรัสของกนิ
 วิกตอเรีย แลหนังสือของเลอรคกตาเรนคอนฝากมาถึงข้าพเจ้าโดยมือ
 เซอรอบเบิตส์จอมเบิกกงสุลคนใหม่นั้นได้รับแล้ว แต่ในเดือนอ้ายข้างแรม
 เป็นเดือนอังกฤษว่า..... แต่เครื่องราชบรรณาการนั้นได้รับกับพระราช
 ดำรัส แต่พระชวรกับปืนกับต๋ออย่างเงินเหรียญ ดังบอกมาในฉบับก่อน
 นั้นแล้ว ครั้นเมื่อเดือน ๓ ข้างแรมเป็นเดือน.....เซอรอบเบิตส์จอมเบิก
 กงสุล ได้เอาเครื่องราชบรรณาการมาส่งอีกหลายสิ่ง แต่ยังขาดอยู่บ้าง
 ไม่ครบจำนวนตามบาญชีในพระราชดำรัส ผิดต่อไปอย่างมาเร็วถ้าอื่น
 ครั้นข้าพเจ้าจะรับตอบพระราชดำรัส แลหนังสือเลอรคกตาเรนคอนมา
 โดยเร็วมอบให้กงสุลที่เดียวก็จะต้องว่าของยังไม่ได้ครบ เพราะของ
 ใหญ่ ๆ สำคัญ ก็อจักรทำเงินเหรียญแต่เครื่องบิบบ่าย เครื่องจักร
 แร่นาซอยังไม่ได้ ครั้นจะถามมากจะเป็นยู่จุจจุจก ฤาเป็นพ้องกงสุลไป

ครั้นจะรับว่าได้ครบแล้วก็จะเปนปกติไป ด้วยเวลาวันคืนซึ่งของใหญ่ ๆ
จะมาถึงนั้นก็จะปรากฏ ครั้นเป็นภายหลังแล้ววันคืนเดือนปีซึ่งจะลงใน
พระราชดำณนั้น ก็จะไม่ควรไม่พ้นเปนปกติไปเลย จึงต้องงตรอยู่
การซึ่งงตรอยู่นี้ กงสุลก็เห็นชอบด้วยแล้ว

เชอรอบเบิดส์จอมเบิกกงสุลคนใหม่บัดนี้ เป็นคนชื่อว่าอะไรตรง ๆ
แล้วเป็นคนต้นกุ่มแย้มแจ่มได้ พุดจาเด็นก้นกุดด้วยการความรู้ต่าง ๆ
ไม่เชิงไปแต่ด้วยถ้อยความอย่างเดียวกันเหมือนกงสุลก่อน ๒ คน แล้วไม่
จงหองแต่โง่งมากเหมือนกงสุลหิลลิเยอ แต่ไม่ทำหน้าเจ้าทูลเจ้าร้อน
เหนียวเดียวเหมือนกงสุลยีนเยด ขำพเจ้าแลเล่นบดขบใจกงสุลมาก
ชอบใจผู้ครองฝ่ายอังกฤษหนักหนา ว่าเลือกให้กงสุลคนนั้นมาไม่ร้าย
ชู้เขมูเมืองไทยเปนเมืองน้อย แต่เป็นคนซื่อตรงเที่ยงธรรม จึงคิดอ่าน
ว่าไปให้เลอรตกลาเวนดอนดีใจเกิด

บัดนี้ในพวกกงสุลอังกฤษ ก็มีอยู่แต่ดงกงสุลเชอรอบเบิดส์จอมเบิก
กับมิกเตอนอกดาม กับหมอกอมเบต ๓ คนเท่านั้น มิกเตอบเบิดส์ก็ออก
เสียแล้ว ไม่รับช่วยกงสุลแต่ครั้งกงสุลยีนเยดมา เชอรอบโบวริงให้
มิกเตอมาคัม มาอยู่เป็นแทน บัดนี้กลับไปเมืองย็องกงเสียแล้ว ว่า
จะไปรับภรรยามาแล้วก็หายไป แต่ในเดือนยี่เดือนสามปีนี้ คนเปน
ไร่บิตมาก อังกฤษเปนลงแล้วตายไปหลายคน มิกเตอฝอว์ก็ป่วย
เปนบิต ตายเสียแล้วเมื่อวันที่ ๑๕ ๖๕ มิกเตอวอดะแบ็คเตอร์
เดิมย่นกงสุลนั้น เปนบิตเกือบจะถึงอดิธารอยู่แล้ว เห็นว่าอยู่ที่กรุงหง
จะตายถึงกับนั้นไปว่าจะไปเองแคลน แต่เห็นว่าจะไปตายกลางทาง
ดอกกระมัง ตัวกงสุลส์จอมเบิกคนนั้นคนเดียวนั้นก็ป่วยชดเข้าชดแวน เวลา
เข้า ๆ ยกแขนไม่ใคร่จะขึ้น กินยาเข้าปรอท ดินแดเพดานบวม พุดก็

เสียงแห่ง แดกนิยาเข้าปรอพนันว่ากันเป็นบิต ในพอกไทยก็บ่อดลง
 ชุมด้วยไร่บิต แต่ในเจ้านายข้าราชการไม่มีใครตายด้วยไร่บิต ถึงตัว
 ข้าพเจ้าเมื่อไปอยู่ที่บ้านอ่างศิลาก็เป็นบิตดองสองสามวัน กนิยาหอลอเว
 ครึ่งเดียวก็หาย คนข้างในที่ไปดองก็บ่อดเป็นบิตหลายคน แก่ด้วยยา
 หอลอเวหายทุกคน พระยาพิชัยสงครามขึ้นไปทำเมืองดงบุรี บ่อดเป็น
 บิตถึง ๓๕-๓๖ วัน บอกอาการหนักลงมาว่าเห็นจะไม่หาย เกือบถึง
 อดิสร้อยแล้ว ข้าพเจ้าให้ตำรวจรีบเอายาหอลอเวไปแลกพบนชน
 บदनหายกลับมาหาข้าพเจ้าชนชมนันนิก จารอดชีวิตเพราะข้าพเจ้า
 จริง ๆ ยาชนาน้องกฤษฎิเดชนนิกไม่เชื่อไม้นับถือเลย ว่าเป็นยา
 ของคนโง่คนต่ำคนไม่รู้วิชาหมอ แต่เห็นชอบนักแก่คนเมืองนี้ หมอ
 แคมเบด้องกฤษณบิตดองเป็นหมอลดลง ให้มาสู้กับไร่บิตที่เมืองไทย
 เพราะได้ทราบไปว่าคงสู้ดลิตเลียดด้วยไร่บิตดอง ไม่หมอดีรक्षा
 จึงตาย มาครองไม่ได้ยินจารรักษาไร่ใครหายเลย เมื่อกษามัคเตอร์
 ฝ่อเรศักทำฉนวนายยับเย็น เอาปลิงเกาะท้องคนไข้ ๕-๖ ตัว จะเอา
 เลือดออกเสียไม่ให้ตกทางทวาร แลให้นอนตรงอยู่ทีเดียวไม่ไหวตัว
 จะให้อูจระนอนส่งบดงในกระเพาะ เตอะเทอะเต็มท แต่หมอบรดเลน
 เอาเปลือกมังกุดำบิตให้คนพอกอเมริกันกิน ดางไร่ก็หายบ้าง หมอ
 อิปาซี (ความขาด) ของแก่นกสู้บิตไม่ได้ แต่ประหลาดใจอยู่แต่ด้วย
 ไร่ถมจับประจัน เช่นส้มเต้จ้องค่น้อยอย่างโรมิรู้อยู่ เห็นจะเป็นไร่
 มาเป็นคราด ๆ ตามฤดูมิใช่ถม เมื่อวัน ๓ ๑ ๔ ค่ำ เวลายื่น นายหนุ่ม
 ที่เป็นขุนอักษรวพิมพ์การเจ้ากรมโรงพิมพ์ถมจับตาย แต่คนบ่อดมา
 แต่เดือน ๓ ข้างขึ้น เป็นลมอย่างจะเป็นอัมพาต ชักลากมา ครน
 วัน ๒ ๑ ๔ ค่ำ พระยาพิณาศักคจางวางกรมพลพันในพระบวรราชวัง ๓

หลวงศรีคงยศ เจ้ากรมคลังมาจาก ๑ ทหารรักษาอยู่ที่ประตูต้นฟ้าด
คน ๑ แต่ก่อนไม่ได้ป่วยไข้อะไรเลย เป็นลมจับประจันตายลงใน
เวลาเย็นในโมงใกล้ ๆ กันทั้งสามคน ครั้นข้าพเจ้าได้ฟังหนังสือบอก
มาว่าเจ้าหญิงในเมืองอังกษตายลงด้วยอย่างนั้นก็คิดประหลาดนัก ขอ
ท่านจงฟังดูว่าหมอกเมืองอังกษ ไข้อย่างไร แกกกันอย่างไร แก้ว
ได้บ้างฤาไม่ จะได้เอาวิชา

พระเจ้ายแถมตามด้วยอย่างนั้น ถ้าแพงนักก็ให้หาแต่ของคหนึ่ง
ต้ององค์เกิด อย่าเอามากดังจดหมายสั่งเลย แต่ก่อนล้าคัญว่า
การทำเครื่องแก้วดินถมไปจะไม่แพงนัก จึงได้สั่งถึง ๖-๗ องค์ แต่
ดูถนนหอดแก้วนั้น กรมหมื่นราชสีห์คิดลงไปว่าจะได้ในพระพุทธรูปรางค
ปราสาทในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ถ้าทำมาไม่ครบก็กลัวจะเสีย
เสียการ คิดอ่านทำมาให้ได้ แต่กรมหมื่นราชสีห์จะคิดไข้อย่างไร
ว่าอย่างไรข้าพเจ้าจำไม่ได้ ไหลลื่นไปเสียอย่างตาฟักแล้ว กรมหมื่น
ราชสีห์ก็ยังไม่ว่างไปพระพุทธรูปทางตงพระเจดีย์ศิลา อีกสัก ๕-๖ วัน จึง
จะกลับมา เมื่อกลับมาแล้วข้าพเจ้าจะถาม ได้ความประการใดจึงจะ
จดหมายบอกมาต่อครั้งหลัง อนึ่งจะใคร่ทราบว่าคุณเมื่อใดจะได้กลับ
จะมาถึงกรุงต่อเดือนใดจึงบอกมาให้ทราบ

อนึ่งซึ่งได้ข่าวว่าญวนจะเข้ามาขอเป็นไมตรีนั้นการก็เป็นจริงแล้ว
บัดนี้ญวนแต่งให้องค์มชื้อคนหนังกบไพร่ ๔๓ คน มากับเรือสำลำนทุก
บันทึบใบไม้แตกองทัพไทยแต่ก่อน ทั้งใหญ่ทงน้อย ๓๐ บอกว่าจะมาค้น
ให้พวกญวนมาถึงเมืองจันทบุรี วัน ๔ ๖ ๔ ค่าเวลากลางคืน แต่ใน
วันนั้นเวลากลางคืน ก่อนญวนมาถึงจงหนาท่านเสด็จลงไปถึงเมือง
จันทบุรีก่อน ทอดอยู่ที่ปากน้ำแหลมสิงห์หว่างเกาะนมสาวแดเกาะจุตา

ครั้นเรือญวนมาถึง กรมการก็พาเอาเรือญวนเข้าไปเสียในปากน้ำ
 จันทบุรี เอาไปคุมไว้ที่หน้าเมืองเนือง วงษ์หน้าท่านเสด็จแล่นเลยไป
 เทียบเคียงข้างเกาะข้างไม้ชนเมืองจันทบุรี บัดนั้นทงรุกได้มาถึง
 เชิญเสด็จให้กลับมาก่อนญวนจะมาถึงกรุง แลญวนหนักโตมตรา
 ให้เมืองจันทบุรีคุมเข้ามาตั้งถึงเมืองสมุทรปราการ แต่บัดนั้นยังไม่มาถึง

อนึ่ง เมื่อดวงหน้าเสด็จออกไปเทียบตลิ่งก่อน มีพวกญวนทหาร
 วงษ์หน้าประมาณ ๖๐ เศษ มาร้องทุกข์ด้วยฎีกาว่า อยู่ในวงษ์หน้าอันนัก
 ทนเจ้าขุนมูลนายไม่ได้จะขอมายู่ดังหลวง ข้าพเจ้าไม่รับ เป็นแต่บังคับ
 ความทุกข์อย่างเร็วให้ทำเรื่องราวร้องทุกข์ทวงหน้าเถิด ให้ท่านชำระ
 จัดแจงเสียให้โตให้สบาย ครั้นท่านเสด็จกลับมาข้าพเจ้าก็ได้ว่าแก่ท่าน
 ว่าญวนทหารมีร้องทุกข์อยู่ว่านายชมแห่งนัก แลว่านายฉอของท่านเอง
 ให้ท่านทรงชำระ จัดแจงเสียให้ไพร่ได้ความสุข การก็หาสำเร็จกัน
 ดังนั้นไม่ กลับไปไต่เสียงจะเอาตัว ว่าใครเป็นต้นคิดค้นอ่านจะโจท
 หมี่หมอด แลใครเข้าข้อบ้าง ญวนก็ตกใจออกตัวกันขัดทอด้วยกันว่า
 ดูกเอาข้อไปได้ในเรื่องราว แลอื่น ๆ ไป ความทุกข์ของไพร่ก็ไม่ได้
 ชำระค้างอยู่ ครั้นข้าพเจ้ากลับมาได้สองวัน ท่านก็เสด็จออกไปทเต
 จนับคนแล ฝ่ายพวกญวนเมื่อท่านเสด็จออกไปแล้ว มันก็ทำเรื่องราว
 ร้องฎีกาหน้าพลับพลาสูงอีก กล่าวความร้องขอออกจากวงษ์หน้า ถ้า
 จะต้องอยู่วงษ์หน้าแล้วดวงจะเปลี่ยนนายเปลี่ยนหมึกไม่ยอม ข้าพเจ้าถั่ว
 ท่านจะขัดเคืองมากไป ข้าพเจ้าก็คืนเรื่องราวไปเสียว่าไปดังก่อน ภายหลัง
 พระยาวิเศษสังครามตกใจ มาแจ้งความว่า อ้ายญวนทหารวงษ์หน้า

เป็นอันมาก ชื่องุ้มกันกินเหล้าตกลองบ้าง เป้าแตรบ้าง ชุมนุมแล้วคิดกันว่า จะอยู่กับเจ้าขุนมูลนายข้างวงหน้าไม่ได้ ไปร้องดังหลวงก็ไม่มีรับ เมื่อบ้านเมืองไม่เป็นที่พึ่งได้ดังนี้ จะทนไปไม่ได้ ไหน ๆ ได้มาร้องความร้องแล้ว วงหน้าเด็ดจกกลับมากจะถูกเขียน เพราะฉนั้นเป็นตายทุกตามมากด้วยกัน จะคิดอุบายไปตามภาษาคนชั้นคิดแล้ว สุดแต่แผ่นดินแผ่นดินฟ้าจะโปรด พระยาวิเศษสงครามกลอุบายจะเอาไฟเผาบ้าน แล้วจะมาเจ้าขุนมูลนายข้างวงหน้า เมื่อได้ข่าวมาดังนี้ กรมวงคำกับคุณพระยาศรีสุริยวงศ์ จึงให้ไปว่าเกลี้ยกล่อมว่าอย่าอวดนอกรีตเลย เดี๋ยวนี้จะช่วยเป็นที่พึ่งให้ได้พ้นจากวงหน้า มาอยู่ข้างวงหลังตามเดิม ญวนได้ฟังดังนั้นก็กลับไป ข้างเจ้ากับทนายทั้งสองนั้น ได้เข้าชอกลงจดหมายเหตุซึ่งเป็นนั้น บอกออกไปถึงวงหน้าแล้ว และขอญวนที่ไม่ได้เข้ามาไว้ข้างวงหลัง จึงจะคิดเล่ห์รายอื่นถวายใช้ให้แทน หรือจะรับราชการทวงหน้า จะเกณฑ์ทหารญวนพวกนั้นทำอะไรจะรับทำถวายขอแต่อย่าให้ญวนลูกตามเป็นตัวเหี้ยเลย วงหน้าทนายเห็นจะได้รับหนึ่งข้อแล้ว แต่ยังนิ่งอยู่ไม่ตอบมา ครั้นญวนนอกนั้นเข้ามาว่าจะทำไมตรี ญวนพวกนั้นจะแตกกันไปอย่างไรอีกก็ไม่ทราบเลย ดับฟังดูได้ยินว่าพวกญวนข้างคลองผดุงกรุงเกษม พูดกันว่าถ้าไทยจะเป็นไมตรีกับญวน ยอมญวนที่กรุงจะให้กลับไปเมืองญวนแล้ว ที่จะส่งไปขึ้นดีไปปลุกซ่อนหนึ่ง ที่ไม่ส่งไปปลุก ๔ ส่วน แต่ญวนข้างวงหน้านั้น เขาว่าไม่อยากอยู่นานน้อยอยากจะไปแทบหมด เดียวกันก็ต้องวิตกระวังอยู่ ด้วยข้าวยญวนเป็นคนใจเบาหูเบาทุกสิ่งทุกอย่างจะคิดผิด ๆ ไป เหมือนใจพม่า

ครึ่งแหกๆ

อนึ่ง ข้าพเจ้ามีความเสียใจว่า ขอเจ้าฟ้าอิศราพงศ์นี้ ย้ายชาว
บ้านนอกชาวป่าพอใจพึงนัก เคยฉวนกเกิดความอก แลเมื่อยเขมรคนหนึ่ง
ทำตราตงตอเป็นหลวงจ่านวาร์ คนถือธงทหารชาวของพระเจ้าอยู่หัว
ฉวนบั้น เจ้าฟ้าอิศราพงศ์เป็นผู้รับสั่ง ให้ไปตงกองรับผู้ร้ายลักกระบือ
ให้เอาไว้ทั้งคนทั้งกระบือทำนาถวายเป็นทาสลูกหนของใครดมค้เข้าไป
เป็นกองนา อย่าให้เจ้าหนายเงินตาม ถาชนตามให้เขียน ๕๐ ท
๕ หวาย แลเอาตอจำไว้สามเดือน แลเอคคเงินให้แต่ครึ่งหนึ่ง ห้าม
อย่าให้เก็บทุกภาษอากาศ แลเอาเขมรนั้นทำตราขอเจ้าฟ้าอิศราพงศ์
ตงอายอนเป็นพระพิพินายกของออกกองหนึ่ง ชนแก่ยายหลวงจ่านวาร์ ๆ
เอาตราตงนมาสู่ความ ทาสทมนล็กไปเอามาอ้างเจ้าพระยามหาจักรีธรรม
แลกรรมกรกรุงเก่า กล้าเกินนัยงชำระอยู่ ตอเจ้าฟ้านนเคยฉวนกไม่อยู่
ทกรุง ออกไปทางเมืองปราจีนบุรี ว่าจะไปตามเสด็จฉวนหน้า ฯ

จดหมายมาวัน ๒๖ & คำ ปีมะเส็งนพศก

๖๑
ฉบับที่ ๓๒

พระราชหัตถเลขาถึงพระยามนตรีสุริยวงศ
แลเจ้าหมื่นสรรเพธภักดี

จดหมายมายัง พระยามนตรีสุริยวงศ ราชทูต เจ้าหมื่นสรรเพธ-
ภักดี อุปทูต ให้ทราบ ว่าหนังสือที่ฝากมาถึงข้าพเจ้า ข้าพเจ้าทูล
ฉันทน์ ๔ ๑ คำนวน ได้ถึงมือข้าพเจ้าในฉันทน์ ๑ ๑ ๔ คาบเวลากลางคืน ข้าพเจ้า
ได้รับแล้วทุกฉบับ แลการซึ่งท่านทูตออกไปครั้งนี้ ได้ประพฤติกการ
ทั้งปวงอย่างไร ๆ ข้าพเจ้าก็เห็นชอบด้วยทุกอย่าง ไม่ได้เขียนอะไรตอบ
ข้าพเจ้าไม่สงสัยเลยว่าเลือกเอาแต่การดีบอกมา เพราะได้ข่าวในหนังสือ
พิมพ์ฉบับต่าง ๆ แลคำคนที่มาบอกเล่าหลายราย ก็เห็นคล้ายเห็นรวม
เห็นดีกับเรื่องทบทอกมาไม่แปลกกันนัก ก็แต่เรื่องความทเลอรรถกลา-
เรนดอน ปลูกเข้ากับพระยาราชทูตว่าไหมหนังสือมาถึงข้าพเจ้านั้น
ข้าพเจ้าก็ได้อ่านหนังสือซึ่งแจ้งความทศควรจะตอบกับเลอรรถกลาเรนดอน
ถึงมาฉบับหนึ่งแล้ว บัดนี้ข้าพเจ้าอยากจะใคร่พูดเข้ามาให้ท่านฟังอีก
จึงเขียนจดถึงมาถึงท่านทูตดังนี้ ๆ ให้ทราบมาดังนี้ ๑

(น่าจะเป็ร่างแรกฉบับที่ ๓๑ นั้นเองทรงค้างอยู่)

ฉบับที่ ๓๓

พระราชหัตถเลขาถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์

แลเจ้าหมื่นสรรเพชภักดี

บมเบย พ.ศ. ๒๔๐๑

จดหมายมายัง พระยามนตรีสุริยวงศ์ราชทูต เจ้าหมื่นสรรเพชภักดี
อุปทูต ให้ทราบ ว่าหนังสือใบบอกจำพวกทลงวัน ๒ ๑ ๒ คา เช่น
กรุงลอนดอนเมื่อกลับจากเมืองเซบิล แลเมืองลิวเอปุลแด่นัน พังไคมา
ถึงมือข้าพเจ้าเมื่อวัน ๑ ๑ ๒ คา บมเบยจ้มนฤทศกัน แต่ได้ข่าวว่าหนังสือ
หอน ได้ส่งมาแต่ถึงคโปร้แต่พระพิเศกพาณชแล่นนานเกือบถึงเดือน
จึงได้หนังสือ เพราะเรือหอบมาช้าอยู่ในทะเลนานหลายวันไป หนังสือ
มาครั้นหนักหนา ด้วยหม่อมราชูทยได้ซ่อมแซมเขียนคำอังกฤษเป็น
ตัวอักษรอังกฤษ อ่านเข้าใจง่ายไม่ติดขัด ความก็ด้นกดี ข้าพเจ้าได้
ฉบับได้ได้อ่านให้ท่านทั้งปวงข้างหน้าข้างในฟังด้วยกันมาก ทั้งพระ
ทงคฤหัดทงวัดทงบ้าน แต่คนบ้า ๆ เช่น ๆ นนคทเขาจะยม ๆ อยู่ว่า
ซึ่งว่าทูตได้เขาไปนงกัน โตะกินนาชากบควนจกตอเรียนนจะไม่จริง แต่
ข้าพเจ้าแลท่านผู้ใหญ่ ๆ ทงปวงไม่ได้ส่งดัยเลย เพราะเข้าใจธรรมเนียม
ข้างอังกฤษอยู่ แลทราบเปนแน่แท้ว่าการทูตครั้งน ปดกันไม่ได้เหมือน
ทูตไปเมืองปังก์แต่ก่อน เพราะสารพัดจะมจะเลาะจะว่า ในหนังสือพิมพ์
หมดทุกสิ่ง ยิ่งกว่าเราจะบอกด้วยเขียนหนังสือดงกันออก แลคนองอังกฤษ
ทเขามา เขากมาเล่าเสียก่อน ได้ฟังก่อนหนังสือทูตมาดงเดือนเคษ
ดองเดือน เหมือนหนังสือสรรเพชภักดีให้หาตามเพอะจะให้ข้าพเจ้านน
ชาวคโตทราบม ในหนังสือพิมพ์ ได้อ่านแลแต่เดือนธันวาคม เรื่องว่าทูต

ไปเที่ยวหัวเมืองต่าง ๆ นั้น ก็ได้ทราบแต่ในแรมเดือน ๓ ทำการว่า
 ล่าเจ้าเสือเถรวิเศษ เมืองปรัศสัย กับเจ้าหญิงใหญ่ปรีชาทรียา
 ในวัน ๒ ๓ ค่ำ มีในหนังสือพิมพ์เจ้าพิภกก๊กมากมาย จนถึงไป
 จากเมืองอังกฤษโดยทางเรือนขงเกียจ่านเดียวอีก แต่ข่าวว่าทูตไทย
 กำหนดว่าได้ออกจากกรุงลอนดอนในวัน ๕ ๖ ค่ำ แต่เลื่อนต่อไป
 ฤๅอย่างไรนั้น แล้วมาทางเมืองฝรั่งเศสได้เจ้าฝรั่งเศสด้วยฤๅอย่างไร
 นั้น ฤๅกันว่ากันมานานแต่เดือนห้าข้างแรมมา แล้วว่าทูตไทยได้ไปขอ
 เงินทศลงของกษัตริย์อีก ๕๐๐ ปอนด์ แลพระพิทักษ์พานิชบอกเข้าไป
 ว่าทูตไปเอาเงินทศลงของเรา ๓๕๐๐๐ เหรียญเศษ ตามครั้งในเดือน ๕
 ข้างแรม การอื่น ๆ ซึ่งว่าในหนังสือบอกของทูตานุทูตนั้น ไม่ได้จาก
 ได้ฟังลงหน้ามาต่าง ๆ การซึ่งทูตไปประพาศเจ้าไมเคเดียนอะไร
 หามิได้ เห็นว่าชอบอยู่หมด วิตกอยู่หน่อยหนึ่งซึ่งไปพูดว่าทหารวังหลวง
 มี ๓๐๐๐ คน ทหารวังหน้ามี ๕๐๐ คนเศษทจริงไป เขามีจับได้ฤๅ ทจริง
 ทหารวังหลวงมีทกองพระพลจำนวน ๘๐๐ เศษ รักษาองค์บันปลายหอ
 ๕๐๐ เศษ กับพวกเกณฑ์ทหารใหม่อีก ๓๐๐ เศษเท่านั้น ทหาร
 วังหน้าพวกญวนถึง ๖๐๐ เศษ ฤๅ ๗๐๐ ทหารใหม่ถึง ๓๐๐๐ ไม่ใช่ฤๅ
 ถึงทกรุงนกล่าฤๅทางเมืองด้วยกำลังทหาร ว่าใคร ๆ ถึงมดกเหมือน
 ไม่มดกหมด มีแต่ทากับเจ้าพ่อศรัทธาพงศ์กับลูกหลานจะเป็นทพราช
 ทงปวงต่อไปไม่ใช่ฤๅ อังกฤษเขามาอยู่ทกรุงก็มาก อะไรอย่าง
 ไรเรารู้ แต่เสียใจอยู่ว่าอังกฤษเจ้าพุดจาแลฤๅถือจริงอยู่เสมอนั้น
 มานานจนถึงครั้งนี้ ในหนังสือพิมพ์เจ้าพิภกทูตไทยไปลอนดอน
 ก็นมามาอย่างน้อยนเอง ความ ๕ อย่างนี้ไม่เปลี่ยนแปลงบ้างเลย
 แม่นางกรุงขอเมณาไม่ขอจนเลยเป็นอันขาด เรือนเมืองบางกอกถอย

อยู่ในนาแทบทั้งนั้นสัก ๓ ส่วน ๔ ส่วน ปลุกอยู่บนดินสักส่วนหนึ่ง
 ชาวเมืองไทยเป็นแต่ตัวจันตัก ๘ ส่วน ๑๐ ส่วนเป็นไทยอยู่ส่วนหนึ่ง
 ขุนหลวงจึ่งหลวงแก่ชราคร่ำครว้า ผอมโซเซเขาราชการไม่ได้ไม่แข็งแรง
 ไรเวลา ได้เป็นขุนหลวงเพราะเป็นทงหน้า ราชการแผ่นดินดีชรา
 แก่งหน้าหมดทงนั้น ถึงการทำสัญญาด้วยองกฤษทนต์บ้านเมืองก็
 แต่งทูตไปก็ด เป็นความคิดทงหน้าหมด จึ่งหลวงเป็นแต่ข้อออแอแอ
 พยักพโยกอยู่เปล่าๆ เมื่อแรกเมืองเข้ามาหา จงหน้าต้องแอบข้างหลัง
 ล้อมให้พุดจ้งพุดกับแขกเมืองได้ จงหน้าเป็นหนุ่มแข็งแรง ช้างนามน
 ชมาเทศ์สูงล้ำคอกเค็ช ยิงปืนทุกจน ชอบการทหารมาก มวยชก
 อาคมดี ฤษมนแพทยหมอมวยชกชมาถอยด้วยมาก ผู้หญิงก็
 รักมากเลี้ยงลูกเมียดี เจ้ากลับเป็นพระมเหสี เชื้อม่ายดีชราใน ชาวภ
 ดงนตลอดทงเมืองไทยเมืองลาวแดนฝั่งองกฤษทงปองไม่ไรฤ ฤมา
 ดงนตงแดชาฟเจายงอชกวางงหน้าเดยจนอย เหมือนเมื่อแรกเข้ามาอยู่
 ในดงน ชาฟเจายงอชกวางงหน้าในบดินดง ๔ ปี มันก็ว่าแก่แล้ว
 ครองงงหน้าทงนทงมอชกแกกว่าชาฟเจาเมื่อแรกเข้ามาดง ๓ ปีเค็ชแล้ว
 มันก็ว่างงนทงมอชก ทานเล็ดจไปทอดบ้านคานเมืองทใด ก็ได้ลูกสาว
 เจาบ้านผ่านเมืองแลกรมการมาทุกท ไปสระบุรีก็ได้ลูกสาวพระปลัดมา
 ไปนครราชสีมาได้ลาวมากกว่า ๘ คน ๑๐ คน ไปพนศันคิมก็ได้ลูกสาว
 หลวงปลัดมา ไปราชบุรีเมื่อเคอนทงน ก็ได้ลูกสาวใครไม่ทราบเดย
 เข้ามา แต่ชาฟเจาไปไหนมันก็ว่าชรา ไม่มีใครให้ลูกสาวเดย ต้องกลับ
 มาแสดงวัง เพราะวาคราคร่ำครว้าผอม ผอมไม่สู้ดีถึงบางยังมีอยู่บ้าง
 คำอยู่บ้าง แต่หาได้จับกระหม่อมไม่ แลใกล้ก็เห็นเป็นล้านโลงโลงไป
 ชาฟเจาชื้อกับเขาได้ อุด้าหชมาเทยเดยจะไหนมันว่าหนุ่ม มันก็

ว่าเก่ายืนเอง ไม่ใคร่ยกลุกด้าวให้ ตั้งแต่สรรพภักดกตัญไม่ได้
 วนหนึ่งข้าพเจ้านั่งอยู่ในท้องพระโรง ข้าพเจ้าพูดจนว่าข้าพเจ้าเก่ายกว่า
 จงหน้า ๓ ปีกับ ๑๑ เดือน ไม่ถึง ๕ ปีถวน วนนั้นจะเป็นใครดื่มไปเสียแล้ว
 พระยาประติพิศุภการฤาใครเล่าไม่ได้ ก็ว่า ออ อองอ นึกว่าแก่
 กว่ามาก เห็นคนนั้นจะสำคัญว่าข้าพเจ้าแก่กว่า เหมือนเจ้าพระยาศรี
 สूरียวงศ์แก่กว่าพระยามนตรีสุริยวงศ์ ๑๒ ปีนี้ทเดียว ฤาต่างคนต่างพอก
 อย่างแจ่มล้าก็ขยับจะสำคัญไปว่า ข้าพเจ้าไม่ใช่ลูกสมเด็จพระศรีสุริเยน
 ทวามาศย์ เป็นแต่คนไม่มีมารดา ท่านเอามาเลี้ยงไว้ก่อน คนไม่รู้อะไร
 ดูแต่ใบสัดถวาทรงตั้งขยับจะถือว่าคงบางกระมัง ความอย่างนั้นวน
 มานานแล้วองมานานแล้ว แต่ในกรณียังฝ่าฝืนชักเข้าหาทจริงไม่ได้
 ท่านทงปองไปพูดทโนนตงบอกมาน ถึงจริงเห็นเขาจะว่าปดว่าเท็จ เขาจึง
 ลงหนังสือพิมพ์ว่า ทจริงการแผ่นดินเป็นความคิดดีบัญญัติอาณานาจ
 จงหน้าหมด จงหลวงแก่คร่าคร่างมายไม่ได้เรื่องเลยทเดียว ท่าน
 ทงปองไม่ระดวงปากระดวงตัว ข้าไปพูดลดหย่อนทจริงหน้าทแข็งแรงแฉ
 มากมายกว่าทจริงหลวง ข้าพเจ้ามีความวิตกกถลัวเขาจะว่าทไทย
 ปดนัก เจ้าจกตอเวียจึงชักตงนั้นเป็นเชิงตอกกระมัง^(๑) อนึ่งทใช้เงินน
 ซือเขาของเขามามากมายนัก ถ้าจะปรากฏว่าหาเอาเข้ามาค้าขายไปน

(๑) ความที่ทรงโหม่นสโนเรื่องหนังสือพิมพ์ลงชกข่องพระบาทสมเด็จพระบั้น-
 เกล้าเจ้าอยู่หัว แลเกิดขึ้นพระองค์ตั้งปรากฏในพระราชหัตถเลขาฉบับนี้ สันนิษฐานว่า
 ความนั้นมิใช่เคตธนออกสผู้ช่วยในสถานกงสุลอังกฤษเห็นจะแต่งส่งไปลงพิมพ์ ในสมัยนั้น
 ที่กรุงเทพฯ ยังมีคนอังกฤษน้อย มิใช่เคตธนออกสได้เป็นนารอัยเอกทหารอังกฤษอยู่
 อินเดีย ออกจากอินเดียมาทหารทำในประเทศนี้ พระบาทสมเด็จพระบั้นเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงจ้างไว้เป็นครุทททท ปรตปรานถึงประทานหญิงคนหนึ่งซื้อปรางให้เป็นภรรยา
 ครั้นรัฐบาลอังกฤษเข้ามาตั้งกงสุล มิใช่เคตธนออกสเป็นคนรู้ภาษาไทย จึงไปรับเป็น
 ตำแหน่งล่ามอยู่ในสถานกงสุล แลอยู่ต่อมาจนได้เป็นกงสุลเขนราลอังกฤษในกรุงเทพฯ

วัดกกตลอดกฤษฎาจะลงหนังสือพิมพ์นั้นหา ว่าทูตไปนั้นคือไปหาสันคามาขายคอก แต่ว่าไทยเราก็คงเป็นทุกข์กันหาอยู่แทบทุกสิ่งทุกประการอย่าวิตกเป็นธุระร้อนไปเลย ไม่เสียราชการแฉกก็เป็นดี อนึ่งถ้าอังกฤษจะขึ้นหาว่าตนก็ควรแล้ว ด้วยเราเป็นชาวป่าได้เข้าไปเมืองสุวรรณค์เสียใจอยู่แต่ว่าถึงเป็นเมืองสุวรรณค์แล้ว ผู้ที่ไปเป็นแต่ได้ชมนางเทพอัปสรกฤษฎา แต่จะซ้อมาเหมือนผู้หญิงอื่นไม่ได้ ต้องกลับมาแสดงรัง ถึงกระนั้นถ้าซื้อได้แต่เครื่องแต่งนางสุวรรณค์มาแต่งนางมนุษย์ของเราทนเล่นบ้างก็จะได้อยู่พอเล่นประหลาด ๆ

ราชการที่กรุงเป็นสกลสำคัญไม่มี มีแต่มีเคอวยอนยาเวเข้ามาทำหนังสือสัญญาเพื่อเมืองเดนมาร์ก การก็เสร็จแล้วจะลงตราลงลายมือในฉนั้น อนึ่งเมื่อเดือน ๕ ข้างขึ้นมีญวนรบ ใช้เจ้าเมืองไซ่ง่อนเข้ามาเจรจาความจะเอาปืนมาแลกเปลี่ยนเอาญวนไป ความมีในหนังสือราชกิจจานุเบกษาตีพิมพ์แล้ว ข้าพเจ้าได้ฝากหนังสือฉบับนั้นมาในด้วยแล้วอ่านเอาเถิด ข้าพเจ้าทางปวงอยู่ติดกันอยู่หมด ไม่มีใครบ่่วยอะไร มีแต่ชายเกษมสันต์โสภาคย์ น้องของยังเยาว์ลักษณะนั้นน้อยเรอวังมานาน เห็นว่าอาการเคียดแค้นหนักกลัวจะไม่หาย อนึ่งคุณพระยาศรีสุริยวงศ์ตกมาเท่าแพลงไป บัดนี้บ่่วยเท่ามากว่าเคียนเคี้ยวแล้วยังเคียวไม่ได้ บัดนี้ข้าพเจ้าทางปวงก็คอยอยู่ทุกวัน ด้วยหมายว่าทูตคงจะมาถึงในฉนั้นพรุ่งนี้ในเดอนนี้แน่ เหมือนดั่งบอกเมียท่านกรมท่า มีชาวโจทย์กันบ่่วย ๆ ว่าเกือบจะคลอดบุตรอยู่แล้ว ในพรุ่งนี้แลมรณนี้แน่ต่อ ๆ มานาน จนเมื่อในข้างขึ้นเดอนนี้ยกยวงกันอยู่

พระอินทราทิตยเสือกทำชู้กับภรรยาสุวรรณเพชฌกตนั้น ข้าพเจ้า
ให้ลูกขุนเขาปฤक्षा เขาว่าเป็นเงิน ๒๘ ชั่งเศษทั้งดินใหม่พินัย แล้ว
พินัยก็เป็นหลวงไม่ได้ ด้วยข้าพเจ้าใช้สุวรรณเพชฌไปไกล ต้องให้แก่
สุวรรณเพชฌคนเดียว พินัยหลวงมีเรื่องที่เคยมีคนลักคนในเรือข้างโน้นไปจาก
เรือหลวงนั้น เป็นเงินชั่งเศษ ๆ

จดหมายมาวันที่ ๖ ๙๘ คำ บีมะเมียสัมฤทธิ์ศึก

ฉบับที่ ๓๔

พระราชสาสนแสดงความเสียพระราชหฤทัย
ซึ่งพระราชชนนีของสมเด็จพระราชินีวิกตอเรีย สิ้นพระชนม์
เมื่อประภา พ.ศ. ๒๔๐๔

พระราชดำสันในสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฏ พระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์มหินทราธิราช ผู้เป็นใหญ่ในสยาม แต่เมืองชนไกลเคียงต่าง ๆ คือเมืองลาวกาวลาวเฉียงเมืองกัมโพชาแต่เมืองมลายูหลายเมืองแลอื่น ๆ ขอเจริญทางพระราชไมตรีอันสนิท คำนับมายังสำนักสมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรียมหาราชินีพระเจ้ากรุงลอนดอน ผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ในพระราชอาณาจักรอันรวมกัน คือ ทวีปบริตาเนียใหญ่แลไอลิแลนด์กอลดोनีนานาประเทศต่าง ๆ ให้ทราบ ว่า เซอร์รอเบิร์ตสจอมเบ็ค ผู้เป็นกงสุลของกรุงบริตาเนีย ซึ่งตั้งไว้สำหรับอยู่กับผู้ครองฝ่ายสยาม มลยธำมาศจะพึงเชื้อแด่หมันในราชการสมควรแก่ตำแหน่ง ทำแทนผู้ครองแผ่นดินของกรุงบริตาเนียอยู่ในพระนครนี้ ได้รับแจ้งความแก่กรุงสยามเป็นข่าวความเศร้าโศกของกรุงบริตาเนีย ด้วยความวิโยคเพราะความสิ้นพระชนม์ชีพของพระราชชนนี ซึ่งมีพระคุณแลเป็นที่รักใคร่มากที่สุด ซึ่งทรงนามว่าดุกเซ็คออฟเกนต์ ซึ่งสิ้นพระชนม์ในฉันท ๑๖ ของเดือนมกราคมที่ล่วงไปแล้วในบัดนี้ คือเป็นกำหนดฝ่ายสยาม ฉันท ๕ ขน ๕ คาของจันทร์มาศซึ่งจิดร เป็นเดือนที่ ๕ นับแต่ต้นฤดูหนาวมาในประภายังเป็นโทษก ศักราช ๑๒๒๒ คิดเป็นปีที่ ๗๖ ของพระชนม์ชีพแห่งผู้สิ้นพระชนม์นั้น กรุงสยามมีความโศกเศร้า เพื่อจะได้ฟังความเรื่องนั้น

เพราะกรุงสยามมีคนได้เป็นผู้ร่วมสุขร่วมทุกข์กับกรุงบริตาเนีย เพราะ
ทางพระราชไมตรีซึ่งมีมาแต่ดั่งแต่เดิรการตั้งญาใหม่

อนึ่งกรุงสยามได้ตั้งคนผู้เฝ้าความเปนอันมากว่า พระราชชนนี
ของกรุงบริตาเนียนั้นได้อยู่กับกรุงบริตาเนีย ด้วยความสนิทเสนหาใหญ่
ที่สุดติดต่อกันมาจนเสมอไม่วางวายคลาดคลา ตั้งแต่เวลาประสูติกรุง
บริตาเนีย ในปีเถาะเอกศก คักราช ๑๑๘๓ ตรงกันกับคฤศต
ศักราช ๑๘๑๑ บินนามาจนปี อนึ่งกรุงสยามได้ตั้งรับพลพาแต่คำ
ยืนยันของทูตานุทูตฝ่ายสยาม ซึ่งกรุงสยามได้ส่งไปเฝ้ากรุงบริตาเนีย
ในปีมะเส็งพศก ศักราชสยาม ๑๒๑๘ ตรงกันกับคฤศตศักราช ๑๘๕๗ นั้น
คือพอกทูตได้เฝ้าให้กรุงสยามฟังโดยเร็ว ถึงพระราชชนนีของกรุง
บริตาเนียซึ่งทรงนามว่า ดูกเซ็คซออฟเกนต์ ว่าท่านนั้นเป็นเจ้าหญิงทรง
พระเจริญ ควรจะเป็นทักใคร่นับถือมากที่สุด แล้วท่านนั้นได้เสด็จ
ออกต้อนรับในเวลาเที่ยงทอดสยาม พร้อมกับกรุงบริตาเนียนั่งโต๊ะเดียวกัน
ในห้องอันหนึ่ง ซึ่งมีในวงจินเชอในราตรีอันหนึ่ง แล้วเวลานั้น
พระราชชนนีของกรุงบริตาเนีย ได้ทรงทักทายปราโมทย์พอกทูตานุทูต
ด้วยพระกิริยาปรากฏว่า เฝ้ายด้วยพระเมตตาที่เสมอ เหมือนพระราช
กิริยาของบริตาเนีย แลพระกิริยาของพระองค์เจ้าปรีณสกลอนสด

เพราะเหตุซึ่งกรุงสยามได้มีเกียรติยศ เพื่อจะเป็นพระเจ้าแผ่นดิน
อันออกหน้าปรากฏ ว่ามีพระราชไมตรีกับกรุงบริตาเนีย ใช้พระราช
ดำสันไปมาถึงโดยตรง แลกรุงบริตาเนียได้มีคุณแก่กรุงสยาม ด้วย
ความดำแดงการยกย่องในเมื่อจากพระนามของกรุงบริตาเนีย ว่าเป็น
พระราชภคินทรภของกรุงสยาม ดังในพระราชดำสันทมนมาทุกฉบับ
เพราะความยกย่องเป็นเกียรติยศปรากฏดังนี้ มีแก่กรุงสยามแต่กรุง

บริดาเนียจะไม่ทรงพระโทมนัสมากยิ่งขึ้นไปนานเพราะเหตุนี้ เพราะกรุง
บริดาเนียทรงพระบัญชาทราบธรรมเนียมของชาวดินนุ้ยอยู่แล้ว ว่าหน
ทางอย่างนั้นจะเป็นที่ไปเมื่อหนึ่ง ซึ่งเป็นเวลาปลายอายุของคนทุกคน
ในโลก

อนึ่งกรุงสยามได้มีความยินดี เพื่อจะได้ฟังคำยืนยันบอกความ
มั่นคง แต่เชอรอบเขตต์จอมเบือกสูงสุดของกรุงบริดาเนีย ซึ่งอยู่ใน
กรุงเทพ ฯ น ว่ากรุงบริดาเนียได้โปรดรับว่ากรุงบริดาเนียจะรับทอดสยาม
ซึ่งกรุงสยามได้ส่งไปจากกรุงเทพ ฯ น แต่เมื่อฉันทฤทธิ์ดับชน ๓๐ คา
ของเดือนจัตรา ซึ่งเป็นเดือนที่ ๕ นับแต่ต้นรุดหนาว ตรงกันกับฉันทนบ
โดยสุริยคติเป็นวันที่ ๓๒ ของเดือนมกราคมปีปัจจุบันนั้น เพื่อจะให้
เจ้าสมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสโดยการเจริญทางพระราชไมตรี ซึ่งมีชน
ด้วยการทำสัญญา โดยแบบอย่างเหมือนกันกับครั้งเมื่อกรุงสยามได้ส่ง
ทูตานุทูตไปเฝ้ากรุงบริดาเนีย เมื่อปีมะเส็งนพศก ศักราช ๓๒๓๘ ตรง
กันกับศฤศศักราช ๓๘๕๗ นั้น ครองกรุงสยามมีความปรารถนายกลงไป
เพื่อจะให้ทูตต่อไปกรุงลอนดอนเจริญทางพระราชไมตรีแก่กรุงบริดาเนีย
โดยความในพระราชดำณอกนบหนึ่ง ซึ่งมีไปเมื่อทูตานุทูตพวกนั้น
แล้ว กรุงสยามมีความหวังเฉพาะว่าทูตานุทูตพวกนั้น จะได้มียศ
เพื่อจะได้เฝ้าในทูลเพาะพระพักตร์ของกรุงบริดาเนียก่อน แต่พระราช
ดำณนั้นจะได้ไปถึงกรุงลอนดอน ฤๅจะพร้อมเข้าในเวลาเดียวกัน ก็
เพราะเหตุที่กรุงสยามได้ฟังข่าวของความดีพระชนม์แห่งพระราชชนนี
ของกรุงบริดาเนียนั้น เป็นภายหลังแต่เวลาเมื่อทูตไปจากกรุงเทพ ฯ น
นั้นนานแล้ว จึงต้องส่งพระราชดำณนั้นมอบให้กงสุลต่อไป จะได้ใจ
ว่าจะไปถึงทันเวลาทูตสยามได้เข้าเฝ้านั้นไม่ได้ กรุงสยามมีความแน

ใจว่าการยกย่องนับถือโดยทางพระราชไมตรี ที่มีในวงราชการสูงของ
 กรุงบริตาเนียแลกรุงสยามทั้งสองฝ่ายจะติดต่อไปดังนี้ ตลอดเวลาพระ-
 ชนมชีพของกรุงบริตาเนียแลกรุงสยาม แลสืบเป็นแบบแผนเยี่ยงอย่าง
 ต่อไปในเวลาของพระราชองค์ท่านองค์ ผู้จะมาดำรงราชกิจก็สืบไป
 ในอนาคตภายหน้าทั้งสองฝ่ายด้วยกัน พระราชไมตรีนั้นจะเป็นเหตุให้มี
 ความสุข แลสงบราบรื่นในพระราชอาณาจักรทั้งสองฝ่าย คืออังกฤษ
 ซึ่งอยู่ในที่ต่าง ๆ แทบทุกประเทศ แลชาวสยามในพระราชอาณาจักร

พระราชดำริ่นสั่งมาแต่ท้องพระโรงของกรุงสยาม มีนามว่า
 พระที่นั่งอนันตสมาคม อยู่ในพระบรมมหาราชวัง กรุงรัตนโกสินทร
 มหินทราธิราชสยามบกอก ในวันจันทร์ชน ๘ ค่ำ ของจันทร์มาศ แห่ง
 เดือนเพ็ญในปีระกานักษัตรตรีศก ศักราชสยาม ๑๒๒๓ ตรงกันกับสุริย-
 ภาสดังเกิดเป็นวันที่ ๑๕ แห่งเดือนยี่ใด ในปีมีกฤตศักราช ๑๘๖๓
 เป็นปีที่ ๑๑ ฤกษปีที่ ๓๗๑๕ ในรัชกาลปัจจุบัน

ฉบับที่ ๓๕

พระราชสาสน์เรื่องกงสุลที่จะมาแทนเซอร์อเบิตสจอมเบ็ค

เมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๐๘

พระราชดำรัสสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์มหินทรายุธยา ผู้เป็นใหญ่ในสยาม แลเมืองขึ้นใกล้เคียงต่าง ๆ คือบางเมืองบางแขวงเมืองลาวกาวลาวเฉียงเมืองกัมโพชา แลเมืองมลายูหลายเมืองแลอื่น ๆ ขอเจริญทางพระราชไมตรีอันสนิทคานับมายังด้านกัณฑ์เจ้าพระนางวิภาตอเรียนหาราชขึ้นพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์ผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ในพระราชอาณาจักอันรวมกัน คือทอปปริดาเนียใหญ่ แลไฮอีแลนดักกอตอหนี นานาประเทศต่าง ๆ ให้ทราบว่เซอร์อเบิตสจอมเบ็คซึ่งกรุงบริตาเนียพร้อมกับความคิดขุนนางผู้ใหญ่ทรงเลือกทรงตั้งให้เป็นกงสุลเข้ามาอยู่ในกรุงเทพ ฯ นี้ เมื่อเข้ามาถึงบีมเด็จพระนครี กักราชสยาม ๑๒๑๘ ตรงกับปีมีศฤศศักราช ๑๘๕๗ นั้นได้เชิญพระราชดำรัสแลคุมเครื่องมงคลราชบรรณาการของกรุงบริตาเนียมาแสดงพระราชไมตรี แลทรงยินดีมาถึงกรุงสยาม เห็นความในพระราชดำรัสจำแดงการชักนำแลทรงยินดีให้กรุงสยามนับถือเซอร์อเบิตสจอมเบ็ค ความทั้งปวงแจ้งอยู่ในพระราชดำรัสนั้นแล้ว เซอร์อเบิตสจอมเบ็คอยู่ในกรุงเทพ ฯ นี้หกปีเศษ ก็อยู่ดำห้ประพฤติราชการในการปรกติปรนนิบัติแก่กรุงบริตาเนียทุกทุกทางไม่ย่อหย่อน แลมีความดีเป็นที่ชอบใจแก่เสนาบดีฝ่ายสยาม จนเสนาบดีฝ่ายสยามได้จดหมายเป็นคำสรรเสริญเซอร์อเบิตสจอมเบ็คเป็นเนื้อความหลายข้อ มอบให้เซอร์อเบิตสจอมเบ็คมาเป็นสำคัญ เพื่อจะได้แสดงแก่เสนาบดีของกรุง

บริดาเนียให้ทราบเป็นแน่ ความแจ้งอยู่ในหนังสือจดหมายนั้นแล้ว
เซอรอบีตส์จอมเบ็คมีอายุเท่ากับกรุงสยาม แก่กว่ากรุงสยามเพียง
สามเดือน บัดนี้คิดเห็นอายุเจริญได้ถึงหกสิบปีแล้ว อย่างเข้าในความชรา
เห็นว่าจะอยู่ไปในบ้านเมืองท่ามกลางอากาศร้อนเช่นพระนครนี้ เป็นความไม่
สบาย จึงอาจจะกลับไปอยู่ในยุโรป ซึ่งเป็นท่ามกลางอากาศอันคุ้นเคย
เพราะเป็นถิ่นเดิม กรุงสยามไม่อาจให้เซอรอบีตส์จอมเบ็คไปด้วย
ปราศจากราชสำนักของกรุงสยามได้ จึงได้เขียนราชสำนักฉบับมอบให้
เซอรอบีตส์จอมเบ็คกงสุลของกรุงบริดาเนีย ซึ่งจะออกจากท่ากงสุลคืน
ไปบัดนั้นเป็นสำคัญให้กรุงบริดาเนียทราบ ขอพระเดชพระคุณกรุง
บริดาเนีย ได้โปรดแก่เซอรอบีตส์จอมเบ็คจงมากเทอญ

อนึ่งกรุงสยามขออ้อนวอนกรุงบริดาเนีย ได้โปรดทรงพระดำริห์
กับเสนาบดีในกรุงลอนดอน เลือกราชผู้ยศบันดาศักดิ์ ซึ่งสมควร
ความดีเหมือนเซอรอบีตส์จอมเบ็ค ตั้งเป็นกงสุลมาแทนที่เซอรอบีตส์
จอมเบ็คโดยเร็ว

กรุงสยามขอพระเดชพระคุณกรุงบริดาเนียได้โปรด ให้จัดผู้ซึ่ง
จะส่งมาเป็นกงสุลอังกฤษใหม่ในเมืองสยามนี้ ให้ได้ผู้ซึ่งมีสติปัญญา
เข้าใจในกฎหมายและบรรพการต่างๆ ซึ่งเป็นผู้หนึ่งซึ่งผู้ครองแผ่นดิน
ฝ่ายอังกฤษเคยรู้จักความดีและรู้จักถ่วงน้ำหนัก เป็นผู้ท้อออกมาแต่เมือง
อังกฤษแท้ทีเดียว แต่ผู้จะเป็นกงสุลนั้นถ้าได้ทดลองในอินเดียนาแซน-
นาสโต ว่าถึงการใหญ่ๆ ในการบ้านเมือง ควรเป็นที่ปรึกษาหารือ
ให้ช่วยผู้ครองแผ่นดินฝ่ายสยาม ซึ่งเป็นผู้ครอบครองเมืองมีอำนาจ
น้อยนี้ ในที่จะคิดอ่านการใหญ่ๆ กันโดย ซึ่งจะมีเพราะความเข้าใจผิด
แต่ผู้นำจากต่าง ๆ ที่ไปมาแสดงอยู่ใกล้เคียงทั้งปวงนั้นได้ด้วยจะเป็นดี

ยั้งนัก แผ่นดินสยามมีคนตงอยู่ในทิศตอกัน แผ่นดินมีอาณาใหญ่ ๆ
 แผ่นดินสยามได้ติดต่อกับแผ่นดินอยู่ในพระราชอาณาจักรของกรุงบริตา-
 เนีย ดังแต่ทิศตะวันตกเฉียงใต้ขึ้นไป จนทิศตะวันตกเฉียงเหนือมานาน
 เกือบสี่สิบปีแล้ว การเกยของถ้อยความสงสัยเข้าใจไม่ต้องถกกันมา
 อยู่ในเหตุต่าง ๆ เล็กน้อย ผู้ครองแผ่นดินฝ่ายสยามกับผู้ครองแผ่นดิน
 ฝ่ายอังกฤษแดงสุด ก็ได้คิดอ่านปรึกษาากันบนเทาชั่วระไป การสงสัย
 เข้าใจผิดกันต่างๆ ก็ได้คลี่คลายบางเบาไปจนหมดกันไปโดยมาก ที่เหลือ
 อยู่บ้างก็เล็กน้อย ถึงกระนั้นผู้ครองฝ่ายสยามรู้ตัวว่าเป็นผู้อยู่ไกลแต่
 ยุโรป ยังไม่สู้เข้าใจชัดแท้แถมเคยในกฎหมายอย่างธรรมเนียมอัน
 ของบ้านเมืองในยุโรป ซึ่งเป็นเมืองเรียวร้อยมานานแต่เป็นเมืองต่าง
 ด้วยการอนัตถิ กยอมยอมความทางปวงนั้น ให้กรุงบริตาเนียกับเสนาบดี
 ในกรุงลอนดอนตัดสินไม่ถึงสงสัย ตั้งใจจะคอยฟังรับสั่งของกรุงบริตาเนีย
 แลบัญชาของเสนาบดีเมื่อมีบังคับมาประการใดก็ระยอมตาม ให้การ
 เป็นแต่ให้การเป็นเสร็จ เพราะเชื่อว่าปาดิยาแมนในนอกแฉดินเตอร์
 นาแซนนาตลอดได้ยึดระคิดการแลพิพากษาสิ่งใด ก็ล้วนเป็นยุติธรรมดี
 ทุกประการ กรุงสยามก็คิดว่าตัวกรุงสยามอยู่ใกล้กรุงบริตาเนีย ด้วยเหตุ
 ถ้ามี่สถาน (๑) บ้านเมืองได้ติดต่อกันมานานตั้งว่ามาแล้ว (๒) สัญญา
 ได้ทำมาแล้วนานครั้งหนึ่งแล้ว เมื่อแก่ไรรับทำใหม่ก่อนกว่าสัญญา
 เมืองอื่นทั้งปวง (๓) หนังสือสัญญาก็ดิ พระราชดำรัสไปมาถึงกันก็
 หนังสือเสนาบดีก็ดิ ฝ่ายอังกฤษกับฝ่ายสยามแต่ให้อ่านแก่กันได้ไม่ต้อง
 หาถ้ามแปลไม่ต้องชนแก่ปากถ้ามใจถ้าม ด้วยเหตุว่าดังนี้แล้ว ขอกรุง
 บริตาเนียจึงได้โปรดทรงเมตตากรุณาแก่กรุงสยามจงมากเทอญ

อนึ่งเมื่อก่อนเวลานี้ไป กรุงสยามกับเสนาบดีมีความปรารถนา
 จะใคร่ตั้งกงสุลของกรุงสยาม มาคอยอยู่ฟังราชการในกรุงลอนดอน

นายหนึ่ง ได้ขอแก่เชอวอเบิดจ้อมเบิดกงด้ลให้หาหรือมายังเสนาบดีใน
กรุงลอนดอน ก็มีความตอบมาว่ายอมให้ตั้งไม้ค้ำขวาง กรุงสยามกับ
เสนาบดีมีความยินยอมเลือกได้มีค้ำเคอ ค.ก. มาสอนเป็นองคภูษณ์ใน
พระราชอาณัติกรของกรุงบริตาเนียนายหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ได้เข้ามาตั้ง
ค้าขายอยู่ในกรุงเพนานันถึงแปดปีมาแล้ว เข้าใจการขนบธรรมเนียม
ฝ่ายสยามมาก แลมีญาติพี่น้องพวกรพอยู่ ในกรุงลอนดอน อาจไปอยู่
ในกรุงลอนดอนโดยลู่สะดวกได้ กรุงสยามจึงได้หาหรือเชอวอเบิดจ้อม-
เบิดเห็นชอบด้วยแล้ว จึงได้ตั้งให้มีค้ำเคอ ค.ก. มาสอนเป็นกงสุลฝ่าย
สยาม ได้นามตามยศโดยธรรมเนียมสยามเคยใช้ในภาษาดังกล่าว
พระสยามธุระพาห เชอวอเบิดจ้อมเบิดยืนยันมั่นคงว่า ผู้ครองแผ่นดิน
ในกรุงลอนดอนคงจะยอมให้มีค้ำเคอ ค.ก. มาสอนเป็นกงสุลฝ่ายสยาม
เป็นแน่ ขอพระเดชพระคุณกรุงบริตาเนียได้โปรดแก้มิตค้ำเคอ ค.ก. มาสอน
กงสุลของกรุงสยามด้วย

กรุงสยามมีความเสียใจ เพื่อจะได้ฟังความเลื่อมล้นพระชมม์ของ
สมเด็จพระราชชนนี แด่สมเด็จพระภัคธากกรุงบริตาเนีย ซึ่งเป็นมาแล้ว
ในปีหลังถึงสองห้า กรุงสยามพลอยมีความโหม่นล้นด้วยจริง ๆ เพราะ
เลื่อมล้นท่านผู้เป็นประธานในราชตระกูลของกรุงบริตาเนียไป เป็นที่
ไศกาลัยแก่กรุงบริตาเนียยิ่งนัก ถึงกระนั้นกรุงสยามได้ใจกรุงบริตาเนีย
จะทรงรับพระทัยได้ด้วยกำลังพระบัญชาทราบธรรมดาแห่งมนุษย์ ว่า
หนทางนี้เป็นทองคำใจเดิรของมนุษย์ทุกคน แต่เป็นทองคำใจของ
ผู้ซึ่งรักผู้อื่น ต้องยอมให้ผู้ที่เบียดเบียนจะเดิรไปก่อนเดิรไป จะห้าม
จะขัดเมื่อเดิรอยู่นั้นไม่ได้ การพิบัติเลื่อมล้นเช่นนี้ยอมให้แก่ราชตระกูล
ทุกบ้านทุกเมือง ทอนยกได้แก่กรุงสยามเอง ในปีทั้งสามทอดมาแล้ว

กรุงสยามก็ต้องวิโยคเสื่อมเสียจากพระราชเทวี มีชนมายุยี่สิบเจ็ดปี^(๑)
 แด่ราชโอรสใหญ่^(๒) ที่ต้องมีชนมายุสามสิบแปดปี แด่ราชธิดาซึ่ง
 ประสูติจากราชเทวี^(๓) นั้นมีชนมายุแปดขวบ การทงปองแจ้แก่เชอ-
 รอนเบ็ดลจอมเบคแล้ว แต่คนกรุงสยามมีความยินดียงนักที่ไคพงว่า
 กรุงบริตาเนียได้มีพระราชนัดดาบังเกิดแต่พระราชธิดาแด่พระราชบุตร
 โดยล้นล้นดี กรุงสยามขอแต่งตั้งความยินดี อำนวยอวยไชยมาโดย
 ซื่อสัตย์ ด้วยความหวังว่าพระราชบุตรพระราชธิดาพระราชนัดดา จะมี
 ความเจริญ^๒อยู่กับกรุงบริตาเนีย เป็นที่ดำราญพระราชหฤทัยแลสืบ
 พระวงศ์ไปสืบกาลนาน

กรุงสยามขออาราธนาแต่งตั้งซึ่งเป็นประธานแก่งดลก จงให้
 อนุเคราะ^๒รับรักษาสัมเด็จพระเจ้ากรุงบริตาเนีย ให้ได้ดำรงในความสุข
 ความเจริญ แด่ติดตอไปพร้อมไปของชนมชีพแด่ราชสมบัติทงทงอาณา-
 จักร แลขอให้ทางพระราชไมตรีทงต้องพระนครติดพันซ์ อยู่เย็นเป็นสุข
 สืบไปภายหน้าช้วนแลคิน เทอญ

พระราชดำสันนได้ส่งไปแต่พระทงอันนตลมา^๒ในพระราชสถาน
 ขอบรมมหาราชวัง ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานครมรัตนโกสินทรมหินทรา
 ยุชยาบรมราชธานี อันมีในประเทศบางกอกแคว้นคว้นแผ่นดินสยาม ใน
 วันศุกร์เป็นดิถีที่ ๗ ในข้างแรมของจันทรมาศชิวฉิว เป็นเดือนที่ ๖
 นับแต่ต้นฤดูหนาวมา ในปีชวดคชก ศักราชไหรสยาม ๒๒๖๖ ตรงกัน
 กับกำหนดสุริยคติกาลฝ่ายยุโรป เป็นวันที่ ๒๗ ของเดือนเม ในปีมีภฤศศ
 ศักราช ๑๘๖๔ เป็นวันที่ ๑๔ ฤาวันที่ ๔๗๒ ในรัชกาลปัจจุบัน

(๑) สมเด็จพระเทพศิรินทรา บรมราชินี

(๒) กรมหมื่นวิษณุภาณินภาร

(๓) สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอกรมฯ